

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

**Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису**

БУЦМАК АРТЕМ ЮРІЙОВИЧ

УДК 349.42; 349.6

ДИСЕРТАЦІЯ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання
на відповідне джерело

А.Ю. БУЦМАК

Науковий керівник

Єрмоленко Володимир Михайлович,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Буцмак А. Ю. Правове забезпечення екологічної інформації.
Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2026.

Дисертація присвячена з'ясуванню особливостей правового забезпечення екологічної інформації в сучасних умовах.

У дисертації здійснено комплексний науковий аналіз питань правового забезпечення реалізації права на доступ до екологічної інформації, сформульовано теоретичні узагальнення та практичні пропозиції, що загалом вирішують наукове завдання і спрямовані на вдосконалення нормативного забезпечення відповідних суспільних відносин.

У ході дослідження сформовано опорні елементи понятійно-категорійного апарату, основу якого становить ґрунтоутворювальна категорія інформації та похідна від нього лексико-юридична конструкція правового забезпечення екологічної інформації, причому екологічна інформація розглянута як видова складова одного родового явища – інформація.

У роботі наведений короткий екскурс в особливості наукового та законодавчого формування категорії інформації та екологічної інформації як її складової частини.

Констатувати нетотожність дефініцій «довкілля» та «навколишнє природне середовище». При цьому зроблено висновок, що поняття «довкілля» та «навколишнє середовище» є тотожними, тоді як навколишнє природне середовище охоплює лише природну складову довкілля (навколишнього середовища). Звідси, екологічна інформація – це відомості в першу чергу про стан навколишнього природного середовища.

Виокремлені ознаки екологічної інформації та розкрито їх зміст, до яких

віднесено: невід'ємність від інформації про стан здоров'я населення, нематеріальна форма незалежно від фіксації на носіях, транспарентність, яка розкрита через такі поняття як «прозорість», «відкритість», «гласність», «публічність», «підзвітність», «доступ до публічної інформації» та «участь в управлінні державними справами»; фактори, що впливають або потенційно можуть впливати на складові навколишнього природного середовища.

У роботі проаналізовано необхідність виокремлення інформаційної функції екологічного права, оскільки наявність категорії екологічної інформації сама по собі логічно передбачає наявність такої функції, зміст якої полягає у доведенні публічною владою до відома населення країни відомостей, що становлять екологічну інформацію.

У зв'язку з цим правове забезпечення екологічної інформації запропоновано розглядати як створення за допомогою безпосередньо юридичних засобів (належного законодавства і механізму реалізації норм законодавства) і супутніх засобів (методологічно-доктринальних) необхідних і належних умов для задоволення потреб у екологічній інформації.

При цьому право на інформацію доцільно внутрішньо диференціювати за видами інформаційних відносин на: право на створення інформації; право на набуття інформації, складовою якого є право на доступ до інформації; право на збереження інформації; право на використання інформації; право на поширення інформації.

У роботі зроблено аналіз існуючих поглядів на співвідношення інформаційних прав та терміну права на інформацію. Виснувано, що інформаційне право закріплює потенційні можливості отримання інформації, тоді як право на інформацію є суб'єктивним і трансформує ці можливості в межі вільної поведінки певного суб'єкта щодо інформації (суб'єктивне інформаційне право). З цього зроблено висновок, що якщо правом на екологічну інформацію наділене все населення країни, то право на доступ до екологічної інформації пов'язується з конкретним суб'єктом і варіюється залежно від потреб останнього в різних видах інформації.

За результатами поведеного аналізу виснувано, що права на доступ до екологічної інформації належить до групи соціальних забезпечувальних прав, оскільки виконує забезпечувальну функцію для реалізації природних екологічних прав.

Запропоновано розглядати правове забезпечення екологічної інформації як субінститут правового інституту екологічного управління. Водночас таке становище не виключає в подальшому переростання цього субінституту на наступний інституційний рівень, виходячи зі стрімкого розвитку інформаційної складової суспільного прогресу, який спостерігається наразі в світі, який вже призвів до появи сучасної галузі інформаційного права.

Зроблено висновок, що екологічна інформація є міждисциплінарною категорією, оскільки її зміст розкрито щонайменше у таких науках як екологія та право (в межах галузей конституційного, екологічного та інформаційного права), у той же час з боку юридичної науки екологічна інформація є міжгалузевою категорією, з огляду на її застосування декількома галузями права.

Як окремі суб'єкти екологічних інформаційних правовідносин розглянуто широку громадськість та зацікавлену громадськість. Проведено розмежування спільних і відмінних рис цих понять. Зроблено висновок, що з огляду на виконання зацікавленою громадськістю спеціальної функції – участь у прийнятті управлінських рішень, її права значно розширені у порівнянні із правами широкої громадськості, так само розширено коло інформації, до якої мають доступ її представники.

Крім того, розглянуто обмеження права на доступ до екологічної інформації, у тому числі в умовах сьогодення – в умовах введеного воєнного стану. Виявлені й досліджені порушення, які допускались органами державної влади під час дії воєнного стану, розглянуто стан їх усунення. Щодо стану доступу до екологічної інформації в умовах воєнного стану констатовано, що незважаючи на законодавчу можливість обмеження права доступу до екологічної інформації, таке право залишається непорушним в умовах

воєнного стану, а певні обмеження, які введені профільним міністерством стосуються пасивного права доступу до екологічної інформації через мережу Інтернет.

У ході аналізу судової практики було встановлено різницю у практиці вирішення інформаційних екологічних спорів національними судами та Європейським судом з прав людини, яка пов'язана передусім з можливістю застосування національними судами положень Орхуської Конвенції як норм прямої дії.

Аналізом остаточних рішень ЄСПЛ встановлено, що на даний час Суд до всіх справ, які стосуються права доступу до інформації застосовуються такі 4 критерії, за якими обмеження доступу до інформації може визнаватись втручанням у реалізацію свободи вираження поглядів: мета запитувача або обґрунтування необхідності отримання конкретної інформації; природа (характер) запитуваної інформації; роль запитувача, який здатен використати інформацію в суспільних, а не лише власних інтересах; готовність та зафіксованість інформації, тобто наділення інформації конкретної форми. Фактично ЄСПЛ визнає порушенням права на інформацію лише ті випадки, коли відмовивши запитувачу в доступі, державні органи створили такі перешкоди, які за своєю суттю є аналогічними цензурі.

Порівняльний аналіз законодавства дозволив прийти до висновку, що на теперішній час в Україні відсутній орган (органи), який би міг ефективно у позасудовому порядку розглядати спори щодо порушення інформаційних екологічних прав запитувачів, тому у контексті позасудового врегулювання спорів даної категорії крізь призму Резолюцій і Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи розглянуто можливість введення у національне законодавство альтернативних способів врегулювання спорів цієї категорії, до яких віднесено внутрішній перегляд, примирення, медіація, урегулювання шляхом переговорів та арбітраж, які можуть застосовуватися до судового розгляду або бути застосовані під час слухань справи.

Щодо напрямів розвитку правового забезпечення екологічної

інформації дістали подальшого розвитку положення, що на теперішній час у сфері доступу до екологічної інформації відмічається зміщення акценту – з визначення понятійного апарату екологічної інформації, перерахування її видів, джерел на сторону практичної реалізації доступу до екологічної інформації. При сучасному розвитку інформаційних технологій на першому місці стоїть розробка та прийняття національної державної стратегії, спрямованої на просування електронних інструментів для полегшення адміністративних процесів і послуг таких як «електронний уряд», «відкритий уряд», «відкриті дані», «відкрита наука» та «цифрова трансформація», оцифрування екологічної інформації та її надання громадськості через Інтернет; такі бази даних, реєстри, переліки, кадастри та інші ресурси, що містять екологічну інформацію, мають постійно наповнюватися, оновлюватися в цифровій формі. Ця система має бути гарно структурованою відповідно до тематичних рубрик. Особлива увага має бути приділена бар'єрам у отриманні екологічної інформації. На практиці до таких відносять: мовний бар'єр; високі витрати на підключення до мережі Інтернет та поганий зв'язок; відсутність комп'ютерної грамотності та інклюзивності при використанні цифрових технологій та електронних інформаційних інструментів для сприяння реалізації своїх прав відповідно до Конвенції групами та спільнотами, які перебувають у вразливому становищі, щодо можливості використання матеріалів, які отримані в електронному вигляді у порівнянні з матеріалами, які отримані від представників влади (забезпечення рівної значущості отриманих матеріалів у електронному вигляді).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані в науковій сфері (для подальшого дослідження теоретичних і практичних проблем правового забезпечення доступу до екологічної інформації), правотворчості (при розробці пропозицій щодо внесення змін до чинного екологічного законодавства України), правозастосовній діяльності та навчальному процесі.

Ключові слова: інформація, публічна інформація, екологічне право,

екологічна інформації, доступ до екологічної інформації, право на екологічну інформацію, забезпечення права на екологічну інформацію, інформація про стан довкілля, екологічна політика, навколишнє середовище.

ABSTRACT

Butsmak A.Y. Legal support of environmental information. Qualifying scientific work in manuscript form.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the speciality 081 «Law». National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to clarifying the peculiarities of legal provision of environmental information in modern conditions.

In the dissertation, a comprehensive scientific analysis of the issues of legal support for the implementation of the right to access to environmental information was carried out, theoretical generalizations and practical proposals were formulated, which in general solve the scientific task and are aimed at improving the regulatory support of the relevant social relations.

In the course of the research, the supporting elements of the conceptual-categorical apparatus were formed, the basis of which is the ground-forming category of information and the lexico-legal construction of the legal provision of environmental information derived from it, and ecological information is considered as a specific component of one generic phenomenon – information.

The present study provides a concise overview of the peculiarities inherent in the scientific and legislative development of the category of information, as well as ecological information as its constituent component.

It is established that the definitions of "environment" and "natural environment" are not identical. At the same time, it is concluded that the concepts of "environment" and "surrounding environment" are synonymous, whereas the

natural environment encompasses solely the natural component of the environment (surrounding environment). Consequently, ecological information primarily constitutes data concerning the state of the natural environment.

The characteristic features of ecological information have been identified and their content elucidated, including: inseparability from information regarding public health status; immaterial form irrespective of fixation on carriers; transparency, which is explicated through such concepts as "transparency," "openness," "publicity," "public nature," "accountability," "access to public information," and "participation in the management of state affairs"; factors that influence or may potentially influence the components of the natural environment.

The study analyzes the necessity of distinguishing the informational function within environmental law, since the existence of the category of ecological information logically presupposes the presence of such a function, the essence of which lies in the dissemination by public authorities to the country's population of data constituting ecological information.

In this regard, the legal safeguarding of ecological information is proposed to be viewed as the creation, through direct legal instruments (adequate legislation and mechanisms for the implementation of legislative norms) and ancillary means (methodological and doctrinal), of the necessary and appropriate conditions for satisfying needs in ecological information.

At the same time, it is expedient to internally differentiate the right to information according to the types of informational relations into: the right to create information; the right to acquire information, a component of which is the right of access to information; the right to preserve information; the right to use information; and the right to disseminate information.

The study conducts an analysis of existing scholarly views on the correlation between informational rights and the term "right to information." It is concluded that informational law enshrines potential opportunities for obtaining information, whereas the right to information is subjective and transforms these opportunities into the boundaries of free conduct of a specific subject with respect to information

(subjective informational right). From this, it follows that if the right to ecological information is vested in the entire population of the country, then the right of access to ecological information is associated with a specific subject and varies depending on the latter's needs in different types of information.

Based on the results of the conducted analysis, it is concluded that the right of access to ecological information belongs to the group of social safeguarding rights, as it performs a safeguarding function for the realization of natural ecological rights.

It is proposed to regard the legal safeguarding of ecological information as a sub-institute within the legal institute of environmental management. However, this position does not preclude the potential evolution of this sub-institute to a higher institutional level in the future, given the rapid development of the informational component of societal progress currently observed worldwide, which has already led to the emergence of the modern branch of informational law.

It is concluded that ecological information represents an interdisciplinary category, as its content is elucidated in at least such disciplines as ecology and law (within the branches of constitutional, environmental, and informational law), while from the perspective of legal science, ecological information constitutes an interbranch category, in view of its application across several branches of law.

As distinct subjects of ecological informational legal relations, the general public and the interested public have been examined. A demarcation of the common and distinguishing features of these concepts has been carried out. It is concluded that, in view of the performance by the interested public of a special function—participation in decision-making processes—its rights are significantly expanded compared to those of the general public, and similarly, the scope of information to which its representatives have access is broadened.

In addition, the limitation of the right to access to environmental information is considered, including in the conditions of today – in the conditions of the introduced martial law. Violations committed by state authorities during martial law were identified and investigated, and the status of their elimination was considered. Regarding the state of access to environmental information under martial law, it was

stated that despite the legislative possibility of limiting the right to access environmental information, this right remains inviolable under martial law, and certain restrictions introduced by the relevant ministry relate to the passive right of access to environmental information via the network Internet. At the same time, given the location and working conditions of specific authorities, the provision of environmental information may be difficult for objective reasons, which is why it is recommended to actively use such measures as postponement and suspension of consideration of information requests.

During the analysis of judicial practice, a difference was established in the practice of resolving informational environmental disputes by national courts and the European Court of Human Rights, which is primarily related to the possibility of national courts applying the provisions of the Aarhus Convention as norms of direct effect.

The analysis of the final decisions of the ECtHR established that currently the following 4 criteria are applied to all cases related to the right of access to information, according to which the restriction of access to information can be recognized as an interference with the exercise of freedom of expression: the purpose of the requester or the justification of the need to obtain specific information; the nature of the requested information; the role of the requester, who is able to use the information in public, not only personal interests; readiness and fixedness of information, i.e. provision of information in a specific form. In fact, the ECtHR recognizes as a violation of the right to information only those cases where, by denying the requester access, the state authorities have created such obstacles, which in their essence are similar to censorship.

The comparative analysis of the legislation made it possible to come to the conclusion that at the present time there is no body (bodies) in Ukraine that could effectively deal with disputes regarding the violation of informational environmental rights of the requesters in an out-of-court manner, therefore, in the context of out-of-court settlement of disputes of this category through the prism of the Resolutions and Recommendations of the Committee ministers of the Council of Europe

considered the possibility of introducing into national legislation alternative methods of dispute settlement of this category, which include internal review, conciliation, mediation, settlement through negotiations and arbitration, which can be applied to court proceedings or be applied during case hearings.

Regarding the directions of development of the legal protection of environmental information, the position was further developed that at present, in the field of access to environmental information, there is a shift in emphasis – from the definition of the conceptual apparatus of environmental information, enumeration of its types, sources to the side of practical implementation of access to environmental information. With the current development of information technologies, the development and adoption of a national state strategy aimed at the promotion of electronic tools to facilitate administrative processes and services such as «e-government», «open government», «open data», «open science» and «digital transformation», digitization of environmental information and its provision to the public via the Internet; such databases, registers, lists, cadastres and other resources containing environmental information must be constantly filled and updated in digital form. This system should be well structured according to thematic headings. Special attention should be paid to barriers in obtaining environmental information. In practice, these include: language barrier; high costs of connecting to the Internet and poor communication; the lack of computer literacy and inclusiveness in the use of digital technologies and electronic information tools to facilitate the realization of their rights under the Convention by vulnerable groups and communities regarding the possibility of using materials received electronically compared to materials received from representatives of the authorities (ensuring equal importance of received materials in electronic form).

The practical significance of the obtained results is that they can be used in the scientific field (for further research of theoretical and practical problems of legal provision of access to environmental information), law-making (when developing proposals for amendments to the current environmental legislation of Ukraine), law enforcement activities and educational process.

Keywords: information, public information, environmental law, environmental information, access to environmental information, access to information about the state of the environment, ensuring the right to environmental information, information about the state of the environment, environmental policy, environment.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Буцмак А. Ю. Конвенційні обмеження у реалізації права на доступ до екологічної інформації. *Право. Людина. Довкілля*. 2020. Т. 11. № 2. С. 65–70.

2. Буцмак А. Ю. Міжнародно-правові гарантії реалізації права людини і громадянина на екологічну інформацію. *Право. Людина. Довкілля*. 2021. Т. 12. № 4. С. 62–71.

3. Буцмак А. Ю. Обмеження права на екологічну інформацію. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Т. 1. № 78 (2023). С. 345–350.

Тези наукових доповідей

1. Буцмак А. Ю. Співвідношення комерційної таємниці і права на доступ до екологічної інформації. *Економіка, облік, фінанси та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 5 грудня 2019 р.): у 10 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 4. С. 27–28.*

2. Буцмак А. Ю. Конвенційні обмеження у реалізації права на доступ до екологічної інформації. *Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та*

екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 22 травня 2020 року) / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. С. 47–51.

3. Буцмак А. Ю. Розвиток ідеї широкого доступу громадськості до екологічної інформації в умовах сьогодення. Екологічне законодавство України через призму його історичного розвитку: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. до 60-річчя Закону «Про охорону природи Української РСР» (м. Київ, 09 квітня 2021 р.). Київ: Наукова столиця, 2021. С. 167–171.

4. Буцмак А. Ю. Органи державної влади як користувачі екологічної інформації. На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України»: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). За заг. ред. проф. В.М. Єрмоленка. Київ: ФОП Гуляєва В.М., 2021. С. 295–296.

5. Буцмак А. Ю. Розмежування права на звернення та права на доступ до екологічної інформації через інформаційний запит. Актуальні проблеми земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: збірник матеріалів науково-практичної конференції (10 грудня 2021 року) / за ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2021. С. 37–40.

6. Буцмак А. Ю. Становлення поняття «екологічної інформації» на території сучасної України. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022. С. 223–226.

7. Буцмак А. Ю. Транспарентність як визначальна істотна ознака екологічної інформації. Правове регулювання забезпечення ядерної та радіаційної безпеки в Україні в мирних умовах та в умовах воєнного стану (до 39-х роковин катастрофи на Чорнобильській АЕС): збірник тез наукових доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 квітня 2025 року) / За ред. д.ю.н., проф. Г.І. Балюк, к.ю.н., доц. Т.Г. Ковальчук та к.ю.н., доц. Е.В. Позняк. Київ: КНУ, 2025. С. 109–111.

8. Буцмак А. Ю. Місце правового забезпечення екологічної інформації в системі екологічного права. Концептуальні засади розвитку земельного, аграрного та екологічного законодавства в умовах кліматичних змін: матеріали Всеукр. круглого столу, присвяч. 75-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Олексія Олексійовича Погрібного (м. Харків, 28 листоп. 2025 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2025. С. 286–289.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ЗМІСТ	15
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	16
ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. Загальнотеоретична характеристика правового забезпечення екологічної інформації	27
1.1. Понятійно-категорійний апарат дослідження	27
1.2. Правова природа екологічної інформації	48
Висновки до розділу 1	62
РОЗДІЛ 2. Реалізації права на доступ до екологічної інформації	68
2.1. Особливості надання екологічної інформації громадськості	68
2.2. Гарантії здійснення права на екологічну інформацію	81
2.3. Обмеження права на інформацію	96
2.4. Реалізація права на доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів та предметів побуту в умовах воєнного стану	119
2.5. Напрями вдосконалення механізму реалізації права доступ до екологічної інформації в Україні	126
Висновки до розділу 2	135
РОЗДІЛ 3. Захист порушеного права на отримання екологічної інформації та напрями розвитку права на доступ до екологічної інформації в Україні	142
3.1. Судовий захист порушеного права на отримання екологічної інформації	142
3.2. Європейські стандарти позасудового оскарження відмов у наданні екологічної інформації	162
Висновки до розділу 3	171
ВИСНОВКИ	178
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	185
ДОДАТКИ	215

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГК України – Господарський кодекс України

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ЄКПЛ – Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини

ЗМІ – засоби масової інформації

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КМУ – Кабінет Міністрів України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ОВД – оцінка впливу на довкілля

ОВНС – оцінка впливу на навколишнє середовище

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПК України – Податковий кодекс України

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ВСТУП

Історично основними засобами організації суспільства є держава і право, які розвиваються на основі аналізу інформації про минуле і сьогодення. В сучасних умовах значення та актуальність інформації зростає, вона дозволяє не тільки передавати дані між суб'єктами, а й є інструментом прийняття управлінських рішень. Екологічна інформація як частина інформованості суспільства, її своєчасне оприлюднення, залучення широкої громадськості до прийняття рішень покликані бути рушійною силою задля прийняття екологічно свідомих управлінських рішень з метою досягнення сталого розвитку для нинішнього і майбутніх поколінь. Вочевидь, саме завдяки своєчасному, повному отриманню достовірної екологічної інформації можливо забезпечити досягнення принципів сталого розвитку і реалізації екологічних прав людини, серед яких провідну роль посідають право на здорове оточуюче середовище, екологічну безпеку, збереження природи для прийдешніх поколінь. У зв'язку з цим науковий інтерес становить не лише надання визначення екологічній інформації, переліку її видів, а й дослідження характеристик такої інформації, зокрема, її достовірності, оскільки при теперішньому розвитку технологій інформація стає інструментом маніпулювання. Адже своєчасне доведення такої інформації до громадськості може врятувати життя та здоров'я громадян, а також запобігти або відвернути інші негативні наслідки для довкілля. Надання ж недостовірної, неповної, односторонньої екологічної інформації може спричинити значний негативний вплив на майбутні наслідки прийнятого управлінського рішення. Причому зазначені наслідки, як правило, є незворотними, а їх обсяг – дуже значний, що значно посилюється в умовах сучасного воєнного стану.

Важливим напрямом повоєнного розвитку є інтеграція до ЄС. Але при адаптації національного законодавства до законодавства ЄС з'ясувалося, що окремі аспекти цієї проблематики залишаються невирішеними та потребують

доопрацювання, насамперед, це питання реалізації права на доступ до екологічної інформації. Не дивлячись на захищену дисертацію Т. І. Демчук «Правове забезпечення реалізації права на доступ до екологічної інформації» (2021), внаслідок глобальності значення цієї теми та значної мінливості зазначених суспільних відносин і відповідного законодавства, окремі питання потребують уточнення з боку теорії та практики екологічного права. Крім того, реалізація доступу до екологічної інформації є лише складовою, а тому похідною від ширшої за обсягом тематики екологічної інформації, а тому вказане і наше дисертаційні дослідження суттєво змістовно відрізняються поставленими завданнями і одержаними результатами, сформульованими у висновках і новизні. Як наслідок, питання правового забезпечення екологічної інформації визначені недостатнім рівнем розробки теоретичних аспектів цієї проблематики, а також наявністю правозастосовних проблем, які до того ж посилюються умовами воєнного стану. Таким чином, вирішення проблем правового забезпечення екологічної інформації наділене значним рівнем актуальності, як з погляду сучасності, так і майбутнього, що й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Теоретичним підґрунтям дисертаційної роботи стали праці вітчизняних учених в галузі екологічного права: В. І. Андрейцева, Г. В. Анісімової, Г. І. Балюк, О. А. Вівчаренка, А. П. Гетьмана, В. І. Гордєєва, Т. І. Демчук, В. М. Єрмоленка, І. І. Каракаша, Н. Р. Кобецької, В. В. Костицького, С. М. Кравченко, М. В. Краснової, Ю. А. Краснової, Н. Р. Малишевої, К. В. Медведєва, Т. В. Морозовської, Е. В. Позняк, А. К. Соколової, Х. І. Чопко, П. В. Хряпінського, В. С. Шахова, Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги та інших учених.

Загальнотеоретичні проблеми віднайшли своє вирішення за рахунок використання творчих здобутків вчених у сфері загальної теорії та конституційного права, якими є: С. В. Бобровник, М. О. Борисенко, В. В. Гордєєв, С. Г. Грицкевич, С. В. Ковбасюк, А. О. Кодинець, С. В. Кузь, В. В. Лазарєв, Л. А. Луць, М. І. Любченко, О. О. Майданник, О. М. Макеєва,

М. І. Панов, А. М. Перепелюк, В. Ф. Погорілко, С. П. Погребняк, П. М. Рабінович, В. А. Січевлюк, Ю. А. Холод, О. О. Чуб, С. В. Шефель, О. Г. Яновська та ін.

Для розв'язання суто цивілістичних питань застосовувались наукові праці таких вчених, як В. В. Луць, М. В. Матійко, О. А. Підопригора.

У дисертаційному дослідженні були використані також наукові роботи представників інформаційного, адміністративного та інших галузей публічного права, які вивчали й досліджували окремі проблемні питання доступу до інформації, зокрема таких вчених, як І. В. Антошина, І. В. Арістова, К. І. Беляков, Ю. В. Бондарчук, С. В. Васильєв, Ю. В. Дика, С. С. Єсімов, О. В. Ільків, Р. А. Калюжний, Л. П. Коваленко, М. В. Ковалів, Б. А. Кормич, Т. А. Костецька, В. М. Лозовий, Д. В. Лученко, О. Л. Макаренков, Ю. Ю. Макогонюк, А. І. Марущак, А. Г. Марценюк, О. В. Нестеренко, А. М. Новицький, О. В. Олійник, А. Л. Правдюк, Ю. В. Пирожкова, Н. І. Ткачук, О. К. Тугарова, М. С. Уткіна, В. С. Цимбалюк, О. Б. Червякова, О. Г. Ярема та ін.

Завдяки доробку цих вчених була створена теоретична основа для розкриття юридичної природи екологічної інформації й удосконалення засад реалізації права на доступ до екологічної інформації в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації безпосередньо пов'язана з п. 1.13 Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки від 26 березня 2021 р. № 12-21. Дисертаційне дослідження виконане згідно плану науково-дослідної роботи кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України в рамках розкриття окремих аспектів державних бюджетних тем «Організаційно-правові засади сталого розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні» (номер державної реєстрації 0119U100830) та «Правове забезпечення агроекологічного розвитку України в

повоєнний період» (номер державної реєстрації № 0124U001202).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні сутнісно-змістовної характеристики, особливостей становлення, реалізації та шляхів вдосконалення правового забезпечення екологічної інформації.

Для досягнення поставленої мети були поставлені такі завдання:

- розкрити особливості базових категорій дослідження;
- з’ясувати правову природу екологічної інформації;
- встановити особливості надання екологічної інформації громадянськості;
- з’ясувати можливості обмеження права на доступ до екологічної інформації;
- розкрити особливості реалізації права на доступ до екологічної інформації в умовах воєнного стану;
- визначити напрями вдосконалення механізму реалізації права на доступ до екологічної інформації;
- виявити особливості судового захисту порушеного права на отримання екологічної інформації;
- вивчити європейські стандарти позасудового оскарження відмов у наданні екологічної інформації.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають, змінюються та припиняються у сфері забезпечення екологічної інформації.

Предметом дослідження є правове забезпечення екологічної інформації.

Методи дослідження. Досягнення мети і завдань дисертаційного дослідження стало можливим завдяки застосуванню відповідного методологічного інструментарію у вигляді органічної системи методів, до яких належать філософські (діалектичний), загальнонаукові методи пізнання (логіко-семантичний, формально-логічний, системний, міждисциплінарний, системно-структурний), а також спеціальні юридичні методи (формально-

юридичний, порівняльно-правовий).

Діалектичний метод дозволив розкрити особливості формування сутнісно-змістовної юридичної природи екологічної інформації у динаміці та взаємозв'язку з суміжними процесами суспільного розвитку. Логіко-семантичний метод дозволив сформулювати та поглибити понятійно-категорійний апарат, зокрема базових понять екологічної інформації, інформаційної функції екологічного права, розмежування довкілля та навколишнього природного середовища, лексико-юридичної конструкції «правове забезпечення екологічної інформації». За допомогою формально-логічного методу здійснено з'ясування істотних змістовних ознак екологічної інформації. Системно-структурний метод був використаний при визначенні структурного місця правового забезпечення екологічної інформації в системі екологічного права. Системний метод застосований при розгляді гарантій захисту права на доступ до екологічної інформації. Міждисциплінарний метод застосовувався при обґрунтуванні висновку про міждисциплінарний характер субінституту правового забезпечення екологічної інформації. Формально-юридичний метод забезпечив розкриття змісту нормативних приписів законодавства за досліджуваною темою. Метод порівняльно-правовий метод був використаний при співставленні міжнародного законодавства з відповідним національним.

Наукова новизна одержаних результатів визначається комплексним підходом до з'ясування сучасних особливостей правового забезпечення екологічної інформації.

В результаті дослідження сформовані нові концептуальні теоретичні і практичні положення, які виносяться на захист:

вперше:

– систематизовано фактори утворення екологічної інформації, до яких належать: а) шкідливі речовини (небезпечні хімічні та радіаційні); б) шкідливі відходи (екотоксичні – небезпечні для навколишнього природного середовища та вибухонебезпечні, окиснювальні, легкозаймисті,

подразнювальні, токсичні, канцерогенні, корозивні, інфекційні, мутагенні, сенсibiliзуючі та радіаційні відходи – небезпечні для людини); в) екологічно небезпечна господарська діяльність; г) адміністративні заходи та адміністративні акти; г) міжнародні угоди в галузі навколишнього природного середовища; д) екологічна політика і екологічне законодавство; е) загальнодержавні та регіональні програми екологічного розвитку;

– виокремлено інформаційну функцію екологічного права, яка полягає у доведенні публічною владою до відома населення країни відомостей про: стан навколишнього природного середовища; потенційні загрози екологічній безпеці; екологічні права та обов'язки суб'єктів екологічних правовідносин; сучасний стан екологічного законодавства і перспективні напрями його розвитку;

– диференційовано правову природу екологічної інформації на сутнісний аспект, який охоплює її атрибутивні особливості, та змістовний, що визначає місце правового забезпечення екологічної інформації в системі права, тобто її інституційно-правову природу;

– запропоновано розрізняти право на екологічну інформацію та право на доступ до екологічної інформації на основі суб'єктного критерію. Право на екологічну інформацію є абстрактним, потенційним, яким наділяється все населення країни, тоді як право на доступ до екологічної інформації є реальним суб'єктивним правом, здійснюваним конкретним суб'єктом, що передбачає існування звуженого суб'єктного складу через можливість застосування різних видів інформації;

дістало подальшого розвитку:

– класифікація істотних ознак екологічної інформації: 1) це відомості про стан навколишнього природного середовища і про стан здоров'я населення; 2) існування виключно у нематеріальній формі, незалежно від фіксації на матеріальних (письмових і аудіовізуальних) чи нематеріальних (електронних) носіях; 3) визначальною комплексною істотною ознакою є транспарентність, що базується на прозорості, відкритості, публічності,

вільному доступі до екологічної інформації та участі в державному управлінні;
4) наявність атрибутивних факторів, що впливають або потенційно можуть впливати на складові навколишнього природного середовища;

– наукова позиція щодо неприйнятності застосування в еколого-правовій доктрині понять «право довкілля» та «довкіллове право» як аналогів екологічного права з погляду нетотожності їх предметів, що впливає зі змістовної відмінності понять «довкілля» і «навколишнє природне середовище»;

– обґрунтування змістовної відмінності дефініцій «довкілля» і «навколишнє природне середовище» та тотожності понять «довкілля» і «навколишнє середовище», оскільки довкілля, як і навколишнє середовище, включає всі штучні та природні об'єкти, що оточують людину, тоді як навколишнє природне середовище охоплює лише природну складову довкілля (навколишнього середовища), звідки екологічна інформація – це відомості про стан навколишнього природного середовища;

– визначення співвідношення інформаційних прав та права на інформацію у частині того, що категорія інформаційних прав символізує їхню об'єктивну природу як потенційних можливостей, тоді як суб'єктивне право на інформацію трансформує ці можливості в межі вільної поведінки певного суб'єкта щодо інформації. При цьому для позначення об'єктивного аспекту достатньо його змістовної характеристики як можливостей набуття, користування, розпорядження і захисту інформації, тоді як суб'єктивне право на інформацію змістовно складається з блоків прав на власні дії, чужі дії та звернення за захистом до уповноважених органів;

– співвідношення між часто застосовуваними в юридичній науці поняттями «інституційний» та «інституціональний», яке досі не отримало належних відповідних перекладів аналогів цих термінів, що мають єдиний, причому спільний аналог перекладу з англійської – «institutional», німецької – «institutionelle», французької – «institutionnel», навіть з традиційно найбільш цитованої в юридичній науці латини – «institutionalis», з чого впливає

висновок про штучність, надуманість дуалізації єдиного терміну в українській лексиці, скалькульованої з російської, що лише необґрунтовано, без зайвої потреби перевантажує міждисциплінарний понятійно-категорійний апарат. Тому доцільно ототожнити інституційність та інституціональність, віддавши при цьому перевагу в застосуванні першому терміну як більш лапідарному і простішому при вимові, а отже, при застосуванні;

– визначення місця правового забезпечення екологічної інформації в структурі екологічного права як субінституту правового інституту екологічного управління. Водночас таке становище не виключає в подальшому переростання цього субінституту на наступний інституційний рівень, виходячи зі стрімкого розвитку інформаційної складової суспільного прогресу, який спостерігається наразі в світі, який вже призвів до появи сучасної галузі інформаційного права;

Удосконалені положення про:

– розмежування понять «екологічна інформація», «інформація про стан довкілля», «інформація про стан навколишнього природного середовища» та необхідність введення єдиного поняття «екологічна інформація», яке узгоджується зі ст. 2 Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція), а також відповідало сьогоденним реаліям.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення і результати дослідження можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшого вирішення теоретико-прикладних проблем екологічного, інформаційного, конституційного права України;

– у нормотворчій діяльності – при вдосконаленні сучасного законодавства, зокрема розробленні змін і доповнень до нормативно-правових актів, що визначають доступ до екологічної інформації;

– у правозастосовній діяльності – у процесі реалізації прав на доступ до екологічної інформації;

– у навчальному процесі – при підготовці лекційних матеріалів, підручників, навчальних та навчально-методичних посібників, а також безпосередньо при викладанні навчальних дисциплін «Екологічне право», «Інформаційне право», «Конституційне право» у частині, що стосується особливостей правового забезпечення екологічної інформації;

– у виховній діяльності – при формуванні у молоді екологічної правосуб'єктності та належної правової екологічної культури.

Особистий внесок здобувача. Усі отримані наукові положення, висновки та пропозиції ґрунтуються на результатах власних особистих досліджень здобувача. Опубліковані статті та тези наукових доповідей написані ним одноосібно без співавторів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки, що містяться в дисертаційній роботі, систематично обговорювалися на засіданнях кафедри аграрного, земельного та екологічного права ім. академіка В. З. Янчука, а також вченої ради юридичного факультету Національного університету біоресурсів і природокористування України, а також були оприлюднені на наукових таких зібраннях: Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, облік, фінанси та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації» (м. Полтава, 5 грудня 2019 р.); Науково-практичній конференції «Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи» (м. Харків, 22 травня 2020 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Екологічне законодавство України через призму його історичного розвитку: До 60-річчя Закону «Про охорону природи Української РСР» (м. Київ, 9 квітня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України» (м. Київ, 26 листопада 2021 р.); Науково-практичній конференції «Актуальні проблеми земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права» (м. Харків, 10 грудня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для

України та світу» (м. Київ, 16 вересня 2022 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Довкілляве законодавство України та захист екологічних прав громадян в умовах євроінтеграції» (м. Івано-Франківськ, 21 листопада 2025 р.); Всеукраїнському круглому столі «Концептуальні засади розвитку земельного, аграрного та екологічного законодавства в умовах кліматичних змін» (м. Харків, 28 листопада 2025 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 11 наукових працях, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, і 8 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з яких 168 сторінок основного тексту, список використаних джерел (261 найменування) займає 30 сторінок, додатки – 2 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

1.1. Понятійно-категорійний апарат дослідження

Приступаючи до розкриття заявленої теми, уявляється необхідним навести узагальнювальний висновок філософської доктрини, що кожна наука має свій понятійний апарат, який може бути застосований лише до конкретної галузі знань [1, с. 224]. Утім, досі в загальній теорії права, як і в галузевих юридичних науках, попри визнання важливості однотайності розуміння понять, застосовуваних у наукових дослідженнях і законодавстві, відсутня усталеність щодо формулювання родової лексичної конструкції, яка об'єднувала б у своєму складі досліджувані видові поняття. Йдеться передусім про одночасне застосування різними авторами таких конструкцій як «понятійний апарат» [2], «понятійно-категоріальний апарат» [3], «категоріально-понятійний апарат» [4], «термінологічний апарат» [5, с. 182] тощо. Не вдаючись до зайвої дискусії, яка не є предметом нашого дослідження, варто пристати на думку І. М. Ткаченко, що на відміну від правового поняття правові категорії представляють собою найзагальніші фундаментальні поняття, об'єднані спільною ознакою. Причому правова категорія, як усталене поняття, є родовим по відношенню до правового поняття. [6, с. 387]. І хоча сама авторка ототожнює загальний категоріальний та поняттєво-термінологічний апарати, виходячи зі змісту категорії саме як наукового поняття [7, с. 290], доцільним є застосування словосполучення «понятійно-категорійний апарат».

Разом з тим не варто ігнорувати і термінологічний аспект, оскільки термін точно позначає спеціальне поняття і його співвідношення з іншими поняттями певної галузі [8, с. 886–887]. Наприклад, А. П. Гетьман при визначенні методологічних засад і перспективи уніфікації екологічного

законодавства оперує поняттям саме термінології [9, с. 260]. З цього приводу він зазначає, що в науці екологічного права, а також в екологічному законодавстві, де значною мірою відображаються публічні інтереси, використання термінологічного апарату має бути ясним і доступним. У той же час, це не повинно виключати застосування спеціальних термінів, що позначають певні технічні прийоми і методи діяльності щодо охорони довкілля [10, с. 24–25].

Таким чином, у кінцевому підсумку формується співвідношення категорій як наукових родових понять, які об'єднують видові поняття, та термінів, що є виразниками точності та лапідарності понять. При цьому категорії можуть включати до свого складу і терміни як окремі галузеві поняття. Саме на цьому методологічному підґрунті здійснюватиметься формування понятійно-категорійної основи нашого дослідження, базовим поняттям якого є екологічна інформація. При цьому первісною щодо зазначеного поняття, його субстратом є категорія «інформація», зміст якої наразі досить детально розкритий у науковій літературі та законодавстві, особливо зважаючи на виокремлення комплексної галузі інформаційного права, супроводжуване накопиченням масиву відповідного законодавства та теоретичного обґрунтування.

У інформаційно-правових наукових джерелах вказується, що вперше правове визначення поняття інформації було закріплене в Законі України «Про інформацію» 1992 року [11, с. 359], що однак не відповідає дійсності. Адже вперше загальне визначення інформації як відомостей в будь-якій формі та вигляді, на будь-яких носіях, пояснень осіб та будь-яких публічно оголошених чи документованих відомостей з'явилося у ст. 1 Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» від 18 лютого 1992 р. [12]. І лише значно пізніше було прийнято Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. [13], у ст. 1 якого розкривався зміст інформації як документованих або публічно оголошених відомостей про події та явища, що відбуваються у суспільстві,

державі та навколишньому природному середовищі. Порівняння цих визначень зумовлює висновок про відхід у спеціальному законі від форм та вигляду інформації в бік диференціації сфер формування інформації, серед яких поряд з суспільством і державою чільне місце зайняло навколишнє природне середовище, що можна розглядати як визнання державою значимого рівня важливості екологічної інформації. На жаль, подальші зміни до Закону України «Про інформацію» від 13 січня 2011 р. [14] запровадили у ст. 1 змістовне повернення до загального визначення інформації як форм та вигляду, тобто будь-яких відомостей, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

При цьому, перше енциклопедичне визначення інформації повністю співпадало із діючим тоді законодавством про інформацію щодо сфер формування інформації. Разом з тим позитивом стало встановлення кола інформаційних відносин, які виникають при отриманні, використанні, поширенні та зберіганні інформації [15, с. 717], хоча одночасно цитоване енциклопедичне джерело при визначенні інформаційного законодавства розширює наведений склад інформаційних відносин за рахунок відносин по збиранню інформації [16, с. 715].

Наведений короткий екскурс в особливості законодавчого та наукового формування категорії інформації дає загальні уявлення про неї як родове поняття, по відношенню до якого екологічна інформація виступає видовим, переводячи його у площину конкретної предметної сфери, якою є екологічна.

Слід вказати, що одну з перших спроб теоретичного дефінування юридичного поняття екологічної інформації здійснила М. В. Краснова, яка визначила її як закріплені у законодавчому порядку будь-які відкриті, повні й достовірні, у певних випадках термінові, відомості про події, явища, предмети, факти, процеси, а також дані про окремих осіб у сфері використання, відтворення і охорони природних ресурсів, природних комплексів, охорони довкілля і забезпечення екологічної безпеки [17, с. 5]. Це найкоротше узагальнювальне визначення, яке, тим не менш, достатньо ємне, бо охоплює

майже повний спектр складових екологічної інформації. Існуючі подальші визначення є занадто обсяговими, складними для осмислення, до того ж корелюючими із громіздкими законодавчими дефініціями екологічної інформації, що позбавляє їх оригінальності [18, с. 270], а це нівелює необхідність їх наведення, зважаючи на наступний аналіз законодавчих визначень.

Відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про інформацію» екологічна інформація належить до інформації довідково-енциклопедичного характеру. Водночас наведене положення прямо суперечить ст. 10 цього Закону, яка розмежовує інформацію довідково-енциклопедичного характеру та інформацію про стан довкілля (екологічну інформацію), розглядаючи їх як змістовно різні, самостійні види інформації. Щодо екологічної інформації, то її конкретні види перераховуються в існуючому Переліку видів екологічної інформації та Регламенту розміщення її на веб-сайті Мінприроди [19].

Переходячи безпосередньо до розкриття змісту поняття екологічної інформації, доцільно розпочати з її законодавчого закріплення, причому в ретроспективному аспекті. Так, у первісній редакції Закону Української РСР «Про охорону навколишнього природного середовища» [20] містилася ст. 25 з назвою «Інформування про стан навколишнього природного середовища», яка не надавала жодної дефініції, а лише розкривала порядок підготовки і подання відповідними державними органами Верховній Раді щорічної Національної доповіді про стан навколишнього природного середовища, а також забезпечення заінтересованих осіб цією інформацією. І лише в кінці 2002 року було прийнято Закон України № 254-IV [21], пунктом 7 якого була запроваджена нова редакція ст. 25 з назвою «Інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація)», де вперше розкривався зміст екологічної інформації як інформації про: 1) стан довкілля чи його поресурсних об'єктів та рівні їх забруднення; 2) біорізноманіття і його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми та їх взаємодію з об'єктами навколишнього природного середовища; 3) джерела, фактори,

матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;

4) загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей;

5) екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища; 6) витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля. Причому у ч. 2 цієї статті перераховувались основні джерела такої інформації, якими є дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами.

Характеризуючи аналізоване законодавче визначення екологічної інформації, його автори звертають увагу на те, що це не лише інформація про стан навколишнього природного середовища та його складові, а й про фактори, що на нього впливають, діяльність з охорони довкілля тощо [22, с. 150], що є безумовно важливою змістовною складовою процесу формування цього поняття.

Знаменною подією у визначенні екологічної інформації на міжнародно-правовому рівні стало прийняття так званої Орхуської Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (1998 р.) [23], згідно ч. 3 ст. 2 якої «екологічна інформація» означає будь-яку інформацію в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи будь-якій іншій матеріальній формі про:

а) стан таких складових навколишнього середовища, як повітря і атмосфера, вода, ґрунт, земля, ландшафт і природні об'єкти, біологічне різноманіття та його компоненти, включаючи генетично змінені організми, та взаємодію між цими складовими; б) фактори, такі як речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні заходи, угоди в галузі навколишнього середовища, політику, законодавство, плани і програми, що впливають або можуть впливати на складові навколишнього середовища, зазначені вище в підпункті а), і аналізі затрат і результатів та інший економічний аналіз і припущення, використані в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища; с) стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових навколишнього середовища або через ці складові, фактори, діяльність або заходи, зазначені вище в підпункті «б».

Слід вказати на ратифікацію Орхуської конвенції відповідним Законом України [24], що зробило її відповідно до ст. 9 Конституції України [25] та ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [26] частиною національного законодавства. Закономірним наслідком рецепції зазначеної Конвенції стало застосування у тексті Закону України «Про доступ до публічної інформації» [27] лексико-юридичної конструкції «інформація про стан довкілля» (ч. 1 ст. 11, ч. 2 ст. 13, ч. 2 ст. 20), що було зроблено на фоні відсутності норми, яка розкривала б зміст цього поняття.

Вище йшлося про те, що лише в кінці 2002 року в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» було змінено редакцію ст. 25, у якій вперше розкривався зміст екологічної інформації, співставний з визначенням, наданим Орхуською конвенцією, що є чітким свідченням первісності та пріоритету останньої в цьому питанні. Підтвердженням цього висновку є й слова авторів Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», що аналізована стаття з'явилась у цьому Законі для приведення його вимог у відповідність до Орхуської конвенції [22, с. 150].

Таким чином, наступним логічним кроком дисертаційного дослідження є з'ясування змістовних характеристик поняття екологічної інформації, приступаючи до якого, передусім слід зазначити, що філософська доктрина ідентифікує поняття як спосіб розуміння та абстрактного уявлення результатів пізнання певної предметної галузі через усвідомлення істотних характеристик [28, с. 497]. Водночас з погляду формальної логіки для визначення поняття не треба перераховувати всі ознаки, а достатньо вказати лише на суттєві (істотні) ознаки предметів, відібраних в цьому понятті. Іншими словами, визначенням певного поняття є логічна операція виокремлення його істотних (суттєвих) змістовних ознак.

У науці інформаційного права визначають такі ознаки поняття «інформація»: 1) інформація – це відомості про події та явища, що відбуваються: а) у суспільстві; б) у державі; в) у навколишньому природному середовищі; 2) інформація – це дані, які можуть зберігатися в будь-якій формі й вигляді. Однак для набуття певного правового статусу інформація має відповідати вимогам та ознакам, передбаченим правовими нормами; 3) інформація – це відомості, які є документованими або публічно оголошеними; 4) інформація є об'єктом цивільних прав і відноситься до категорії нематеріальних благ. У зв'язку з цим, відповідно до статті 178 Цивільного кодексу України інформація може, як об'єкт цивільних прав, «вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи»; 5) джерелами інформації є передбачені або встановлені законом носії інформації: документи, інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи [29, с. 124–125]. Це обширна класифікація ознак інформації, які можна віднести до загальних, оскільки вони характеризують загальне родове поняття, яке розгалужується на видові. При цьому загальні ознаки є спільними для всіх видів інформації, будучи базовими

для кожного з них.

Водночас існують спроби ототожнити ознаки і властивості інформації, що загалом є цілком прийнятним, виходячи з того, що під ознакою розуміють рису, властивість, особливість чого-небудь [30, с. 665]. Так, до характерних властивостей інформації у наукових публікаціях відносять: об'єктивність, достовірність, повноту, актуальність, корисність та зрозумілість [31, с. 239–240]. При цьому обидві класифікації цілком прийнятні, а розрізняються вони лише за спрямуванням: у першому випадку наперед виходить формальна, а в другому – змістовна характеристики інформації.

Як наслідок, у науковій літературі сформувалися основні загальні ознаки інформації як правової категорії: нематеріальний характер, фізична невідчужуваність, відокремленість, властивість інформаційної речі (інформаційного об'єкта), тиражованність, екземплярність, власні зміст і форма [11, с. 359]. Водночас слід зважати, що кожна галузева юридична наука виокремлює власні видові спеціальні ознаки інформації, як часткове від загального, виходячи передусім із галузевого законодавчого закріплення визначення інформації. Наприклад, адміністративно-правові ознаки публічної інформації виводяться з її законодавчого визначення, наданого Законом України «Про доступ до публічної інформації» [32, с. 54], а цивільно-правові ознаки – відповідним цивільним законодавством [33, с. 103].

Таким чином, видове поняття екологічної інформації, базуючись на загальних ознаках інформації, потребує з'ясування спеціальних ознак (яких наразі досі не існує), виходячи з визначення, наданого екологічним законодавством. Причому першу ознаку слід шукати у розкритті змісту двох складових «екологічна» та «інформація» спочатку по чергово, починаючи з базового терміну, а потім у їх поєднанні. Насамперед, слід звернути увагу на те, що єдиний синонімічний ряд з поняттям «інформація» утворюють терміни «відомості», «повідомлення», «вісті», «дані» [34, с. 149]. Найбільш відповідним з цього погляду для з'ясування змісту поняття інформації є термін «відомості», хоча й інші терміни теж застосовні залежно від обсягу та виду

необхідної інформації. З цього боку звичайно виправданим і прийнятним є базування законодавчих загальних визначень інформації саме на терміні «відомості».

Наступне поняття «екологічна» вказує на сферу застосування інформації, якою є навколишнє природне середовище. У законодавстві та еколого-правовій науці паралельно використовується термін «довкілля». Наприклад, Ю. С. Шемшученко наголошує на близькості терміну «навколишнє природне середовище» до понять довкілля і навколишнє середовище в їх екологічному значенні [35, с. 8], не розкриваючи при цьому характеру і ступеню такої близькості. У свою чергу, Г. В. Анісімова навпаки наголошує на нетотожності дефініцій «довкілля» та «навколишнє природне середовище» [18, с. 272], також, на жаль, не визначаючи відмінностей між ними.

Для порівняння, у навчальній літературі взагалі застосована назва «право довкілля», що на думку авторів є те ж саме, що й «екологічне право» – і за формою, і за змістом, що дає змогу подолати проблеми мовного характеру, привівши назву до термінології Основного закону [36, с. 3]. Однак при цьому автори викривлюють ситуацію з конституційним наповненням виключно на свою користь. Адже дійсно Конституція України оперує термінами «стан довкілля» (ст. 50) та «охорона довкілля» (п. 6 ч. 1 ст. 85, п. 3 ст. 119, п. 5 ст. 138), але паралельно широко застосовуючи «екологічну» тематику у вигляді понять екологічної рівноваги (ст. 16), екологічної безпеки (ст. 16, п. 6 ч. 1 ст. 92, п. 3 ст. 116), екологічної ситуації (ч. 7 ст. 41, п. 31 ч. 1 ст. 85, п. 19 ч. 1 ст. 92, п. 21 ч. 1 ст. 106, п. 10 ч. 1 ст. 138) та екологічних особливостей (ст. 132). Звідси, конституційний критерій явно не є підставою для заміни екологічної термінології на «довкіллеву».

Розв'язання проблеми співвідношення зазначених понять вбачається здійснити через звернення до тлумачних джерел. Так, «Великий тлумачний словник сучасної української мови» асоціює довкілля з навколишнім середовищем, з оточенням, у якому існує жива істота, організм [30, с. 232].

Таке ототожнення є логічно обґрунтованим, адже довкілля, як і навколишнє середовище, включає всі штучні та природні об'єкти, що оточують людину. Підтвердженням цього висновку є законодавче визначення довкілля, що міститься в п. 8 ст. 1 Закону України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією» [37] і охоплює природні ресурси та їх об'єкти, озоновий шар атмосфери і навколоземний космічний простір, а також об'єкти, створені людиною для забезпечення потреб суспільства, тобто штучні об'єкти.

На відміну від цього, навколишнє природне середовище охоплює лише природну складову довкілля (навколишнього середовища). Наприклад, АЕС як штучний об'єкт не є складовою навколишнього природного середовища, одночасно входячи до складу оточуючого довкілля (навколишнього середовища). Звідси, екологічна інформація корелює саме з поняттям навколишнього природного середовища. Отже, екологічна інформація – це відомості в першу чергу про стан навколишнього природного середовища.

Водночас не можна оминати увагою те, що екологічне право за своєю функціональною природою є передусім антропоохоронним правом, адже ми розглядаємо безпечність навколишнього середовища саме через призму його безпечності для життя і здоров'я людей, яка охоплюється нормами екологічної безпеки. Як зазначається в спеціальній літературі, головна мета забезпечення екологічної безпеки полягає в підвищенні захищеності особистості, її життя і здоров'я в умовах поглибленої екологічної кризи [38, с. 9]. У кінцевому підсумку, за екологічною безпекою як суттєвою складовою екологічного права переходиться суто егоїстичне прагнення людей до збереження власних вітальних (від лат. *vitalis* – життєвий) цінностей, а задовільний стан навколишнього середовища є лише атрибутивною передумовою для цього. Адже наявність специфічних масових захворювань, зокрема онкологічних та серцево-судинних, є об'єктивним індикатором негараздів у навколишньому середовищі. Таким чином, інформація про стан навколишнього природного середовища є невід'ємною від інформації про стан здоров'я населення, а разом

вони становлять першу істотну ознаку досліджуваного поняття екологічної інформації.

Наступною ознакою є форма екологічної інформації. У вищенаведених визначеннях екологічної інформації, зокрема у наданому Орхуською конвенцією, перераховується її можливі форми: письмова, аудіовізуальна, електронна чи будь-яка інша матеріальна форма. При цьому матеріальність письмової форми, як сукупності літеро-графічних позначень переважно на паперових носіях та аудіовізуальної форми – як наборів відеозображень і звукової інформації, не викликає жодних заперечень.

Наприклад, згідно підп. 2 п. 2 Положення про операції банків з векселями [39] письмовим є документ, надрукований друкарським способом, на друкарській машинці або принтері, або ж свідомо відтворений в іншій помітній формі. Додатково підп. «г» п. 3 ст. 1 Конвенції про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів (1974 р.) [40], ратифікованої Постановою парламенту № 3382 від 14.07.1993 р. [41], розширила поняття письмової форми за рахунок повідомлень по телеграфу та телетайпу. У свою чергу, поняття аудіовізуальної інформації розкривала ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» [42], під якою розумілися будь-які сигнали, що сприймаються зоровими і слуховими рецепторами людини та ідентифікуються як повідомлення про події, факти, явища, процеси, відомості про осіб, а також коментарі (думки) про них, що передаються за допомогою зображень та звуків. З наведеного випливає дійсно матеріальна форма письмової та аудіовізуальної інформації.

Натомість матеріальність електронної форми зумовлює виникнення цілком обґрунтованих сумнівів. Адже електронна (цифрова) форма за своєю природою не є матеріальною. Матеріальним є лише носій цифрової інформації, що не є однотипним аналогом самої інформації. Звичайно, можна послатися на запровадження в цивільне законодавство поняття цифрової речі, здійснене у ст. 179¹ ЦК України [43], але це правовий нонсенс, який рушить всі логічні основи інституту речового права.

Тому наступною істотною ознакою екологічної інформації є її нематеріальна форма, причому незалежно від фіксації на матеріальних (письмових і аудіовізуальних) чи нематеріальних (електронних) носіях.

Виходячи з відкритості екологічної інформації та законодавчої заборони її засекречування, для позначення такої її характеристики найбільше підходить іншомовний термін «транспарентність» (від англ. transparent – явний, очевидний), який означає відсутність секретності, доступність якої-небудь інформації [7, с. 603]. Тим більше, що сучасними дослідженнями визначено транспарентність як складну теоретико-правову категорію, яка змістовно поєднує в собі такі поняття як «прозорість», «відкритість», «гласність», «публічність», «підзвітність», «доступ до публічної інформації» та «участь в управлінні державними справами» [44, с. 29]. Звичайно, слід погодитись з наведеними складовими транспарентності, крім гласності. Адже гласність позиціонується тлумачними мовними джерелами як приступність для широкої громадськості, відкритість і публічність [30, с. 184], що робить її надлишковою характеристикою за наявності таких складових як відкритість і публічність, які в цілому охоплюються гласністю. Усі інші зазначені складові беззаперечно характерні для екологічної інформації.

Так, прозорість – це доступність для сприйняття, зрозумілість екологічної інформації [30, с. 971]. У свою чергу, відкритість означає відсутність як перешкод у доступі до екологічної інформації, так і закритої інформації. Щодо публічності, то публічним (publicus (лат.) – суспільний) є те, що відбувається в присутності публіки, слухачів, прилюдний [8, с. 775]. Для публічності екологічної інформації це означає її оприлюднення перед широкою публікою, тобто громадськістю в цілому. Водночас слід вказати на взаємозалежність публічності від вищеназваних складових прозорості та відкритості, що впливає з положень чинного інформаційного законодавства, адже згідно п. 1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про доступ до публічної інформації» першочерговими принципами доступу до публічної інформації визначено принципи прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних

повноважень. Нарешті, виходячи зі значення терміну «підзвітний» як такого, що хтось має звітуватися перед кимось [30, с. 769], підзвітність у сфері екологічної інформації означає підпорядкованість органів публічної влади, що надають екологічну інформацію, населенню, тобто громадському контролю, зокрема громадському екологічному контролю.

Наступна загальна складова транспарентності, якою є доступ до публічної інформації, реалізована щодо екологічної інформації у екологічному законодавстві через визначення права вільного доступу до інформації про стан навколишнього природного середовища та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом (п. «е» ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). Нарешті, участь громадськості в управлінні державними справами здійснюється завдяки своєчасному забезпеченню екологічною інформацією через громадське обговорення державних та регіональних екологічних програм, внесення пропозицій до проектів екологічних нормативно-правових актів, обговорення проектів будівництва потенційно екологічно небезпечних промислових об'єктів, участь в розробці та реалізації заходів щодо раціонального використання природних ресурсів тощо. При цьому всі перелічені складові разом утворюють комплексну за своєю природою істотну ознаку транспарентності.

Звичайно, для забезпечення повноти розгляду та об'єктивності одержаного висновку, слід вказати на вже існуючу в екологічній науці спробу виокремлення ознак поняття «екологічна інформація», до яких запропоновано віднести відкритість, прозорість, достатність, повноту та достовірність [45, с. 11]. Але, як це впливає з вищенаведеного, практично всі зазначені ознаки прямо або побічно впливають в загальну об'єднувальну ознаку транспарентності.

Таким чином, наступною, причому визначальною комплексною істотною ознакою екологічної інформації є транспарентність, що характеризує

її з боку прозорості, відкритості, публічності, вільного доступу до екологічної інформації та участі в державному управлінні.

Нарешті, останньою істотною ознакою слід визнати фактори, що впливають або потенційно можуть впливати на складові навколишнього природного середовища, які наводяться при визначенні екологічної інформації п. «б» ч. 3 ст. 2 вищевказаної Орхуської конвенції. Такими факторами визнаються «речовини, енергія, шум та випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми». Передусім варто звернути увагу на загальну невизначеність таких факторів, як речовини, діяльність або заходи, які потребують уточнення, передусім у частині речовин, серед яких не всі є небезпечними, що зумовлює необхідність конкретизації цього поняття за рахунок небезпечних або шкідливих речовин. Те ж саме стосується діяльності, що потребує звуження до господарської діяльності як найбільш потенційно небезпечної для людини та довкілля, а не будь-якої діяльності, наділеної надмірним рівнем узагальнення, втім як і поняття заходів, яке доцільно звужити до заходів адміністративних.

Водночас усі наведені фактори впливу на формування екологічної інформації безсумнівно потребують перевірки та підтвердження їх об'єктивності з боку ймовірної небезпечності. Найкращим критерієм об'єктивності будь-якого явища, на нашу думку, є його нормативне закріплення. Звісно, можна навести приклади окремих нормативних приписів, які йдуть у розріз з критерієм об'єктивності, але це скорше ті винятки, існування яких лише підкреслює загальну закономірність. Разом з тим, у разі відсутності нормативного закріплення, доцільно застосовувати теоретичні підходи до визначення правових понять, найкраще енциклопедичні – як найоб'єктивніші за своїм покликанням.

Таким чином, першим утворювальним фактором екологічної інформації є шкідлива речовина, якою згідно п. 2.34 Державних санітарних правил і норм скидання з суден стічних, нафтоутримуючих, баластних вод і сміття у

водоймища [46] є будь-які небезпечні, отруйні або інші речовини, які, потрапляючи у море, здатні викликати забруднення або засмічення морського середовища. Тобто головною ознакою шкідливості будь-яких речовин є їх спроможність до забруднення або засмічення навколишнього природного середовища. При цьому найреальнішою в цьому плані є небезпечна хімічна речовина (хімічна продукція), що потенційно може завдати шкоду здоров'ю людини та/або довкіллю, визначення якої міститься в п. 25 ст. 1 Закону України «Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією». У сучасних умовах воєнного стану найнебезпечнішою стає хімічна речовина подвійного використання, що є прекурсором для виготовлення хімічної, вогнепальної, запалювальної, ракетної та самохідної підводної вибухової зброї, застосування якої спричинює забруднення довкілля на значних територіях для загибелі або захворюваності людей (п. 51 ст. 1 цього Закону). Крім наведених речовин значну екологічну небезпеку несе радіоактивна речовина, визначення якої міститься у ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [47].

Суттєву небезпеку несуть також шкідливі відходи. Загальне розуміння відходів як будь-яких речовин, матеріалів і предметів, яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися, надає п. 7 ст. 1 Закону України «Про управління відходами» [48]. Водночас не всі відходи є небезпечними з погляду екології. Згідно невичерпного Переліку властивостей, що роблять відходи небезпечними, наведеному в додатку 3 до зазначеного Закону, безпосередньо для навколишнього природного середовища небезпеку становлять так звані екотоксичні відходи. Для життя і здоров'я людини існує значно ширший перелік небезпечних властивостей відходів: вибухонебезпечність; окисна здатність; легкозаймистість; подразнювальна здатність; токсичність; канцерогенність; корозивність; інфекційність; мутагенність; сенсibiliзуюча здатність тощо. Виходячи з того, що наведений перелік не є вичерпним, доцільно доповнити його за рахунок радіаційності як небезпечної властивості радіоактивних відходів, визначення яких надається у

ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку».

Наступним екологічно небезпечним фактором зазначено енергію. При цьому реальну масову небезпеку для людини становить використання ядерної енергії. Застосування інших видів енергії не має характеру масових уражень, зокрема електричної енергії, визначення якої міститься в п. 26 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ринок електричної енергії» [49] та альтернативні види енергії, перелік яких надає ст. 1 Закону України «Про альтернативні джерела енергії» [50].

Наступним небезпечним фактором визначено шум, шкідливість якого визначена п. «б» ст. 3 «Конвенції про захист працівників від професійного ризику, спричиненого забрудненням повітря, шумом та вібрацією на робочих місцях» [51], згідно якого поняття «шум» охоплює будь-який звук, котрий може спричинити втрату слуху чи бути шкідливим для здоров'я або небезпечним в іншому плані.

Далі йде фактор випромінювання, що в національному законодавстві асоціюється з іонізованим, джерела якого визначено абз. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», а небезпечність впливу окреслюється цілою низкою положень Закону України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» [52].

Ще одним екологічно небезпечним фактором визнано діяльність, яка за логікою є господарською. Після втрати чинності ГК України визначення господарської діяльності надає п. 21 ч. 1 ст. 20 ГПК України [53]. При цьому господарське законодавство не містить переліку небезпечних видів господарської діяльності, адже небезпечною будь-яку діяльність робить вихід за межі, встановлені законом. Тим не менш, чинне законодавство визначає окремі види господарської діяльності як небезпечні, зокрема поводження з небезпечними відходами, що вимагає ліцензування [54].

Наступним названим фактором є адміністративні заходи, які не мають законодавчого визначення і закріплення, що зумовлює звернення до їх

енциклопедичної класифікації: а) адміністративно-попереджувальні (запобіжні, профілактичні, попереджувальні); б) поновлювальні (відшкодування завданої шкоди, поновлення попереднього стану речей, який існував до настання шкідливих наслідків природного, техногенного або людського фактору) [55, с. 68]. Навіть поверхневий аналіз цих адміністративних заходів робить їх важливою складовою екологічної інформації. Разом з тим залишається випущеним з уваги такий суттєвий фактор формування екологічної інформації, як адміністративний акт, визначення якого містить п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» [56]. З поправкою на сферу застосування йдеться саме про екологічні адміністративні акти. У підсумку отримуємо екологічні адміністративні заходи і акти як фактори утворення екологічної інформації.

Торкаючись адміністративно-правової сфери правового регулювання, не можна обійти питання сервісної природи сучасної моделі адміністративного права, реалізація якої здійснюється за рахунок надання органами публічної влади адміністративних послуг. Тому слід одразу ж безальтернативно виключити адміністративні послуги з факторів формування екологічної інформації, адже згідно п. 9 ч. 2 ст. 2 однойменного Закону України «Про адміністративні послуги» [57], дія цього Закону не поширюється на відносини щодо доступу до публічної інформації, різновидом якої є екологічна інформація.

Ще одним фактором виникнення екологічної інформації визначено угоди в галузі навколишнього природного середовища. На сьогодні чинними є близько 40 міжнародних угод в галузі навколишнього природного середовища, до яких так чи інакше приєдналась Україна [58]. Крім того, що всі вони чинять відповідний вплив на стан навколишнього природного середовища, відомості, які містяться в кожній з них, є безумовною складовою екологічної інформації.

Наступними факторами екологічної інформації названо політику і законодавство, що викликає відповідну потребу у їх корегуванні в бік

екологічного «забарвлення», тобто зміни їх назви на екологічну політику та екологічне законодавство.

При визначенні екологічної політики А. П. Гетьман посилається на ст. 16 Конституції України, у якій, на його думку, в акумульованому вигляді сформульовано основні напрями екологічної політики: гарантування екологічної безпеки; підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду Українського народу [59, с. 276]. Безумовно, слід погодитися з наведеним, оскільки кожен зазначений напрям є дієвим фактором у екологічній сфері і одночасно важливою складовою екологічної інформації.

Щодо екологічного законодавства, то виходячи із загального розуміння законодавства, наданого ст. 9 Закону України «Про правотворчу діяльність» [60], останнім є взаємопов'язана і впорядкована система екологічних нормативно-правових актів України та чинних міжнародних договорів. Законодавчий чинник формування екологічної інформації є аксіоматичний, а тому не викликає жодної необхідності його доказування.

Стосовно останнього фактору у вигляді планів і програм варто зазначити, що планування є наслідком соціалістичного минулого, від якого Україна взяла прямо протилежний курс, а тому планування замінено поняттям прогнозування, яке й покладається у основу розробки програм економічного і соціального розвитку відповідно однойменного Закону України [61]. При цьому самостійним різновидом державних цільових програм згідно абз. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державні цільові програми» [62] є екологічні, що приймаються з метою здійснення загальнодержавних природоохоронних заходів, запобігання катастрофам екологічного характеру та ліквідації їх наслідків. Зважаючи на воєнний стан, діяльність з розробки і прийняття зазначених екологічних програм тимчасово призупинена, тим не менше, для прикладу можна назвати діючу Загальнодержавну програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року [63] та нещодавно закінчені Загальнодержавна цільова програма «Питна вода України» на 2011-

2020 роки [64] і Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року [65]. Водночас можна навести приклади сучасних регіональних екологічних програм, зокрема Волинську обласну Регіональну екологічну програму «Екологія 2023-2026» [66] тощо.

Таким чином, факторами утворення екологічної інформації є:

- а) шкідливі речовини (небезпечні хімічні та радіаційні); б) шкідливі відходи (екотоксичні – небезпечні для навколишнього природного середовища та вибухонебезпечні, окиснювальні, легкозаймисті, подразнювальні, токсичні, канцерогенні, корозивні, інфекційні, мутагенні, сенсibiliзуючі та радіаційні відходи – небезпечні для людини); в) екологічно небезпечна господарська діяльність; г) адміністративні заходи та адміністративні акти; ґ) міжнародні угоди в галузі навколишнього природного середовища; д) екологічна політика і екологічне законодавство; е) загальнодержавні та регіональні програми екологічного розвитку.

У кінцевому підсумку, істотними ознаками екологічної інформації є:

- 1) це відомості про стан навколишнього природного середовища і про стан здоров'я населення; 2) існування виключно в нематеріальній формі незалежно від фіксації на матеріальних (письмових і аудіовізуальних) чи нематеріальних (електронних) носіях; 3) визначальною комплексною істотною ознакою є транспарентність, що базується на прозорості, відкритості, публічності, вільному доступі до екологічної інформації та участі в державному управлінні; 4) фактори утворення екологічної інформації: а) шкідливі речовини (небезпечні хімічні та радіаційні); б) шкідливі відходи (екотоксичні – небезпечні для навколишнього природного середовища та вибухонебезпечні, окиснювальні, легкозаймисті, подразнювальні, токсичні, канцерогенні, корозивні, інфекційні, мутагенні, сенсibiliзуючі та радіаційні відходи – небезпечні для людини); в) екологічно небезпечна господарська діяльність; г) адміністративні заходи та адміністративні акти; ґ) міжнародні угоди в галузі навколишнього природного середовища; д) екологічна політика і екологічне

законодавство; е) загальнодержавні та регіональні програми екологічного розвитку.

Сьогодні в умовах гострого сплеску інформаційних відносин у теоретичному плані постає також питання інформаційної функції екологічного права. Адже навіть у спеціальному дисертаційному дослідженні, присвяченому функціям екологічного права України, інформаційній функції не приділено жодної уваги [67], з чого випливає висновок про її відсутність у понятійно-категорійному апараті екологічного права. Аналогічне становище спостерігається і в навчальній літературі, у якій традиційно розглядається лише екологічна функція держави і права [68, с. 8–10; 69, с. 27–28]. Для порівняння, сучасна загальна теорія права на енциклопедичному рівні взагалі висуває концепцію існування однієї генеральної функції (макрофункції), яка розпадається на низку конкретних функцій: балансування інтересів і відповідної поведінки суб'єктів; перспективного моделювання поведінки соціальних суб'єктів; фіксації наявних соціальних статусів; засобу і механізму розв'язання конфліктів; засобу і механізму поновлення довільно порушеного інтересу; засобу соціальної відплати [70, с. 827–829], серед яких відсутня інформаційна функція права. Так само не виокремлює інформаційну функцію і енциклопедична доктрина цивільного права, зупинившись лише на традиційних регулятивній, охоронній та превентивній функціях [71, с. 876]. Слід також звернути увагу на відсутність жодних відомостей про інформаційну функцію науки історії держави і права у відповідному томі Великої української юридичної енциклопедії [72], хоча надання і аналіз інформації про історичний розвиток держави і права є головним призначенням останньої. Як наслідок, у сучасній освітній історико-правовій літературі цій навчальній дисципліні приписують будь-які функції, крім інформаційної [73, с. 13; 74, с. 15; 75, с. 9–10; 76, с. 5; 77, с. 29–21]. Усе наведене є достатнім доказом наявності прогалини в сучасній правничій доктрині щодо інформаційної функції права.

Водночас з цього боку не можна обійти увагою енциклопедичний

доробок В. Ф. Погорілка 2004 року, який до спеціальних функцій права відносить регулятивну, охоронну, установчу та інформаційну функції [78, с. 313], а до основних функцій держави – інформаційну та екологічну функції [79, с. 313]. Але, на жаль, цю глибоку думку з невідомих причин не було взято до уваги вищезазначеними представниками загальнотеоретичної та галузевих юридичних наук, зокрема еколого-правової. Щоправда, слід вказати на існуючу думку щодо віднесення до екологічних функцій держави, спрямованих на вирішення глобальних проблем людства, інформаційної функції [80, с. 522–523]. Разом з тим, ця безумовно цікава пропозиція академіка В. В. Костицького, не отримала подальшого розвитку, залишившись лише на рівні визначення напрямів реалізації глобальної інформаційної функції держави, які полягають в участі в розвитку світового інформаційного простору, одержанні, поширенні та використанні екологічної інформації. При цьому поза увагою дослідника опинилась сфера внутрішніх екологічних відносин держави у частині необхідності забезпечення екологічної інформаційної функції для інформування населення про екологічне становище всередині країни.

Між тим, варто також вказати на те, що процес визнання інформаційної функції права, хоча й нещодавно, все ж розпочався на рівні галузевих юридичних наук, спочатку в частині інформаційної функції цивільного права [81], далі – інформаційної функції адміністративного права [82, с. 50–51], поступово трансформуючись у визнання інформаційної функції права загальною теорією права [83, с. 50–51; 84], щоправда з незначним відхиленням у бік визнання не інформативної функції, а інформаційної форми реалізації функцій права [85, с. 70].

Повертаючись до еколого-правової доктрини, слід звернути увагу на те, що вже сама наявність категорії екологічної інформації логічно передбачає наступну необхідність виокремлення інформаційної функції екологічного права, зміст якої полягає у доведенні публічною владою до відома населення країни відомостей про: 1) стан навколишнього природного середовища;

2) потенційні загрози екологічній безпеці; 3) екологічні права та обов'язки суб'єктів екологічних правовідносин; 4) сучасний стан екологічного законодавства і перспективні напрями його розвитку.

Нарешті, завершальним етапом формування понятійно-категорійного апарату дослідження є розкриття змісту категорії правового забезпечення екологічної інформації. При цьому за основу доцільно взяти визначення юридичного забезпечення, надане О. С. Філюк [86, с. 51], проекція якого на тему нашого дисертаційного дослідження дає можливість визначити правове забезпечення екологічної інформації як створення за допомогою безпосередньо юридичних засобів (належного законодавства і механізму реалізації норм законодавства) і супутніх засобів (методологічно-доктринальних) необхідних і належних умов для задоволення потреб у екологічній інформації.

1.2. Правова природа екологічної інформації

Науковці часто застосовують термін «правова природа» в різногалузевих наукових юридичних дослідженнях, зокрема загальнотеоретичних [87], конституційно-правових [88], цивільно-правових [89], кримінально-правових [90] тощо, не розкриваючи при цьому його сутності. Поодиноким позитивним виключенням з цього переліку є стаття О. Г. Яновської, в якій вона констатує, що визначення юридичної (правової) природи будь-якого явища дає можливість встановити його реальний зміст, місце в системі схожих правових явищ, самостійність чи похідний характер, а також обрати механізм для його вдосконалення. Тобто це сукупність особливостей, що відбивають сутність конкретного явища, дають можливість відмежування його від подібних правових явищ [91, с. 109]. Авторка цих рядків чітко визначила і розмежувала зміст і сутність правової природи як загальнотеоретичної категорії, що є повністю прийнятним для нашого

дисертаційного дослідження. Це дає змогу виокремити сутнісний аспект правової природи екологічної інформації, який охоплюватиме її атрибутивні особливості, тоді як змістовний – місце правового забезпечення екологічної інформації в системі права, тобто по суті інституційно-правову природу цього явища.

Визначення сутнісної характеристики екологічної інформації слід розпочати з того, що у матеріальному плані – це відомості про стан навколишнього природного середовища і здоров'я населення, тоді як у правовому вимірі остання об'єктивується як суб'єктивне право, причому в першу чергу – суб'єктивне інформаційне право. При цьому слід погодитись з існуючою думкою, що виокремлення особливого класу прав – інформаційних стало наслідком утворення нового типу суспільства – інформаційного [92, с. 6]. Це призвело до того, що в сучасному суспільстві інформація почала відігравати провідну роль, а інформаційні ресурси були визнані найважливішими ресурсами поряд з природними, фінансовими, трудовими та іншими [93, с. 9], з чим складно не погодитись.

Разом з тим викликає заперечення існуюче визначення інформаційних прав людини, запропоноване представниками філософсько-правової науки, як сукупності норм, що охороняються публічною владою, які закріплюють принцип рівноправ'я людей, встановлюють пріоритет свободи людини і охороняють свободу людини у сфері отримання, виробництва й передачі людиною інформації [92, с. 7]. По-перше, неприпустиме ототожнення інформаційних прав з сукупністю норм, бо це принципово різні юридичні категорії. Будь-яке суб'єктивне право, а інформаційні права є різновидом суб'єктивних прав, однозначно не є нормами права. По-друге, тут відбувається змішування суб'єктивних прав і свобод людини, причому виокремлюється провідна роль інформаційної свободи при реалізації інформаційних прав, що абсолютно не слугує розкриттю сутності поняття інформаційних прав.

Енциклопедичне визначення суб'єктивного права розкриває його розуміння як міри дозволеної поведінки особи, закріпленої в юридичних

нормах, що характеризує певні можливості (свободи) особи як учасника суспільного життя [94, с. 681]. У цьому контексті міра можливої і дозволеної поведінки ототожнюються [95, с. 756]. Звідси, у вищенаведеному визначенні інформаційних прав відбулося заміщення обсягу поведінки самим правилом поведінки, що не відповідає сутності та змісту поняття суб'єктивного права. З цього боку, слід погодитись з думкою, що інформаційні права є можливістю, а не зобов'язанням людини. І вона на власний розсуд визначає обсяг і міру реалізації свого права [96, с. 158]. Як наслідок, значно відповіднішими сутності досліджуваного явища є визначення інформаційних прав як гарантованих державою можливостей особи у задоволенні своїх потреб в отриманні, використанні, поширенні, охороні і захисті необхідного для життєдіяльності обсягу інформації [97, с. 26; 98, с. 58].

Виходячи з цього, насамперед, слід вказати на паралельне існування поряд з інформаційними правами терміну права на інформацію. Однак співвідношення цих понять у теорії інформаційного права досі не однозначне. Одні автори їх ототожнюють [99, с. 108], тоді як інші вважають, що інформаційні права та право на інформацію співвідносяться як загальне з частковим [98, с. 56; 100, с. 24], що потребує вироблення власної позиції щодо їх співвідношення.

Насамперед, слід звернути увагу на те, що виходячи з особливостей вітчизняного мовотворення, прикметник поряд з іменником вказує на предметну належність останнього до певної сфери. З цього приводу слід нагадати, що кожна галузь права «володіє» власним термінологічним набором суб'єктивних прав, назва яких переважно корелює з «прикметниковою» назвою певної галузі: конституційні, цивільні, земельні, екологічні тощо. Тому в лексичній конструкції «інформаційні права» лише засвідчується їх належність до сфери інформаційних відносин. При цьому термін «інформаційні права» вживається тільки в множині, передбачаючи множинність прав на відміну від поняття «інформаційне право», застосовуване в однині для позначення назви відповідної галузі права.

В юридичному ж плані слід констатувати, що існуючі підходи не надають достатніх підстав для достовірності розмежування інформаційних прав і права на інформацію, що зумовлює потребу у зверненні до суміжних доктринальних концепцій. Так, у конституційно-правовій теорії зазначається, що конституційні права виражають об'єктивні можливості члена суспільства володіти, користуватись і розпоряджатись певними соціальними благами, а також набувати і захищати їх [101, с. 284], причому ці соціальні можливості пов'язані з конкретно-історичними умовами [102, с. 59]. За аналогією можна визначити інформаційні права як об'єктивні можливості особи щодо задоволення її потреб у відповідній інформації. Звичайно, з огляду на нематеріальну природу інформації, до неї не застосовне поняття фізичного володіння, проте залишаються об'єктивні можливості набуття, користування, розпорядження і захисту інформації як безпосереднього об'єкта інформаційних прав. Як наслідок, категорія інформаційних прав символізує їхню об'єктивну природу як потенційних можливостей, тоді як суб'єктивне право на інформацію трансформує ці можливості в межі вільної поведінки певного суб'єкта щодо інформації. При цьому для позначення об'єктивного аспекту достатньо його змістовної характеристики як можливостей набуття, користування, розпорядження і захисту інформації, тоді як суб'єктивне право на інформацію змістовно складається з відокремлених блоків прав на власні дії, чужі дії та звернення за захистом до уповноважених органів.

У зазначену теоретичну об'єктивно-суб'єктивну конструкцію чітко вміщується надане представниками інформаційно-правової науки сприйняття права на інформацію як нормативно-визначеного порядку реалізації повноважень різних суб'єктів (фізичних, юридичних осіб, органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань) у сфері створення, отримання, збору, зберігання, використання, розповсюдження інформації з метою, що не суперечить свободам, правам і інтересам особи, держави, суспільства та забезпечує реалізацію інших прав і обов'язків суб'єктів, які гарантовані законодавством України та нормами міжнародного права [102, с.

68].

У свою чергу, Т. А. Костецька складовими частинами права на інформацію вважає: право особи давати згоду на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про неї для соціально-економічних, культурних та інших соціальних цілей; право кожного громадянина на доступ до відомостей про себе (крім тих, що становлять захищену законом таємницю) в органах державної влади, місцевого самоврядування, організаціях та установах; право кожного перевіряти достовірність інформації про себе і членів своєї сім'ї; право спростовувати недостовірні відомості в судовому порядку; право вимагати вилучення будь-якої інформації про себе; право кожного на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації про себе і членів своєї сім'ї та ін. [103, с. 21]. У наявності ніщо інше, як складові будь-якого суб'єктивного права, якими є право на власні дії, право на чужі дії та право на звернення за захистом до уповноважених органів.

Звідси, право на інформацію доцільно внутрішньо диференціювати за видами інформаційних відносин на: право на створення інформації; право на набуття інформації, складовою якого є право на доступ до інформації; право на збереження інформації; право на використання інформації; право на поширення інформації.

Разом з тим надане визначення права на інформацію потребує наступного кроку, що полягає у розкритті атрибутивної характеристики права на інформацію. З цього погляду, мабуть не варто оспорювати тезу, що право на інформацію – це конституційне право [104, с. 57], яка є аксіоматичною через закріплення останнього в Основному законі. Водночас А. Л. Правдюк відносить право на інформацію до основоположних прав людини [105, с. 104], що викликає певні заперечення, бо основоположними за своєю сутністю визнаються саме природні права людини [106, с. 10], до яких право на інформацію явно не належить. Однак таке становище також потребує

з'ясування співвідношення зазначених характеристик. У теорії права категорія основоположних прав ототожнюється з фундаментальними правами людини, які становлять верхівку системи прав з їх призначенням бути основою всіх інших прав і свобод. При цьому вони є невід'ємними та універсальними і не можуть бути позбавлені жодним суспільством чи владою [107, с. 55–56]. Звідси, слід погодитись з тим, що в умовах сучасної правової держави передбачені національним законодавством інформаційні права громадянина ґрунтуються на відповідних фундаментальних правах людини, зокрема, на конституційному рівні [100, с. 28]. Щодо невідчужуваності та непорушності, то такими згідно ст. 21 Конституції України є права та свободи людей лише у частині природних прав. Право на інформацію належить до соціальних прав, покликаних забезпечити соціальне існування людини, а тому вони є цілком відчужуваними. У кінцевому підсумку, право на інформацію є відчужуваним забезпечувальним правом соціального статусу особи.

Характеризуючи сутнісну складову правової природи екологічної інформації слід також враховувати її подвійну належність до структур як інформаційного, так і екологічного права. Це зумовлює потребу співвідношення права на екологічну інформацію не лише з інформаційними, а й з екологічними правами.

З цього приводу передусім варто зазначити, що введення категорії екологічних прав у міжнародне законодавство (принцип 1 Декларації Стокгольмської конференції ООН по навколишньому середовищу (1972 р.) [108] не стимулювало належного розвитку вітчизняних теоретичних досліджень у цій сфері, що цілком пояснюване превалюванням радянської юридичної доктрини, яка відсувала екологічні проблеми на останній план. Тому лише із запровадженням юридичної конструкції екологічних прав громадян України до національного законодавства (ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» пов'язується сплеск фундаментальних монографічних досліджень екологічних прав, започаткований Г. В. Анісімовою [109] та Н. Р. Кобецькою [110], які одержали

подальший розвиток в межах еколого-правової теорії у наукових працях А. П. Гетьмана [111, с. 83–93], Т. В. Морозовської [112], К. В. Медведєва [113], а також представників науки конституційного права [114] тощо.

Закономірним узагальненням зазначених теоретичних надбань стало широке розуміння екологічних прав як пов'язаних з використанням і відтворенням природних ресурсів, забезпеченням екологічної безпеки та охороною довкілля задля збереження життя і здоров'я людини [111, с. 90] та розгляд їх як природних прав [115, с. 168], причому фундаментальних і всеосяжних суб'єктивних прав людини [116, с. 69]. Додатково звертається увага на визнання екологічних прав видом суб'єктивних конституційних прав [117, с. 302]. Звідси й випливає висновок про сутнісну природу екологічних прав як основоположних, фундаментальних прав людини.

Разом з тим п. «е» ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» серед екологічних прав наводить право на вільний доступ до екологічної інформації, що дало підстави науковцям вважати право на доступ до екологічної інформації одним з основних екологічних прав громадян у сфері забезпечення права на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище [118, с. 89]. Авторка правильно вказує на забезпечувальну функцію екологічної інформації щодо екологічних прав, проте одночасно ідентифікуючи її з екологічними правами, що становить певну логічну суперечність. Як наслідок, право на доступ до екологічної інформації однозначно не може бути природним, а тим більше основним екологічним правом, виконуючи лише забезпечувальну функцію для реалізації природних екологічних прав. Це забезпечувальне право, що забезпечує реалізацію та захист природних екологічних прав людини на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище. Звідси випливає належність права на доступ до екологічної інформації до групи соціальних забезпечувальних прав.

Для порівняння, у цивільно-правовій теорії застосовується поняття забезпечувальних речових прав, які виконують функцію задоволення

майнових інтересів кредитора [119, с. 84]. Звідси, призначенням права на доступ до екологічної інформації, як забезпечувального права, є задоволення інтересів населення щодо відомостей про стан навколишнього середовища.

За аналогією до вищенаведеної дихотомічної конструкції співвідношення інформаційних прав і права на інформацію, категорія екологічних прав символізує їхню об'єктивну природу як потенційних можливостей, тоді як суб'єктивне право на екологічну інформацію трансформує ці можливості в межі поведінки певного суб'єкта щодо цієї інформації. При цьому для позначення об'єктивного аспекту достатньо його змістовної характеристики як можливостей набуття, користування, розпорядження і захисту екологічної інформації, тоді як суб'єктивне право на екологічну інформацію змістовно складається з відокремлених блоків прав на власні дії, чужі дії та звернення за захистом до уповноважених органів. У підсумку, екологічні права за своїми атрибутивними властивостями є основоположні, природні, невідчужувані права особи на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище, тоді як право на екологічну інформацію не є основоположним природним правом, будучи за своїми атрибутивними властивостями лише забезпечувальним та відчужуваним.

Як наслідок, слід розрізняти право на екологічну інформацію та право на доступ до екологічної інформації на основі суб'єктного критерію. Право на екологічну інформацію є потенційним, яким наділяється все населення країни, тоді як право на доступ до екологічної інформації є реальним, що передбачає існування звуженого складу суб'єктів через можливість застосування різних видів інформації. Разом з тим варто вказати на відсутність у національному законодавстві прямих визначень поняття «населення», що зумовлює необхідність його виведення з суміжних понять. Так, виходячи зі змісту положень ст. 2 Закону України «Про органи самоорганізації населення» [120] населенням є жителі, які на законних підставах проживають на території населених пунктів. Аналогічно пункти 255.2 та 255.4.1 ПК України [121] при звільненні від рентних платежів за спеціальне використання води під

населенням розуміють сукупності людей, які знаходяться на певній території в той чи інший період часу, незалежно від характеру та тривалості проживання. При цьому поняття «населення» використовується не у спеціальному (призначеному для цілей спеціального законодавства), а у загальному розумінні, придатному для загального застосування. Водночас примітною ознакою є визначення населення без прив'язки до громадянства.

Отже, якщо правом на екологічну інформацію наділене все населення країни, то право на доступ до екологічної інформації пов'язується з конкретним суб'єктом і варіюється залежно від потреб останнього в різних видах інформації. Такими суб'єктами можуть бути фізичні та юридичні особи в приватно-правовому розумінні, а також органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські об'єднання та інші держави в публічно-правовому аспекті їх ідентифікації. При цьому право на доступ до екологічної інформації є колективним правом та задовольняє інтереси невизначеного кола осіб, зацікавлених у отриманні такої інформації [122, с. 49].

Таким чином, у кінцевому підсумку, правова природа екологічної інформації диференціюється на сутнісний аспект, який охоплює її атрибутивні особливості, та змістовний, що визначає місце правового забезпечення екологічної інформації в системі права, тобто інституційно-правову природу цього явища. Звідси, наступним кроком після характеристики сутнісного аспекту є встановлення інституційно-правової природи екологічної інформації.

Як вбачається, насамперед слід з'ясувати сутність терміну «інституційність», щодо якого наразі відсутня єдність розуміння не лише в юридичній науці, а в цілому на міждисциплінарному рівні. З цього боку, потребує уточнення позиція щодо можливості застосування до визначення місця певного нормативного утворення в структурі галузей права синонімічних понять «інституційний» та «інституціональний». Справа ускладнюється тим, що сучасна філологічна інтерпретаційна література, зокрема «Великий тлумачний словник сучасної української мови» [30, с. 400]

у відповідному розділі взагалі не містить жодного з цих термінів, що зумовлює необхідність звернення до тлумачних джерел іншомовних слів.

У інших філологічних тлумачних джерелах увага приділяється лише терміну «інституціоналізація» (від інституції), значення якого розкривається у двох аспектах: 1) як запровадження яких-небудь громадських інститутів [8, с. 473]; 2) як правове та організаційне закріплення яких-небудь суспільних відносин [7, с. 264]. У свою чергу, політологічна енциклопедична література ідентифікує інституціоналізацію з процесом перетворення певних соціальних відносин на соціальний інститут [123, с. 306], тоді як юридична розглядає її як засіб формування державно-правових інститутів [124, с. 703]. Звідси можна зробити закономірний висновок про прийнятність сприйняття інституціоналізації в юридичному аспекті як формування певного правового інституту.

Разом з тим слід вказати на приклади широкого паралельного застосування як терміну «інституційний» [125–127], так і в аспекті протиставлення інституційності та інституціональності [128–131].

Однак слід констатувати, що досі відсутнє належне роз'яснення відмінності зазначених понять, яке надало об'єктивну можливість їх безальтернативного розмежування. Загалом же терміни як «інституційний», так і «інституціональний», мають єдиний, причому спільний аналог перекладу з англійської – «institutional», втім як і з німецької – «institutionelle», французької – «institutionnel», навіть з традиційно найбільш цитованої в юридичній науці латинської мови – «institutionalis». З цього випливає висновок про штучність, надуманість дуалізації єдиного терміну в українській лексиці, скалькульованої з російської, що лише необґрунтовано, без зайвої потреби перевантажує міждисциплінарний понятійно-категорійний апарат. Тому доцільно ототожнити інституційність та інституціональність, віддавши при цьому перевагу в застосуванні першому терміну як більш лапідарному і простішому при вимові.

Наступною проблемою є складність неоднозначного теоретичного

осмислення сучасної інституційної структури екологічного права. Наприклад, академік В. І. Андрейцев обґрунтовує наявність антропозахисного права, як складової права екологічної безпеки та в цілому екологічного права [132, с. 11–12], внаслідок чого вимальовується відповідна структурна послідовність від меншого до більшого нормативного утворення: антропозахисне право – право екологічної безпеки – екологічне право. На жаль, при цьому не розкривається рівень цих нормативних утворень. Ясним є лише те, що антропозахисне право та право екологічної безпеки однозначно не можуть претендувати на галузевий рівень, оскільки вони є складовими галузі екологічного права.

Разом з тим В. І. Андрейцев розглядає антропозахисне право як комплексну міждисциплінарну галузь законодавства і права, причому саме в структурі права екобезпеки і екологічного права [133, с. 153], а значно раніше він безапеляційно визначав право екологічної безпеки як комплексну галузі права [134, с. 11], хоча це виходить за логічні рамки сучасних теоретичних уявлень про структурну будову галузі права, адже у структурі галузі права не може бути інших складових галузевого рівня.

Подібна ситуація спостерігається і щодо місця природоресурсного права у системі екологічного права. Як зазначає В. М. Єрмоленко, існують певні методологічні труднощі поєднання земельного, водного, надрового та інших самостійних галузей права в рамках природоресурсного права, не говорячи про екологічне право. У теорії права поки що не винайдено назви для нормативного утворення, яке об'єднує у своїй структурі цілу низку галузей права. При цьому автор пропонує два виходи: або визнати природоресурсне право «метагалуззю», або присвоїти поресурсним галузям ранг підгалузей [135, с. 66]. Однак, усі ці пропозиції також не знаходять поки що відповідного підтвердження з боку сучасної теорії права.

Для порівняння, правова охорона клімату визначається окремими авторами як нова комплексна галузь екологічного права [136, с. 125, 132]. У цьому вислові також спостерігається зазначене ігнорування усталених

загальнотеоретичних положень щодо неможливості галузі права бути складовою іншої галузі. Так само в інших наукових публікаціях позиціонується думка, що інститут охорони земель є однією зі складових інституту охорони навколишнього середовища [137, с. 12], що суперечить логічним основам сучасної теорії права.

Усі ці приклади наведені для ілюстрації складнощів у з'ясуванні структурних особливостей сучасного екологічного права, що зумовлює необхідність виваженого підходу до будь-яких пропозицій у зазначеній сфері наукових досліджень.

На жаль, у сучасних спеціалізованих енциклопедичних джерелах відсутнє визначення місця правового забезпечення екологічної інформації в системі екологічного права [18, с. 270–273], що суттєво ускладнює процес ідентифікації її інституційної природи. А у відповідному томі шеститомної «Юридичної енциклопедії» (1999 р.) взагалі не міститься жодного згадування про екологічну інформацію. Аналогічне становище склалося і в сучасній навчальній літературі. Так, у підручнику «Екологічне право», підготовленого представниками харківської школи екологічного права, є лише невеликий за обсягом (2 сторінки) підрозділ 5.8 «Екологічне інформаційне забезпечення», яке розглядається як провідна функція екологічного управління, поряд з підрозділом 5.4 «Екологічний моніторинг» як підставою короткострокового і довгострокового прогнозування змін довкілля [138, с. 74, 82], хоча екологічний моніторинг за своєю природою є екологічною інформацією, а значення останньої далеко виходить за межі управлінської функції. В інших сучасних навчальних джерелах, на жаль, взагалі відсутня будь-яка згадка про екологічну інформацію взагалі [139]. Це є яскравим свідченням тривалої недооцінки науковцями теми екологічної інформації, наслідком чого є недостатня її розробка і відсутність будь-якої сталості, бо в навчальній літературі викладаються лише усталені наукові положення. У цілому ж наведене становище жодним чином не сприяє визначенню інституційно-правової природи екологічної інформації, що зумовлює необхідність

звернення до окремих наукових праць, безпосередньо присвячених цьому питанню або суміжним аспектам.

Першу спробу визначення норм, які регулюють суспільні відносини у галузі екологічного інформаційного забезпечення, як нового комплексного інституту екологічного права, здійснила ще в 1997 році у своєму дисертаційному дослідженні М. В. Краснова [17, с. 4]. У свою чергу, професор В. М. Єрмоленко неодноразово вказував на існування вже сформованого правового інституту екологічної інформації, який є міжгалузевим через належність щонайменше до галузей екологічного та інформаційного права [140, с. 23–28; 141, с. 74]. З наведеною доказовою базою існування правового інституту екологічної інформації важко не погодитись, однак М. В. Краснова взагалі не визначила склад запропонованого нею правового інституту, а В. М. Єрмоленко виокремив як основні відносини моніторингу довкілля, передачі результатів моніторингу уповноваженим органам, систематичного інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища, забезпечення вільного доступу до екологічної інформації тощо. При цьому він лише вказав на існування у складі нормативного масиву в сфері екологічної інформації відносин забезпечення вільного доступу до екологічної інформації, не визначивши при цьому їх місця у структурі екологічного права, що потребує додаткового більш поглибленого вивчення цього питання.

Наведена доказова база існування правового інституту екологічної інформації є досить логічною і переконливою, з чим слід було б погодитись, якби не забезпечувальне призначення екологічної інформації, що зумовлює необхідність пошуку того блоку екологічних відносин та супутніх норм, функцію забезпечення яких виконує остання. Зазначене становище посилюється тим, що абсолютною більшістю вчених юристів-екологів нормативний масив екологічної інформації не розглядається серед переліку інститутів системи екологічного права. Натомість варто звернути увагу на усталене виокремлення в структурі екологічного права правового інституту

екологічного управління, причому як в наукових [142, с. 218], так і навчальних [143, с. 35; 68, с. 17] джерелах.

Справа полягає в тому, що вже аксіоматичним став причинно-наслідковий зв'язок між наявністю об'єктивної інформації і прийняттям ефективних управлінських рішень з певного питання. У екологічній сфері зв'язок між інформацією, сформованої за допомогою екологічного моніторингу, та прийняттям ефективних управлінських екологічних рішень чітко ілюструє ч. 1 ст. 22 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Це дозволяє розглядати екологічну інформацію як невід'ємну складову сучасного процесу екологічного управління.

На різні аспекти особливостей інформаційної складової екологічного управління вказують, насамперед, наковці-екологи, загострюючи увагу на застосуванні ГІС-технологій з побудовою на їх основі відповідних інформаційно-аналітичних систем, що дасть змогу не тільки поєднати на принципово нових засадах органи державного управління і місцевого самоврядування, скоротивши часові та фінансові витрати для прийняття управлінських рішень, а й досягнути прозорості та зрозумілості останніх для громадськості [144, с. 92]. З цього боку цілком зрозумілим є також атрибутивний взаємозв'язок екологічного управління з контролем. У зазначеній сфері в еколого-правовій теорії за напрямом контрольної діяльності навіть виокремлюється інформаційний контроль [145, с. 293]. Усе наведене додатково підтверджує наявність тісного детермінаційного зв'язку екологічної інформації з екологічним управлінням та відповідно, як наслідок, взаємозв'язку між нормативними масивами, що забезпечують їх співіснування.

З цього випливає, що правове забезпечення екологічної інформації є складовою частиною правового інституту екологічного управління, поєднуючи масив правових норм, що регламентують блок відокремлених найоднорідніших відносин в межах цього правового інституту. Сучасна теорія права такі відносно самостійні нормативні утворення позиціонує як

субінститути (підінститути). Таким чином, вбачається доцільним розглядати правове забезпечення екологічної інформації саме як субінститут правового інституту екологічного управління. Водночас таке становище не виключає в подальшому переростання цього субінституту на наступний інституційний рівень, виходячи зі стрімкого розвитку інформаційної складової суспільного прогресу, який спостерігається наразі в світі, який вже призвів до появи сучасної галузі інформаційного права. Для цього правове забезпечення екологічної інформації має зайняти рівноправну позицію серед інститутів системи екологічного права. Утім, на фоні позитивного розвитку інформаційних відносин, варто навести влучний вираз фахівців з інформаційного права, що наразі саме інформаційні відносини все частіше супроводжують усі основні екологічні відносини [146, с. 189]. Цим образно підкреслюється постійне зростання значення екологічної інформації для всіх елементів системи екологічного права, що має в подальшому зумовити виокремлення субінституту правового забезпечення екологічної інформації в ранзі окремого самостійного еколого-правового інституту.

Тому наступним кроком має стати визначення характеру субінституту правового забезпечення екологічної інформації, виходячи з певних особливостей останньої. По-перше, екологічна інформація є міждисциплінарною категорією, оскільки використовується щонайменше науками екології [147, с. 6, 38] та юридичною (в межах галузей конституційного, екологічного та інформаційного права). По-друге, з боку юридичної науки екологічна інформація є міжгалузєвою категорією, з огляду на її застосування декількома галузями права. Таким чином, у кінцевому підсумку, субінститут правового забезпечення екологічної інформації за своїм характером є одночасно міждисциплінарним і міжгалузєвим.

Висновки до розділу I

Проведене дослідження загальнотеоретичної характеристики правового забезпечення екологічної інформації дало змогу дійти таких висновків:

– методологічним підґрунтям формування понятійно-категорійної основи дослідження стало розуміння співвідношення категорій як наукових родових понять, які об'єднують видові поняття, та термінів, що є виразниками точності та лапідарності понять. При цьому категорії можуть включати до свого складу і терміни як окремі галузеві поняття;

– первісною щодо поняття екологічної інформації, його субстратом є категорія «інформація», зміст якої наразі досить детально розкритий у науковій літературі та законодавстві, особливо зважаючи на виокремлення комплексної галузі інформаційного права, супроводжуване накопиченням масиву відповідного законодавства та теоретичного обґрунтування;

– проведений екскурс в особливості законодавчого та наукового формування категорії інформації дає загальні уявлення про неї як родове поняття, по відношенню до якого екологічна інформація виступає видовим, переводячи його у площину конкретної предметної сфери, якою є екологічна;

– відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про інформацію» екологічна інформація належить до інформації довідково-енциклопедичного характеру. Водночас наведене положення прямо суперечить ст. 10 цього Закону, яка розмежовує інформацію довідково-енциклопедичного характеру та інформацію про стан довкілля (екологічну інформацію);

– зважаючи на розбіжність наукових поглядів, слід констатувати нетотожність дефініцій «довкілля» та «навколишнє природне середовище». При цьому поняття «довкілля» та «навколишнє середовище» є тотожними, оскільки довкілля, як і навколишнє середовище, включає всі штучні та природні об'єкти, що оточують людину, тоді як навколишнє природне середовище охоплює лише природну складову довкілля (навколишнього середовища). Звідси, екологічна інформація – це відомості в першу чергу про стан навколишнього природного середовища;

– за наявності законодавчого визначення екологічної інформації, виходячи з того, що визначенням певного поняття є логічна операція виокремлення його істотних (суттєвих) змістовних ознак, видове поняття

екологічної інформації, базуючись на загальних ознаках інформації, потребує з'ясування спеціальних ознак (яких наразі досі не існує), виходячи з визначення, наданого екологічним законодавством;

– першою істотною ознакою поняття екологічної інформації є невід'ємність інформації про стан навколишнього природного середовища від інформації про стан здоров'я населення;

– наступною істотною ознакою екологічної інформації є її нематеріальна форма, причому незалежно від фіксації на матеріальних (письмових і аудіовізуальних) чи нематеріальних (електронних) носіях

– визначальною комплексною істотною ознакою екологічної інформації є транспарентність, що характеризує її з боку прозорості, відкритості, публічності, вільного доступу до екологічної інформації та участі в державному управлінні;

– останньою істотною ознакою є фактори, що впливають або потенційно можуть впливати на складові навколишнього природного середовища;

– факторами утворення екологічної інформації є: а) шкідливі речовини (небезпечні хімічні та радіаційні); б) шкідливі відходи (екотоксичні – небезпечні для навколишнього природного середовища та вибухонебезпечні, окиснювальні, легкозаймисті, подразнювальні, токсичні, канцерогенні, корозивні, інфекційні, мутагенні, сенсibiliзуючі та радіаційні відходи – небезпечні для людини); в) екологічно небезпечна господарська діяльність; г) адміністративні заходи та адміністративні акти; г) міжнародні угоди в галузі навколишнього природного середовища; д) екологічна політика і екологічне законодавство; е) загальнодержавні та регіональні програми екологічного розвитку;

– сьогодні в умовах гострого сплеску розвитку інформаційних відносин у теоретичному плані постає питання інформаційної функції екологічного права, яка поки що відсутня серед доктринального переліку еколого-правових функцій;

– вже сама наявність категорії екологічної інформації логічно

передбачає необхідність виокремлення інформаційної функції екологічного права, зміст якої полягає у доведенні публічною владою до відома населення країни відомостей про: 1) стан навколишнього природного середовища; 2) потенційні загрози екологічній безпеці; 3) екологічні права та обов'язки суб'єктів екологічних правовідносин; 4) сучасний стан екологічного законодавства і перспективні напрями його розвитку;

– правове забезпечення екологічної інформації слід розглядати як створення за допомогою безпосередньо юридичних засобів (належного законодавства і механізму реалізації норм законодавства) і супутніх засобів (методологічно-доктринальних) необхідних і належних умов для задоволення потреб у екологічній інформації;

– сутнісний аспект правової природи екологічної інформації охоплює її атрибутивні особливості, тоді як змістовний – місце правового забезпечення екологічної інформації в системі права, тобто по суті інституційно-правову природу цього явища;

– визначення сутнісної характеристики екологічної інформації слід розпочати з того, що у матеріальному плані – це відомості про стан навколишнього природного середовища і здоров'я населення, тоді як у правовому вимірі остання об'єктивується як суб'єктивне право, причому в першу чергу – суб'єктивне інформаційне право;

– слід вказати на паралельне існування поряд з інформаційними правами терміну права на інформацію, співвідношення яких у теорії інформаційного права досі не однозначне: від ототожнення – до розмежування через співвідношення як загального з частковим;

– категорія інформаційних прав символізує їхню об'єктивну природу як потенційних можливостей, тоді як суб'єктивне право на інформацію трансформує ці можливості в межі вільної поведінки певного суб'єкта щодо інформації. При цьому для позначення об'єктивного аспекту достатньо його змістовної характеристики як можливостей набуття, користування, розпорядження і захисту інформації, тоді як суб'єктивне право на інформацію

змістовно складається з відокремлених блоків прав на власні дії, чужі дії та звернення за захистом до уповноважених органів;

– право на інформацію доцільно внутрішньо диференціювати за видами інформаційних відносин на: право на створення інформації; право на набуття інформації, складовою якого є право на доступ до інформації; право на збереження інформації; право на використання інформації; право на поширення інформації;

– право на екологічну інформацію та право на доступ до екологічної інформації слід розрізняти на основі суб'єктного критерію. Якщо правом на екологічну інформацію наділене все населення країни, то право на доступ до екологічної інформації пов'язується з конкретним суб'єктом і варіюється залежно від потреб останнього в різних видах інформації. Такими суб'єктами можуть бути фізичні та юридичні особи в приватно-правовому розумінні, а також органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські об'єднання та інші держави в публічно-правовому аспекті їх ідентифікації;

– право на доступ до екологічної інформації однозначно не може бути природним, а тим більше основним екологічним правом, виконуючи лише забезпечувальну функцію для реалізації природних екологічних прав. Це забезпечувальне право, що забезпечує реалізацію та захист природних екологічних прав людини на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище. Звідси випливає належність права на доступ до екологічної інформації до групи соціальних забезпечувальних прав;

– слід констатувати, що досі відсутнє належне роз'яснення відмінності термінів «інституційний» та «інституціональний», які мають єдиний, причому спільний аналог перекладу з англійської – «institutional», втім як і з німецької – «institutionelle», французької – «institutionnel», навіть з традиційно найбільш цитованої в юридичній науці латинської мови – «institutionalis». З цього випливає висновок про штучність, надуманість дуалізації єдиного терміну в українській лексиці, скалькульованої з російської, що лише необґрунтовано, без зайвої потреби перевантажує міждисциплінарний понятійно-категорійний

апарат. Тому доцільно ототожнити інституційність та інституціональність, віддавши при цьому перевагу в застосуванні першому терміну як більш лапідарному і простішому при вимові;

– в наукових публікаціях існує пропозиція розглядати правове забезпечення екологічної інформації як еколого-правовий інститут, який є міжгалузевим через належність щонайменше до галузей екологічного та інформаційного права;

– правове забезпечення екологічної інформації доцільно розглядати як субінститут правового інституту екологічного управління. Водночас таке становище не виключає в подальшому переростання цього субінституту на наступний інституційний рівень, виходячи зі стрімкого розвитку інформаційної складової суспільного прогресу, який спостерігається наразі в світі, який вже призвів до появи сучасної галузі інформаційного права;

– екологічна інформація є міждисциплінарною категорією, оскільки використовується щонайменше науками екології та юридичною (в межах галузей конституційного, екологічного та інформаційного права), а з боку юридичної науки екологічна інформація є міжгалузевую категорією, з огляду на її застосування декількома галузями права.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

2.1. Особливості надання екологічної інформації громадськості

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» у своїй першій редакції від 25 червня 1991 р. встановив право кожного громадянина української РСР одержувати у встановленому порядку повну та достовірну інформацію про стан навколишнього природного середовища та його вплив на здоров'я населення (п. «е» ст. 9 Закону). Наразі ця стаття дещо змінена та закріплює вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічної інформації) та право на вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації громадянами, за винятком обмежень, встановлених законом. Пізніше, у Конституції України, у ст. 50, також було закріплено право кожного на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право кожного на її поширення. Також встановлено, що така інформація ніким не може бути засекречена.

Аналізуючи букву закону та закріплені права в контексті кола користувачів інформації, звертає на себе увагу те, що Конституцією закріплено ширший підхід до визначення суб'єктів користувачів екологічної інформації – таке право надається не лише громадянам України, а й кожному індивіду – іноземцю, особі без громадянства, юридичній особі, громадському формуванню тощо.

У науковій літературі навіть існує думка, що вживане поняття «кожен» охоплює навіть інститути державної влади. Прикладом є позиція А.І. Марущака, який вказує, що в широкому розумінні доступ до інформації – це гарантована державою можливість фізичних, юридичних осіб і держави (державних органів) вільно діставати відомості, необхідні їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, що не

порушує права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та законні інтереси юридичних осіб [148, с. 102].

Однак, з таким підходом неможливо погодитися, адже він є теоретичною помилкою, оскільки, беручи до уваги загальну теорію конституційного права, державні органи не мають прав і свобод, а наділені компетенцією, що закріплена в нормативно-правових актах, та визначає конституційний статус органів державної влади. Так, відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень і в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. В останні роки в Україні велика кількість населення займає активну громадянську природоохоронну позицію, дедалі більше усвідомлюючи своє право впливати на ухвалення рішень, здатних зачіпати середовище, в якому вони живуть. Провідну роль у такому впливі відіграють Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі ухвалення рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) та Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті. Ці міжнародні договори покликані, за своїм задумом, служити інтересам людей і забезпечити їм можливість брати участь в ухваленні рішень, здатних впливати на їхнє життя.

Будучи заснованими на принципі «права на здорове і сприятливе середовище» і концепціях сталого розвитку та екологічної демократії, ці договори визначають механізми для широкого залучення громадськості до процесу захисту і поліпшення стану навколишнього природного середовища [149, с. 168–169]. Їх мета – захист права кожної людини нинішнього і прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту. Ці два договори детально описують процедури, які дають змогу громадськості ефективно брати участь в ухваленні рішень, здатних впливати на її життя, і бути поінформованою про них. Крім того, у

своїх рекомендаціях Європейська економічна комісія ООН неодноразово вказувала, що по-справжньому стійка економіка вимагає ефективної участі громадськості. За таких обставин, доступ до екологічної інформації для широкої громадськості у процесі прийняття екологічно значущих рішень становить безумовний науковий інтерес.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» до екологічних прав громадян відноситься право на участь: в обговоренні та внесення пропозицій до проєктів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань; в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; у громадських обговореннях з питань впливу планованої діяльності на довкілля; у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки.

Місцеві ради, органи державної влади в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів зобов'язані враховувати пропозиції громадян щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати їх до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. Кабінетом Міністрів України постановою від 29 червня 2011 р. № 771 було затверджено Порядок залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на довкілля [150].

Громадське обговорення передбачає: інформування громадськості про початок розгляду проєкту рішення та можливість взяти у ньому участь; забезпечення доступу громадськості до проєкту рішення, документів, на підставі яких приймається таке рішення, та іншої необхідної інформації;

надання можливості громадськості подавати пропозиції (зауваження) для врахування під час прийняття рішення, брати участь у громадських слуханнях та інших формах громадського обговорення; розгляд поданих пропозицій (зауважень); інформування громадськості про врахування чи відхилення поданих пропозицій (зауважень) із зазначенням підстав; забезпечення ознайомлення громадськості з прийнятим рішенням.

Також в Законі України «Про оцінку впливу на довкілля» визначено процедуру проведення громадського обговорення звіту щодо планової діяльності, яка може мати вплив на довкілля [151]. Громадське обговорення у процесі оцінки впливу на довкілля проводиться з метою виявлення, збирання та врахування зауважень і пропозицій громадськості до планованої діяльності (перелік планової діяльності щодо якої необхідно отримувати висновок з оцінки впливу на довкілля визначено у статті 3 цього закону). Громадськість має право подавати будь-які зауваження чи пропозиції, які, на її думку, стосуються планованої діяльності, без необхідності їх обґрунтування. Зауваження та пропозиції можуть подаватися в письмовій формі (у тому числі в електронному вигляді) та усно під час громадських слухань із занесенням до протоколу громадських слухань, будь-то в якості виборців, споживачів або партнерів.

Однак, як було вище описано, право на інформацію не є необмеженим і безумовним, деяка інформація відноситься до інформації з обмеженим доступом і не може бути надана громадськості за певних умов. За таких умов виникає питання щодо ефективності здійснення впливу на ухвалення рішень, здатних зачіпати навколишнє середовище. Так, відповідно до назви статті 6 Орхуської Конвенції «Участь громадськості у прийнятті рішень щодо конкретних видів діяльності» на перший погляд може здатися, що будь-яка особа може здійснювати вплив на прийняття окреслених рішень, а відповідно мати повний доступ до інформації, необхідної для прийняття того чи іншого рішення. Проте, в цій же статті у пунктах 2, 5, 6 при описі прав громадськості та обов'язків органів державної влади застосовується термін «зацікавлена

громадськість», причому законодавець лише її наділяє додатковими правами щодо отримання будь-якої інформації, у тому числі обмеженої.

Звертає на себе і той факт, що у ст. 9 Орхуської конвенції міститься фактично два поняття громадськості («широка громадськість» та «зацікавлена громадськість»), які хоч і мають спільні риси, проте є різними, а їх правильне тлумачення має суттєве значення при застосуванні норм права національними органами державної влади, місцевого самоврядування, приватними особами, які виконують функції держави у екологічній сфері, та судами. Варто зауважити, що обидва використані поняття у Конвенції не просто так, а наявність тих чи інших ознак має встановлюватися у кожній справі окремо, оскільки їх наявність впливає на правосуб'єктність такої громадськості. Так, відповідно до ст. 2 Конвенції громадськість означає одну або групу осіб (дві і більше) фізичних чи юридичних осіб, їхнє об'єднання, організації або групи, які створені і діють згідно з національним законодавством, тобто мають статус зареєстрованої особи, або практикою, інакше кажучи можуть представляти інтереси інших осіб без проведення державної реєстрації. У той же час, зацікавлена громадськість означає громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього природного середовища, або яка має зацікавленість в цьому процесі. Задля цілей Конвенції недержавні організації, які сприяють охороні навколишнього середовища, можуть набувати статус зацікавленої громадськості лише у випадку проведення їх реєстрації згідно вимог національного законодавства.

Аналізом цих визначень громадськості має наступні ознаки: це одна або більше правосуб'єктних фізичних чи юридичних осіб, вони повинні мати відповідний статус відповідно до норм національного законодавства (мати приналежність щодо громадянства, бути зареєстровані згідно національного законодавства, мати повну цивільну дієздатність або діяти згідно практики). Водночас, до осіб, які уособлюють зацікавлену громадськість, висувається обов'язкова вимога щодо необхідності її реєстрації згідно норм чинного

законодавства, що саме по собі наділяє особу як загальними, так і спеціальними правами і обов'язками, на відміну від простої громадськості, представники якої можуть діяти згідно національної практики. Також зацікавлена громадськість, крім вищенаведених ознак, наділена ще й наступними ознаками: це та категорія фізичних і юридичних осіб, на яку 1) безпосередньо справляє або 2) може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, 3) або має зацікавленість в цьому процесі.

Згідно абзацу 1 ст. 9 Конвенції право на отримання інформації та його захист гарантується кожному, тобто всім правосуб'єктним особам, тоді як захист «того чи іншого права», тобто захист інших екологічних прав, гарантується лише спеціальному суб'єкту – зацікавленій громадськості, що покладає на заявника тягар доведення, що він наділений додатковими ознаками. З огляду на це, необхідним є дослідження окремо кожної ознаки, наявність якої, серед іншого, дає змогу наділити особу статусом зацікавленої громадськості. Загальновідомо, що лексико-граматичне тлумачення норм права є способом з'ясування смислового змісту норми права за допомогою встановлення лексичного і граматичного значення окремих мовних одиниць і їх внутрішньотекстових зв'язків. Застосовувані законодавцем сполучники, які розділяють за текстом закону альтернативні форми зовнішнього вираження окремих видів впливу діяльності, виявляють граматичні відношення між частинами складного речення у складі зв'язного тексту. Сурядні сполучники за значенням, тобто за характером смислових відношень, що ними передаються, поділяються на: сполучні – такі, що виражають відношення перелічення, наділяють зв'язувальною, єднальною функцією: і, теж, також; розділові – відношення взаємовиключення, чергування дій, явищ, ознак: а, але, чи, або; пояснювальні – виражають відношення пояснення: саме, а саме, тобто та ін.; приєднувальні – такі, що передають відношення приєднання, тобто служать для приєднання слів, словосполучень і речень, що містять додаткові зауваження; не передбачені початковим планом висловлення: також, а також

та ін. У нашому випадку законодавець застосовує розділовий сполучник «або» (який означає відношення взаємовиключення, чергування ознак).

Отже, за граматичним способом тлумачення, використання законодавцем у тексті ст. 2 Конвенції розділового сполучника «або» є місцем синтаксичного розриву тексту, а тому кожна із форм здійснення впливу належить розглядати як альтернативну форму. Тобто використанням сполучника «або» у наведеному словосполученні законодавець не вимагає одночасної наявності усіх умов (складових) для настання бажаних наслідків – доведення факту бути зацікавленою громадськістю з метою реалізації екологічних прав. Проте, звичайно, можуть мати місце коли будуть застосовані дві або навіть усі форми здійснення впливу.

Таким чином, об'єднання громадян у вигляді будь-яких недержавних організацій відповідно до статутів, рішень загальних зборів тощо повинні прямо або опосередковано здійснювати екологічні функції, сприяти охороні навколишнього середовища, та відповідати вимогам національного законодавства, тобто бути офіційно зареєстрованими. Саме на такі організації відповідно до Конвенції поширюється спеціальна правосуб'єктність, яка надає їм право брати участь у прийнятті управлінських рішень та наділяє у зв'язку з цим додатковими правами.

Так, зацікавлена громадськість у повному обсязі, своєчасно та ефективно повинна отримувати інформацію, залежно від обставин, шляхом публічного повідомлення або в індивідуальному порядку на початковому етапі процедури прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, серед іншого, про:

- а) запропонований вид діяльності, щодо якого буде прийматися рішення;
- б) характер можливих рішень або проекти рішень щодо запропонованого виду діяльності;
- в) державний орган (органи), відповідальні за прийняття остаточного рішення;

г) процедуру, включаючи те, яким чином і коли необхідна інформація може бути надана:

- про початок виконання процедури;
- про можливості для участі громадськості;
- про час і місце будь-якого запланованого громадського слухання;
- про наявність державного органу, в якому можна отримати відповідну інформацію;

– про наявність відповідного державного органу або будь-якого іншого офіційного органу до якого можуть надсилатися запити, запитання та зауваження, та про строки їх подання і розгляду;

– про те, яка екологічна інформація, що стосується запропонованого виду діяльності, є в наявності; чи підпадає даний вид діяльності тільки під національну або транскордонну процедуру оцінки впливу на навколишнє середовище.

Компетентні державні органи повинні забезпечувати, відповідно до вимог національного законодавства, зацікавлену громадськість відповідною інформацією, а також після отримання від них окремого запиту – безоплатним доступом до всієї інформації, яка стосується процесу прийняття рішень, та інформацією, наявною на момент реалізації процедури участі громадськості (і тією що була відома по початку процедури, і тією, яка стала відомою під час виконання процедури), з метою її вивчення.

Така інформація має, принаймні без порушення положень статті 4, включати:

а) опис промислового об'єкта, фізичні та технічні характеристики запропонованої діяльності, включаючи оцінки передбачуваних негативних способів впливу на довкілля (забруднення, викиди, тощо);

б) опис найсуттєвіших факторів впливу на навколишнє середовище;

в) опис заходів, передбачених для запобігання та (або) зменшення впливу на довкілля, включаючи викиди;

г) узагальнене резюме вищезгаданого у простій формі, зрозумілій

кожному;

- д) огляд основних альтернатив, відмінних від пропонуваного заявником;
- е) звіти та рекомендації, адресовані державному органу до початку процедури громадського обговорення.

За такого законодавчого регулювання, уся інформація, що стосується прийняття рішень, яка доступна для державних органів (за винятком інформації, у наданні якої може бути відмовлено відповідно до пунктами 3 і 4 статті 4 Конвенції), має бути також доступна зацікавленій громадськості.

Також відповідно до Маастрихтських рекомендацій щодо сприяння ефективній участі громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля, національним органам державної влади рекомендовано створити мінімальний перелік інформації, яка стосується прийняття конкретного рішення, доступ до якої являється безумовним.

Мінімальний перелік інформації крім вище вказаної інформації може включати:

- повний остаточний звіт оцінки впливу на довкілля, включно з усіма додатками;
- вся відповідна документація, що містить інформацію про характеристики планованої діяльності, які ще не зазначені у звіті ОВД, наприклад, щодо місця її проведення, структури, пов'язаної інфраструктури або про інші об'єкти (наприклад, нові дороги, електричні мережі, комунікаційні потреби);
- усі відповідні карти;
- усі висновки, заяви або сертифікати, видані іншими державними органами або іншими, встановленими законами, консультативними органами, незалежно від того державні вони чи приватні;
- посилання на всі відповідні релевантні та чинні законодавчі акти, застосовні до планованої діяльності;
- будь-які відповідні плани, програми, згідно з якими планується здійснювати діяльність;

– попередні дозволи для тієї самої діяльності, видані щодо цієї ж або іншої місцевості;

– попередні рішення про притягнення до юридичної відповідальності, зобов'язання вчинити дії, призупинення або відмову на отримання дозволів щодо проекту;

– усі зауваження, надана інформація, проведені аналізи або міркування, які вже подавались громадськістю в письмовому вигляді або висловлені усно і зареєстровані державними органами або іншими органами щодо обговорюваного проекту [152].

Також громадськості підлягає наданню вся інформація, яка має відношення до процесу прийняття рішення, незалежно від її якості та від того, чи вважає державний орган, що вона точна, повна або актуальна. Більше того, незважаючи на обов'язок державних органів здійснювати перевірку інформації та надавати лише точну інформацію, наявність у розпорядженні органів державної влади не обробленої і не перевіреної інформації не може бути підставою для відмови у наданні такої інформації або відкладення у її наданні. У такому випадку орган державної влади повинен надати зацікавленій стороні вихідні дані і попередити, що вони не перевірені відповідно до офіційних процедур [153].

Варто наголосити, що інформація, яка надається, має бути збалансованою, іншими словами багатосторонньою, відображати різні аспекти майбутнього рішення. У процесі її подачі не має бути маніпулювання. Окремо доцільно також зупинитися на положеннях пункту 6 ст. 6 Конвенції, у яких дозволені виключення у розкритті інформації, які вказані у пунктах 3 і 4 ст. 4 Конвенції. Крім того, слід врахувати, що якщо певна інформація з обмеженим доступом має відношення до ухвалення рішення, то існують підстави вважати, що в інтересах громадськості, яка бажає брати участь в ухваленні цього рішення, отримати доступ до цієї інформації. Таким чином, у випадку звернення громадськості до органів державної влади на підставі ст. 6 Конвенції з метою отримання інформації з обмеженим доступом на виконання

завдань щодо участі у процесі прийняття рішень, підстави для відмови, передбачені у статті 4 повинні інтерпретуватися обмежувально, з урахуванням інтересів громадськості. Так, будь-які рішення про нерозкриття певної інформації мають бути чіткими та прозорими, з аргументацією причин відмови в розкритті цієї інформації та з наданням інформації про доступ до процедури оскарження. При цьому, очевидним є те, що загальні підстави для відмови у розкритті такої інформації є недостатніми, потребує додаткового обґрунтування кожен факт такої відмови [154].

Також варто пам'ятати, що відповідно до п. 6 ст. 4, якщо інформація, що не підлягає розкриттю, може бути відокремлена від решти інформації без шкоди для конфіденційності інформації, що не підлягає розкриттю, державні органи повинні зробити доступною решту інформації, що має відношення до прийняття рішення. Крім того, якщо з часом обставини змінюються таким чином, що положення про не розкриття інформації не можуть бути застосовані, ця інформація має бути надана громадськості, як тільки вона перестане бути конфіденційною. При цьому треба зважати, що документи, підготовлені спеціально для процедури прийняття рішення та надані на розгляд органу державної влади, як правило, повинні бути повністю відкритими.

Не менш важливим є положення Конвенції, відповідно до яких громадськість, як мінімум, повинна мати доступ до всієї інформації, перерахованої в підпунктах a-f (a-e в українському перекладі Конвенції) пункту 6 статті 6. Окремо необхідно розкрити питання подолання бар'єрів розуміння інформації, вирішення яких покладає додаткові зобов'язання на органи державної влади. Так, крім надання повної оригінальної документації, органами державної влади (особою, яка подає таку документацію) мають бути підготовлені нетехнічні узагальнення в простій, зручній формі та зрозумілою мовою. Оскільки саме таке узагальнення можуть мати вирішальне значення для забезпечення ефективної участі громадськості, то у них слід уникати інформації, яка є надто складною або надто технічною для зацікавленої

громадськості; слід подавати інформацію в зручній для користувача формі (тобто, яку легко читати або слухати); слід виокремлювати відповідні частини інформації; у випадку, якщо майбутнє рішення впливатиме на національні меншини, мігрантів тощо, то слід використовувати відповідну мову, яку може зрозуміти така зацікавлена громадськість.

Проте неправильним є надання лише не технічних узагальнень, без надання також доступу до повної технічної документації. За умови дотримання винятків з розкриття інформації, громадськість має право на доступ до всієї необхідної технічної документації, якщо вона того забажає. Громадськості не може бути відмовлено в доступі до інформації на підставі того, що вона «не підходить» або «занадто технічна». Крім того, має бути передбачена процедура подання питань зацікавленою громадськістю органам державної влади щоб отримати корисні пояснення, наприклад, на громадських зборах або інших громадських заходах; дати список запитань на веб-сайті органу, а також на публічних (громадських) слуханнях (хоча рекомендується, щоб громадськості також було надано можливість ставити запитання, перш ніж проводиться слухання, з тим, щоб підготуватися належним чином до самого слухання).

Варто також звернути увагу, що деяка інформація може з'явитися в державному органі уже в процесі обговорення, у зв'язку з чим уся інформація, що відноситься до процесу ухвалення рішення, як тільки вона надходить у розпорядження державних органів – незалежно від етапу процедури, має надаватися для вивчення зацікавленою громадськістю. Вона має залишатися доступною для вивчення зацікавленою громадськістю протягом всієї процедури участі громадськості, у тому числі, протягом періоду часу, відведеного на будь-які адміністративні або судові процедури оскарження, що визначаються в рамках національного законодавства.

Причому поява такої нової інформації покладає на державні органи додаткове зобов'язання інформувати зацікавлену громадськість про таку інформацію. Цей факт має чітко згадуватися в усіх місцях, де є доступ до

інформації (наприклад, на веб-сайті, в електронній базі даних або в паперових файлах), і як належна практики, представники громадськості, які вже подали зауваження, повинні активно інформуватися. Представники громадськості, які вже можливо брали участь до того, як додаткова інформація стала доступною, також можуть подавати надалі свої зауваження тощо з урахуванням нової інформації. Якщо під час проведення процедури став доступним великий обсяг нової інформації, державний орган повинен забезпечити, щоб у строки, що залишилися, у громадськості була можливість для підготовки до ефективної участі і, якщо необхідно, збільшити строки для подання зауважень громадськістю.

Також, якщо представники громадськості роблять інформаційні запити відповідно до Конвенції, і ясно дають зрозуміти, що інформація запитується в контексті процедури участі громадськості відповідно до Конвенції, державні органи можуть докласти зусиль для прискорення обробки таких інформаційних запитів, щоб допомогти громадськості ефективно брати участь у процесі прийняття рішень.

У кінцевому підсумку, хоча прийняття і дія Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля мають безсумнівно позитивний характер та забезпечують реалізацію права на безпечне навколишнє середовище через отримання екологічної інформації, участь громадськості у прийнятті владних рішень, доступі до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, проте наявність в Конвенції оціночних суджень, які дозволяють значною мірою обмежити право доступу на екологічну інформацію як окремого індивіда, так і колективу, негативно впливає на невід'ємне право кожного бути обізнаним про стан навколишнього середовища. За таких обставин закріплення у національному законодавстві норм, які б детально регулювали порядок надання або відмови у наданні екологічної інформації, повинні відповідати цілям і меті, закріпленим як у Орхуській Конвенції, так і в суміжних міжнародних нормативно-правових актах, розширюючи це право

[155, с. 69].

2.2. Гарантії здійснення права на екологічну інформацію

Права і свободи людини і громадянина повинні бути не лише задекларовані, а й гарантовані та реально забезпечені і державою в цілому, і окремими органами державної влади. Можливість особи вільно збирати, зберігати, обробляти та поширювати інформацію забезпечується не лише фіксацією права на інформацію у законодавстві, але й створенням необхідних умов для його реалізації, а саме гарантій здійснення зазначеного права.

Гарантії права на інформацію належать до найважливіших засад формування, розвитку та закріплення насправді правової держави та громадянського суспільства. Вони включені до механізму державного управління в демократичному суспільстві. У своїй щорічній доповіді Уповноважена Верховної Ради України і прав людини зауважила, що «світова практика демократичного державотворення переконує в тому, що гарантії прав на свободу думки і слова, на вільне виявлення своїх поглядів і переконань є одним із головних моментів розбудови демократичної, правової держави і громадянського суспільства. Без свободи слова та, точніше, без гарантій здійснення цієї свободи немає демократії» [156, с. 202].

Тому для реалізації права на інформацію важливим є не лише наявність закріплених у законодавстві норм, а й система гарантій і можливостей їх реалізації, яка має забезпечуватися органами публічної влади. При цьому міжнародно-правові документи встановлюють лише загальні підходи до захисту прав, а їх подальший розвиток і закріплення безперечно покладається на національні органи [157, с. 69].

Разом з тим у вітчизняній юридичній науці досі немає загальноприйнятого визначення, що є гарантіями прав і свобод людини і громадянина. Одні автори під гарантіями розуміють певні правові засоби, інші

вважають, що гарантії характеризують умови, від яких залежить реальне використання громадянами прав та виконання обов'язків, треті вважають, що це система взаємоузгоджених засобів і форм (нормативних, інституціональних і процесуальних), які забезпечують належне визнання, захист і реалізацію певних прав та відповідних їм обов'язків.

Загалом, гарантії – це умови і засоби, принципи й норми, що забезпечують охорону та захист, та є запорукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них із метою реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина [158, с. 75]. У іншій інтерпретації гарантії складають систему взаємоузгоджених факторів, що забезпечують дієву реалізацію прав і свобод людини і громадянина. Велика кількість факторів, що забезпечують права та свободи, визначають різноманітність їх гарантій [159, с. 49–54].

Головним призначенням гарантій є забезпечення найкращих умов для реалізації прав і свобод людини. Таким чином, гарантії є засобом, що забезпечує перехід від передбачених конституцією можливостей до реальної дійсності. А ефективність здійснення гарантій залежить від рівня розвитку загальноправових принципів, стану економіки, рівня розвитку демократичних інститутів, реальності втілення в життя політичної системи суспільства, наявності існування реальної системи досконалих законів у державі, ефективності механізмів реалізації законів, ступеня правової свідомості та правової культури як всього населення, так і окремої групи людей, узгодженості інтересів населення та суспільства в цілому і наявності високоефективного органу конституційного контролю за режимом дотримання та здійснення законів України [160, с. 539–541]. Це також правові норми, що визначають специфічні юридичні засоби здійснення прав, їх охорони та захисту у випадку правопорушення [161, с. 94].

Водночас, варто зазначити, що питання гарантій здійснення права на інформацію є досі недостатньо розробленим в юридичній науці. Таку ситуацію навряд чи можна вважати задовільною, адже гарантії відіграють важливу роль

у механізмі реалізації права на інформацію, забезпечуючи реальність його здійснення. За словами Т. А. Костецької, «здійснення гарантій права на інформацію – завдання непросте і потребує вирішення цілого комплексу питань юридичного, організаційного і технологічного характеру. Ці завдання є сутністю процесів інформатизації в Україні як сукупності взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для вдоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки» [162, с. 4].

Взагалі, гарантії поділяються на загальні й спеціальні. До загальних належать соціально-економічні, політичні, ідеологічні умови життя суспільства. До спеціальних – юридичні, які закріплюються в чинному законодавстві. Однак вони перебувають у нерозривному зв'язку, взаємодії [163]. Також загальновідомим є поділ гарантій на: організаційно-розпорядчі; контрольно-виконавчі; превентивно-обмежувальні; процесуально-правові; охоронювально-забезпечувальні (захисні).

Важливий поділ, представлений М. В. Красновою, яка поділяє гарантії реалізації права на екологічну інформацію на: юридичні норми, що містяться в законодавчих, підзаконних та інших нормативних актах; організаційно-правова діяльність держави та її органів по створенню умов для здійснення суб'єктивного права на таку інформацію; процесуально-правові та стимулюючі засоби, спроможні забезпечити правотворчий, правореалізуючий та контрольно-наглядний процеси в галузі забезпечення цього права; юридична відповідальність за його порушення. Ці складові формують юридичний механізм забезпечення права громадян на екологічну інформацію [164, с. 126].

Важливим моментом здійснення гарантій права на інформацію є те, що ці гарантії також закріплюються в багатьох документах як національного, так

і міжнародного значення.

У чинній Конституції України юридичними гарантіями реалізації прав і свобод людини і громадянина є такі положення:

1) неможливість зміни Конституції України, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав та свобод людини і громадянина (ч. 1 ст. 157 Конституції України);

2) покладання на державу обов'язку дотримуватися і захищати права та свободи людини і громадянина України (ч. 2 ст. 3 Конституції України);

3) визнання прямої дії норм Конституції України, в тому числі тих, що закріплюють права та свободи людини і громадянина в Україні (ч. 3 ст. 8 Конституції України);

4) встановлення в нормах Конституції України та поточного законодавства юридичної відповідальності громадян, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та посадових осіб за порушення прав і свобод людини і громадянина в Україні;

5) конституційне визнання права кожного захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань (ч. 5 ст. 55 Конституції України);

6) конституційне визнання права особи на правову допомогу (ст. 59 Конституції України);

7) закріплення права кожного на судовий захист (ч. 1 ст. 55 Конституції України);

8) закріплення в Конституції України та поточному законодавстві демократичних принципів судочинства (статті 58-63, 129 Конституції України), гуманного поводження з особами, притягнутими до відповідальності (статті 28-29 Конституції України);

9) конституційне закріплення системи особливих державних органів, до компетенції яких належать повноваження щодо захисту конституційних прав і свобод (Конституційний Суд України);

10) закріплення в Конституції України інших видів гарантій прав і свобод [165].

Основою гарантування права на інформацію, передбаченого Конституцією України, є його деталізація в поточному законодавстві. Такі гарантії забезпечуються: обов'язком органів державної влади, органів місцевого самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняті рішення; створенням у державних органах спеціальних інформаційних служб або систем, які забезпечували б у встановленому порядку доступ до інформації; вільним доступом суб'єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; створенням механізму здійснення права на інформацію; встановленням юридичної відповідальності за порушення законодавства про інформацію; здійсненням державного контролю за дотриманням законодавства про інформацію. У порядку контролю Верховна Рада України може вимагати від урядових установ, міністерств і відомств звіти, які містять відомості про їх діяльність з забезпечення інформацією зацікавлених осіб, про гарантії права на інформацію, що забезпечуються й іншими гарантіями та передбачені національним законодавством [166, с. 92].

На національному рівні гарантії здійснення права на інформацію повинні забезпечуватися насамперед відповідним ефективним законодавством, що є у свою чергу правовою підставою забезпечення здійснення конституційного права людини на інформацію, а також наявністю реальних механізмів гарантування такого права.

До гарантій права на інформацію, окрім обов'язку органів державної влади, місцевого самоврядування інформувати про свою діяльність та прийняті рішення, можна віднести також створення в державних органах спеціальних інформаційних служб або систем, які б забезпечували у встановленому порядку доступ до інформації, застосування юридичної відповідальності за порушення законодавства про інформацію, здійснення державного контролю за його додержанням. Держава має гарантувати всім учасникам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації, якщо тільки вона не є таємною згідно з законом.

У свою чергу, гарантії права на інформацію закріплено в ст. 6 Закону України «Про інформацію». Право на інформацію забезпечуються або здійснюються:

- створенням механізму реалізації права на інформацію;
- створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів;
- обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення;
- обов'язком суб'єктів владних повноважень визначити спеціальні підрозділи або відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації;
- здійсненням державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію;
- встановленням відповідальності за порушення законодавства про інформацію;
- можливістю вимагати усунення будь-якого порушення права на інформацію.

Також, закон України «Про доступ до публічної інформації» у ст. 3 визначає, що право на доступ до публічної інформації гарантується: обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію; визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організують у встановленому порядку доступ до публічної інформації, якою він володіє; максимальним спрощенням процедури подання запиту та отримання інформації; доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, крім випадків, передбачених законодавством; здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації; юридичною відповідальністю за

порушення законодавства про доступ до публічної інформації.

Крім того, однією з найважливіших гарантій здійснення права на інформацію є нормативно закріплене положення про можливість обмеження його здійснення лише у передбачених Конституцією випадках на підставі закону. Варто зупинитися окремо на кожній із цих гарантій.

Щодо створення механізму реалізації права на інформацію і можливостей для вільного доступу до інформації, то вказані гарантії розкриваються через своєрідну групу прав громадян, які сприяють здійсненню та охороні й захисту їхніх прав і свобод стосовно інформації. Такі права мають подвійний характер, тому що виступають і як права, і як гарантії. Такими гарантіями є, скажімо, право на звернення до органів державної влади. Це право на звернення є абсолютним, необмеженим, невідчужуваним правом громадянина.

Стаття 40 Конституції України гарантує, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.

Також, згідно з Законом України «Про інформацію» кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Під інформацією вважаються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

У вітчизняній юридичній науці досить часто вчені розглядають право на звернення як одну із форм реалізації права на доступ до інформації. Таку позицію, наприклад, застосовує О. Б. Червякова, яка розглядає право громадян направляти індивідуальні чи колективні звернення до органів державної влади, місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб як одну з форм реалізації права на інформацію [167, с. 106]. У свою чергу, Б. А. Кормич

рачує Закон України «Про звернення громадян» як один із нормативних актів при доступі до екологічної інформації [168, с. 92], а Т. А. Костецька вважає, що звернення громадян є одним із джерел інформації про діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування [169, с. 56].

Для порівняння, А. І. Марущак також притримується такої ж думки, та вважає, що положення ст. 34 Конституції України (право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань) деталізуються не лише у Законі України «Про інформацію», а й у Законі України «Про звернення громадян» [148, с. 137].

З практичної точки зору, правильне застосування законодавства уже становить виключний інтерес та запобігає можливому порушенню прав людини. З огляду на це варто детальніше розглянути питання співвідношення права на доступ до інформації та права на звернення громадян. З одного боку, ці два права виражаються в одній формі – прохання надати інформацію, вони виражають комунікацію між індивідуумами та органами державної влади і місцевого самоврядування. Проте, детально їх дослідивши, можна дійти висновку, що вони є зовсім різними. Так, відповідно до Закону України «Про звернення громадян» (ст. 3) звернення – викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Законодавець також розрізнив кожен форму та навів відповідні визначення. Отже, пропозиція (зауваження) – звернення громадян, де висловлюються порада, рекомендація щодо діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, депутатів усіх рівнів, посадових осіб, а також висловлюються думки щодо врегулювання суспільних відносин та умов життя громадян, вдосконалення правової основи державного і громадського життя, соціально-культурної та інших сфер діяльності держави і суспільства.

Заява (клопотання) – звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм

власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності. Клопотання – письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо. Скарга – звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Таким чином, як наголошує О. О. Чуб, звернення громадян покликані забезпечити зворотній зв'язок між громадянином і державно-владними структурами, виявити громадську думку, суспільні інтереси, ставлення громадян до тих чи інших державних рішень [170, с. 158]. У той же час, запит на інформацію – це прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні (ст. 19 Закону України «Про доступ до публічної інформації»).

Отже, як вірно зазначає О. В. Нестеренко, основна відмінність між цими правами полягає у тому, що за умови реалізації права на звернення особа повідомляє у зверненні посадовцеві певну інформацію, щоб підштовхнути до вчинення певних дій правового чи організаційно-адміністративного характеру, в яких зацікавлена особа або група осіб. Тобто приватна особа звертається до посадовця з пропозицією, клопотанням або з вимогою усунути порушення тих чи інших прав тощо. Мета інформаційного запиту – отримання інформації [171, с. 162].

Іншими словами, при зверненні особи із зверненням особа виступає у ролі інформатора, а держава у ролі суб'єкта отримувача такої інформації, при направленні ж інформаційного запиту особа стає здобувачем інформації, а держава – суб'єктом, який надає дані [172, с. 39]. Крім того, про різну юридичну природу цих прав свідчить і те, що вони відокремлені у Хартії основних прав Європейського Союзу (ст. 42 (право на доступ до документів) і ст. 44 (право на звернення). Так, право на доступ до документів розуміється як таке, при якому будь-який громадянин Європейського Союзу та будь-яка

фізична чи юридична особа, що проживає або має зареєстрований офіс у державі-члені, має право доступу до документів установ, органів, офісів та агентств Європейського Союзу незалежно від їх носія. Тоді як право на звернення визначено як право подати петицію до Європейського Парламенту.

Крім того, вказана гарантія здійснюється на основі ст. 18 Закону України «Про інформацію», у якій встановлено, що статистична інформація – це документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства. Обов'язковим моментом є те, що офіційна державна статистична інформація підлягає систематичному оприлюдненню. А держава у свою чергу гарантує суб'єктам інформаційних відносин відкритий доступ до офіційної державної статистичної інформації, але за винятком інформації, доступ до якої обмежений згідно із законом. Важливим моментом тут є те, що правовий режим державної статистичної інформації визначається Законом України «Про державну статистику», іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Проте, варто зауважити, що існує певна відмінність між правом на доступ до офіційних документів і правом на доступ до інформації про діяльність влади. Останнє є значно ширшим, адже дозволяє отримувати не лише офіційні документи, а й будь-яку інформацію про функціонування державних інститутів. Проте, якщо звернутися до законодавчого визначення «офіційні документи», закріпленого у Rec (2002) 2 від 21 лютого 2002 р. «Про доступ до офіційних документів», під останніми розуміють інформацію, яка записана в будь-якому вигляді, вироблена або отримана органами державної влади і пов'язана з будь-якою державною або адміністративною функцією, за винятком документів, які перебувають у стадії підготовки, то видається, що право на доступ до офіційних документів і право на доступ до інформації про діяльність влади є тотожними.

У той же час, якщо брати до увагу визначення «офіційного документа»,

що міститься у Конвенції про доступ до офіційних документів Ради Європи, то там відсутнє посилання на документи, які перебувають у стадії підготовки. З огляду на різне законодавче закріплення, існує і різне тлумачення цього поняття. Що стосується обов'язку суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення, то ця гарантія здійснюється на основі ст. 5 Закону України «Про доступ до публічної інформації», де суб'єкти владних повноважень зобов'язані систематично та оперативно оприлюднювати інформацію про свою діяльність в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, на інформаційних стендах та будь-яким іншим способом (портали, СМС служби, сторінки у соціальних мережах).

Щодо визначення розпорядниками публічної інформації спеціальних структурних підрозділів або відповідальних осіб з питань доступу до публічної інформації варто зазначити, що питання юридичного визначення відповідальних осіб з питань доступу до публічної інформації є завершеним тільки тоді, коли відповідні обов'язки внесені у посадові інструкції службовців розпорядника.

Відповідно до Рекомендацій Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини видати внутрішній правовий акт, який тільки визначає структурний підрозділ чи окрему особу відповідальними з питань доступу, недостатньо, оскільки персоналізація трудових обов'язків позитивно впливає на виконавчу дисципліну, покладення визначеного обсягу обов'язків на конкретного працівника і ефективний контроль за їх виконанням сприяє тому, що певна робота буде систематично виконуватись. Якщо ж робота не виконана, то цей працівник нестиме юридичну відповідальність, а за відсутності посадової інструкції (або відсутності цих обов'язків у ній) притягнення особи до відповідальності не можливо [173]. Зокрема, за невиконання вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» може застосовуватись не тільки дисциплінарна відповідальність, але й адміністративна, кримінальна, цивільно-правова. Найчастіше, наразі

застосовується адміністративна.

Судова практика йде тим шляхом, що у випадку, коли обов'язки по виконанню тієї чи іншої вимоги не були покладені на конкретного працівника, і було скоєно адміністративне правопорушення, то до відповідальності притягують керівника розпорядника, оскільки він зобов'язаний організувати доступ до публічної інформації. Так, статтею 16 Закону України «Про доступ до публічної інформації» передбачено, що розпорядник інформації відповідає за визначення завдань та забезпечення діяльності структурного підрозділу або відповідальної особи з питань доступу до публічної інформації розпорядників інформації, відповідальних за опрацювання, систематизацію, аналіз та контроль щодо задоволення запиту на інформацію, надання консультацій під час оформлення запиту, а також за оприлюднення інформації, передбаченої цим Законом.

Щодо здійснення державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію то він регулюється статтею 17 Закону України «Про доступ до публічної інформації» та включає в себе:

- державний контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до інформації, який здійснюється відповідними державними органами відповідно до закону та їх компетенції;

- парламентський контроль за дотриманням права людини на доступ до інформації, який здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, тимчасовими слідчими комісіями Верховної Ради України, народними депутатами України;

- громадський контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до публічної інформації, який здійснюється депутатами місцевих рад, громадськими організаціями, громадськими радами, громадянами особисто шляхом проведення відповідних громадських слухань, громадської експертизи тощо.

З огляду на те, що перші два види контролю здійснюються державними органами, які діють на підставі ст. 19 Конституції України лише на підставі, в

межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, то їх способи контролю мають бути деталізовано регламентовані чинним законодавством, тоді як громадський контроль має більше способів і засобів його здійснення.

У якості критеріїв для здійснення громадського контролю вибираються правові та етичні норми. Представники громадськості (громадяни) мають можливість отримати інформацію з визначених ними питань щодо виконання вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» (порядок організації доступу до інформації, системи реєстрації публічної інформації, доступ до засідань колегіальних органів тощо) звернувшись письмово до розпорядників інформації або безпосередньо до спеціальних структурних підрозділів/відповідальних осіб з питань доступу до публічної інформації.

Громадський контроль здійснюється через зіставлення діяльності об'єкта із вимогами Закону України «Про доступ до публічної інформації». На основі цього робиться висновок щодо відповідності його виконання та оформляється у вигляді протокольних доручень (організована громадськість), або заяв, пропозицій (неорганізована громадськість), що враховуються в роботі із забезпечення доступу до публічної інформації розпорядником інформації.

Ще однією, не менш важливою гарантією дотримання права на інформацію є встановлення відповідальності за порушення законодавства про інформацію. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про доступ до публічної інформації» право на доступ до публічної інформації, серед іншого, гарантується встановленням юридичної відповідальності за порушення законодавства про доступ до публічної інформації. Відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про інформацію» порушення законодавства України про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законами України.

Зокрема, відповідно до ст. 7 Закону України «Про інформацію» суб'єкт інформаційних відносин може вимагати усунення будь-яких порушень його

права на інформацію.

Так, запитувачами публічної інформації можуть бути оскаржені:

- відмова в задоволенні запиту на інформацію;
- відстрочка задоволення запиту на інформацію;
- ненадання відповіді на запит на інформацію;
- надання недостовірної або неповної інформації;
- несвоєчасне надання інформації;
- невиконання розпорядниками обов'язку оприлюднювати інформацію;
- інші рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації, що

порушили законні права та інтереси запитувача.

Як уже було зазначено, на сьогодні найактивніше застосовується такий вид відповідальності, як адміністративна. Зокрема, відповідно до ст. 212-3 КУпАП [174] неоприлюднення інформації, обов'язкове оприлюднення якої передбачено Законами України «Про оцінку впливу на довкілля» [151] та «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» [175], тягне накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Порушення Закону України «Про доступ до публічної інформації», а саме: необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, ненадання відповіді на запит на інформацію, ненадання інформації, неправомірна відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації, тягне накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Обмеження доступу до інформації або віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом, якщо це прямо заборонено законом, тягне накладення штрафу на посадових осіб від шістдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Можливість вимагати усунення будь-якого порушення права на інформацію передусім означає реальне поновлення права на інформацію чи то адміністративними органами, чи то внаслідок виконання судового рішення.

У свою чергу, існує ще інший вид гарантій здійснення права на інформацію – це політичні гарантії. Політичні гарантії здійснення права на інформацію спрямовані на подальше проведення демократичних перетворень, що сприятиме найбільш повній реалізації права на інформацію. Гарантії здійснення права на інформацію передбачають також високу якість роботи засобів масової інформації як на національному, так і на місцевому рівнях, які подають достовірну інформацію з необхідними посиланнями на джерела; збалансовують інформацію, тобто відображають альтернативну і критичну точку зору; інформують про всі суспільно значущі діяння (дію і бездіяльність) та події. А власники ЗМІ, у свою чергу, зобов'язані оприлюднювати зміст своєї редакційної політики. У відкритому суспільстві недопустимою є практика розсилання органами публічної влади неофіційних вказівок щодо того, висвітлювати чи не висвітлювати ті чи інші події, та в якій тональності поширювати інформацію [176, с. 139–144].

Для того, щоб ці гарантії стали реальними в епоху інформаційного суспільства, потрібно відмовитися від простого декларування. Тобто, з прийняттям прогресивного закону необхідно одночасно створити базу, а точніше гарантії для його здійснення на практиці. Тому першочерговим завданням є адаптація національного законодавства до міжнародного рівня; створення ефективних контрольних процедур поновлення порушених прав; вдосконалення правової бази з регулювання та захисту прав і свобод людини; вдосконалення механізму реалізації конституційних прав і свобод; розширення прав та свобод людини; надання допомоги професійними юристами, що розробляють гарантії здійснення права на інформацію, парламентарям та населенню; підвищення рівня правової культури і свідомості всіх суб'єктів права.

2.3. Обмеження права на інформацію

Основним Законом нашої країни проголошено принцип пріоритету прав і свобод людини порівняно з державними та іншими інтересами. Так, у ст. 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Хоча екологічні права прямо й не віднесені до найвищих соціальних цінностей, вони вважаються основою конституційно закріпленої екологічної функції держави, а забезпечення їх реалізації визначено обов'язком останньої, що, своєю чергою, формує зміст і спрямованість сучасної державної екологічної політики.

Проблеми забезпечення екологічних прав, установлення меж їх реалізації в умовах глобалізації з урахуванням концепції сталого розвитку суспільства були й є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Зазначеним питанням присвячено, зокрема, фундаментальні наукові праці таких українських учених, як В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, Ю. С. Шемшученко, С. М. Кравченко, Н. Р. Кобецька та ін. Указаними вченими всебічно досліджено сутність, гарантії та особливості здійснення екологічних прав, проблеми їх захисту, правові питання дотримання екологічних обов'язків. Утім, проблеми правомірного обмеження таких прав, на жаль, не були достатньою мірою висвітлені в еколого-правовій літературі.

Як відомо, екологічні права громадян, куди відносять і право на екологічну інформацію, відносяться до третього покоління прав людини, колективних (солідарних). Ця категорія прав стосується спільнот, асоціацій, націй, народів, всього суспільства.

Ідея, покладена в основу прав третього покоління, – це ідея солідарності. Проте донині тривають суперечки щодо цієї нової категорії прав. Дехто заперечує саму ідею існування таких прав людини, тому що вони «колективні»

у тому значенні, що належать усій громаді. Вони аргументують це тим, що права людини, за визначенням, належать індивідуумам і визначають область, у якій особисті інтереси мають пріоритет перед інтересами суспільства або соціальних груп. У випадку ж екологічних прав – навпаки, інтереси суспільства посідають першочергове місце, адже їх мета – гарантувати сталий розвиток нинішнього і прийдешніх поколінь. Суперечки мають не просто словесний характер, оскільки існують побоювання, що такі зміни в термінології можуть стати «виправданням» того, що певні режими обмежуватимуть індивідуальні права прикриваючись колективними [Еволюція прав людини: Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-evolution-of-human-rights>].

Варто зазначити, що сталий розвиток нинішнього і прийдешніх поколінь як базова основа екологічних прав, втім як і будь-які екологічні права, закріплені далеко не у всіх універсальних і міжнародних нормативних актах. Такі права не знайшли своє відображення у Загальній декларації з прав людини, у Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, інших актах.

Проте, основні міжнародні акти містять посилання на право на доступ до інформації, яка включає в себе і екологічну. Так, статтями 8-11, 18 Європейської конвенції з прав людини передбачено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Кожен має право

на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей ніж ті, для яких вони встановлені.

У частині 2 ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. вказано, що кожна людина має право на вільне вираження своєї думки, що містить у собі свободу шукати, одержувати й поширювати будь-яку інформацію й ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово, за допомогою преси, художніх форм вираження або іншими способами за своїм вибором. Як бачимо, у жодній з цих статей, та й у інших статтях Конвенцій, не згадується про екологічні права громадян та право на екологічну інформацію.

Щодо національного законодавства, то стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб і на свій вибір. Цим конституційним положенням відповідають приписи Цивільного кодексу України, якими встановлено, що фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (абз. 1 ч. 1 ст. 302 ЦК України). Як бачимо, таке конституційне та законодавче регулювання права особи вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію узгоджується із Європейською конвенцією з прав людини, Міжнародним пактом про громадянські і політичні права. Варто зазначити, що функціонування сучасного суспільства неминує породжує ситуації, які потребують від держави обмежити громадянські права та свободи, оскільки певні обмеження конституційних прав одних осіб одночасно є гарантією реалізації прав інших. Саме тому кожен із цих актів містить обмеження у реалізації права на інформацію.

Із загальнотеоретичних визначень обмеження прав людини – це

допустиме міжнародним або внутрішньодержавним правом втручання в права і свободи людини, яке відповідає вимогам законності, необхідності, доцільності і співрозмірності цілі, яка переслідується таким втручанням. В юридичній літературі наводиться багато інтерпретацій стосовно визначення обмеження прав людини. Так, П. М. Рабінович та І. М. Панкевич розділяють поняття обмеження (як установлення меж) та обмежування прав людини, розуміючи під першим сукупність усіх явищ, які окреслюють зміст та обсяг прав людини, а під другим – діяльність компетентних державних органів з установлення меж (обмежень) щодо здійснення прав людини [177, с. 42]. На думку Л. Васечко, обмеження прав людини – це звуження їх обсягу, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою прав та свобод [178, с. 5].

У свою чергу, А. В. Басов, досліджуючи поняття «обмеження» як юридичної категорії, наводить їхні основні ознаки: 1) обмеження являють собою певні юридичні та фактичні наслідки у вигляді «незручних» умов для здійснення правових інтересів відповідних суб'єктів (фізичних та юридичних осіб), права і свободи яких обмежуються, за одночасного задоволення «правових інтересів» суб'єкта владних повноважень, що запровадив такі обмеження, або інтересів третьої сторони, що зацікавлена у запровадженні таких обмежень; 2) обмеження завжди являють собою зменшення «вільної» (дозволеної нормами права) поведінки (дій) [179, с. 30–31].

Поняття правового обмеження в екологічному праві можна розглядати в широкому та вузькому сенсі. У широкому розумінні ця категорія охоплює всі елементи правового регулювання, що спрямовані на впорядкування суспільних екологічних відносин шляхом установлення меж дозволеної поведінки суб'єктів у сфері використання природних ресурсів та впливу на довкілля. У цьому сенсі правові обмеження базуються як на нормах законодавства, так і на принципах екологічного права, адміністративних актах, договорах, судових рішеннях. У вузькому розумінні правові обмеження є інструментами, за допомогою яких здійснюється обмеження права, звуження

обсягу варіантів можливої дозволеної поведінки на етапі його реалізації заради задоволення інших більш значимих відповідно до ситуації (часто суспільних) інтересів [180, с. 182 **Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Для того, щоб обмеження прав громадян виконували свої праворегулюючі функції та досягали встановленої законодавством мети, їх слід відрізнити від порушення прав. В юридичній літературі наводяться їх основні відмінності. Так, якщо обмеження прав людини, як зазначалося, – це звуження їх обсягу, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою прав та свобод, то порушення прав – це протиправне завдання шкоди правам, свободам і законним інтересам особи, групі або невизначеному колу осіб. Окрім того, обмеження прав можуть установлюватися законодавчо, а порушення – ні; порушення прав завжди є протиправними, обмеження – ні; обмеження прав людини можуть сприяти забезпеченню більш значущих за змістом або за колом осіб інтересів, порушення, як правило, спрямовані на задоволення приватних інтересів; обмеження дуже часто встановлюються з метою попередження порушення прав людини [178, с. 5–6].

Таким чином, права людини, незважаючи на їх безперечну найвищу цінність у правовій демократичній державі, не можуть бути зведені в абсолют і бути завжди і в усіх випадках недоторканими, бо людина є частиною суспільства та діє в системі суспільних зв'язків, а отже, у системі встановлених цим суспільством меж та правил. Право як один із регуляторів суспільних відносин завжди виступає офіційним мірилом діючої свободи людини, її нормою, вказівником меж належної та можливої поведінки, мірою соціальної відповідальності. Такі його інструменти, як заборони та обмеження, слід уважати об'єктивно необхідними елементами (методами) правового регулювання суспільних відносин. Тому доцільно розглядати обмеження екологічних прав як звуження їх обсягу в процесі реалізації з метою задоволення відповідних об'єктивних суспільних інтересів.

Для вирішення поставлених завдань необхідно також визначитися з

можливими критеріями обмеження екологічних прав громадян, їх законністю та обґрунтованістю. У загальному вигляді метою обмеження прав і свобод людини, як правило, є охорона основних загальновизнаних суспільних цінностей: життя, здоров'я, свободи, гідності, забезпечення національної безпеки, суспільного порядку тощо.

Прикладом для формулювання критеріїв правомірних обмежень державою індивідуальних прав і свобод є міжнародне законодавство. Обмеження права на інформацію в міжнародному праві є певними визначеними межами їх здійснення, яких повинні дотримуватися всі держави, таким чином, щоб вони не переросли в правопорушення. Виконання цього завдання покладає на держави особливу відповідальність і вимоги використання правових інструментів, які відповідають вимогам, що склалися в процесі формування міжнародної практики та захисту прав і свобод людини. У той же час, як уже зазначалось, право на інформацію як комплексний правовий інститут має в своєму складі неоднорідні за своєю правовою силою права та свободи, які відрізняються межами та можливостями їх обмеження. Що стосується певних моментів обмеження права на інформацію, що закріплені в документах міжнародного значення, то серед них можна виділити наступні.

Так, відповідно до Загальної декларації прав людини 1948 р. (ст. 29 п. 2) під час здійснення своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав та свобод інших і забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві.

Реалізуючи цей підхід, у ст. ст. 8–11, 18 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. визначено фактори правомірного обмеження прав людини. Зокрема, право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції, закріплене у ст. 8 Конвенції, може бути обмежене шляхом втручання органів державної

влади, яке здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Право на свободу сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Здійснення права на свободу вираження поглядів, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду. Здійснення права на свободу зібрань та об'єднань підлягає обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

У частині 2 ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. вказано, що кожна людина має право на вільне вираження своєї думки, що містить у собі свободу шукати, одержувати й поширювати будь-яку інформацію й ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово, за допомогою преси, художніх форм вираження або іншими способами за своїм вибором. Частина 3 цієї ж статті встановлює, що користування правами та свободами покладає на індивіда особливі обов'язки і відповідальність. Відповідно, мова йде про деякі обмеження, які можуть бути встановлені законом і є необхідними для поваги прав і репутації інших осіб, охорони державної безпеки, суспільного порядку, здоров'я й моральності населення.

На національному рівні відповідно до частини третьої статті 34 Конституції України здійснення прав на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Таке конституційне обмеження прав особи збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію узгоджується з вище вказаними міжнародними положеннями.

Таким чином, Конституцією України визначено вичерпний перелік підстав, за наявності яких законами України може передбачатися обмеження прав особи на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації, оскільки реалізація цих прав не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб (абзац другий статті 5 Закону України «Про інформацію»), у тому числі й конституційне право особи на невтручання в її особисте і сімейне життя, встановлене частиною першою статті 32 Основного Закону України.

Установлюючи порядок надання інформації законодавцем передбачено її поділ на види. Так, згідно зі ст. 20 Закону України «Про інформацію» за порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Точніше, будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Саме тому найчастіше обмеження права на інформацію відбувається стосовно інформації з обмеженим доступом, яка відповідно до ст. 21 цього ж Закону поділяється на конфіденційну, таємну та службову інформацію.

Таке ж розмежування інформації з обмеженим доступом, встановлено і в Законі України «Про доступ до публічної інформації», ст. 6 якого

передбачає, що обмеження доступу до інформації здійснюється відповідно до закону при дотриманні сукупності таких вимог:

- виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя;

- розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;

- шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Інформація з обмеженим доступом має надаватися розпорядником інформації за умови, якщо він правомірно оприлюднив її раніше якщо немає законних підстав для обмеження у доступі до такої інформації, які існували раніше. Важливим моментом тут є те, що не може бути обмежено доступ до екологічної інформації.

Перший вид, який буде розглянуто – таємна інформація. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про доступ до публічної інформації» таємна інформація – це інформація, доступ до якої обмежується відповідно до ч. 2 ст. 6 цього Закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю.

Так, відповідно до Закону України «Про державну таємницю» [181] державна таємниця або як її ще називають (секретна інформація) – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою. Відповідно до ст. 8 цього Закону до державної таємниці відноситься інформація у сфері: оборони; економіки, науки і техніки;

зовнішніх відносин; державної безпеки та охорони правопорядку; співпраці осіб на конфіденційній основі з правоохоронними органами.

Наступним видом інформації з обмеженим доступом є службова інформація – інформація, що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень, зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

Документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф «для службового користування». Доступ до таких документів надається відповідно до ч. 2 ст. 6 вказаного Закону. Важливим є те, що перелік відомостей, що становлять службову інформацію, який складається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, у тому числі на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі.

Правовий режим такої інформації значною мірою визначається положеннями Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 року № 736 [182].

Таким чином, обмеження доступу до інформації суб'єктами владних повноважень відбувається шляхом внесення такої інформації у відповідні переліки відомостей, затверджені в органах державної влади, на підставі чого відповідна інформація вважається службовою інформацією для обмеженого користування. Віднесення інформації до службової не означає, що вона не є публічною. Свій «публічний статус» вона зберігає, проте переходить до категорії інформації з обмеженим доступом. Отже, при наданні відповіді на

запит на інформацію щодо документів, які містять службову інформацію, законом передбачено повторне проведення «трискладового тесту» у кожному конкретному випадку у зв'язку з тим, що можуть бути відсутні законні підстави для обмеження у доступі до такої інформації, які існували раніше.

При цьому також варто пам'ятати, що відповідно до ч. 8 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» обмеженню доступу підлягає інформація, а не документ. Якщо документ містить інформацію з обмеженим доступом, для ознайомлення надається інформація, доступ до якої необмежений. Здійснення обмеження права на інформацію, безперечно, неможливе без правильного та законного дотримання відомого принципу пропорційності, відповідно до якого загальний інтерес, яким керується держава, не може бути таким, що придушує свободу окремих осіб.

Прикладом застосування принципу пропорційності по відношенню до обмеження права на інформацію, є позиція С. П. Погребняка щодо існування такого феномену, як тест на пропорційність. За його словами, цей тест має одну й ту ж основну двоетапну структуру, що і принцип пропорційності. Стосовно обмеження права на інформацію на першому етапі слід установити, що владними діями виявилось обмеженим певне право. На другому етапі влада повинна продемонструвати, що вона переслідувала певну легітимну мету і що обмеження права було пропорційне цій меті. Тому правильне та послідовне використання як принципу пропорційності, так і тесту на пропорційність є важливою передумовою для існування справедливого балансу обмеження права на інформацію [183, с. 7].

Аналізуючи судову практику та численні статті з доступу до інформації, видається, що найбільше відмов відбувається саме через те, що органи державної влади неправомірно відносять певну інформацію до таємної або службової. Проте, варто погодитися, що в Україні на законодавчому рівні досить чітко регламентовано види інформації, якими володіє держава, та їх віднесення до вище вказаних видів. Випадки відмов трапляються здебільшого через незнання чинного законодавства безпосередніми виконавцями запитів

на інформацію, ототожнення інформації з обмеженим доступом та таємним документом.

У той же час, існує конфіденційна інформація, володіння якою регулюється у більшій мірі цивільним законодавством, аніж адміністративним. Із самого визначення конфіденційної інформації, наведеного у ст. 7 Закону України «Про доступ до публічної інформації», слідує, що вона належить фізичній або юридичній особі, крім суб'єктів владних повноважень, доступ до неї обмежено цією ж фізичною або юридичною особою, а її поширення відбувається у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Навіть якщо будь-хто за певних обставин почав володіти такою інформацією, то вона все рівно може бути поширена лише за згодою осіб, які обмежили доступ до неї, а за відсутності такої згоди – лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Насамперед це стосується комерційної таємниці та інтелектуальної власності. Так, відповідно до ст. 505 ЦК України комерційна таємниця є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. До комерційної таємниці можуть бути віднесені відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Постановою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611 затверджено перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці [184]. Відповідно до цієї Постанови комерційної таємниці не становлять установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами; інформація за всіма встановленими формами державної звітності; дані, відомості про чисельність

і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць; інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства.

З огляду на особливий порядок доступу та охорони інформації, що відноситься до комерційної таємниці, виникає необхідність в урегулюванні підстав повного або часткового надання чи відмови у наданні доступу до такої інформації, якщо її розкриття, на думку громадськості, є елементом права на безпечне довкілля [185, с. 28].

Ще складніша ситуація із інтелектуальною власністю. У загальнозживаному розумінні «інтелектуальна власність» – це права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які, будучи благом не матеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, визначених законодавством.

Наприклад, відомості про генетично модифіковані організми, їх структуру, методи створення, ознаки є безперечно інформацією, що відноситься до інтелектуальної власності, однак, з огляду на те, що це елемент навколишнього середовища, занесений до «біологічного різноманіття та його компонентів» вважається, що така інформація є екологічною коли йде мова про баланс між біологічними видами, тобто вплив цих генетично модифікованих організмів на навколишнє природне середовище. Крім того, екологічна інформація у певній своїй частині може межувати навіть з особистою інформацією про особу (наприклад у тому випадку, коли медичні дані окремих осіб лягають в основу певного екологічного дослідження).

Отже, правомірне обмеження прав людини є певним компромісом у правових відносинах держави та особи, за допомогою якого досягається

розумний баланс між інтересами окремих осіб, суспільства і держави у важливих сферах суспільного життя, зокрема в екологічній.

У зв'язку з викладеним не можна оминати увагою такі категорії, як «екологічний інтерес», суспільні або «публічні екологічні інтереси», які можуть бути як правостановлюючими, так і правообмежувальними факторами, стояти в основі правомірних обмежень у сфері природокористування та реалізації екологічних та інших прав. Ураховуючи та узагальнюючи численні напрацювання стосовно екологічних інтересів, виділимо основні положення, що, на нашу думку, є важливими для даного дослідження в рамках проблематики обмеження екологічних прав заради збереження природних ресурсів та досягнення екологічної рівноваги на шляху до сталого розвитку.

Отже, екологічний інтерес – це особливого роду ставлення визначених суб'єктів до екологічних потреб та інших екологічних умов життя, що забезпечують їм нормальну життєдіяльність і рівновагу в навколишньому природному середовищі [186, с. 214]. Розрізняють екологічні інтереси, що притаманні окремим громадянам (фізичним особам), юридичним особам, певним соціальним групам, організаціям, суспільству, державі, світовій спільноті. Відповідно, це дає підстави розділити зазначені інтереси на приватні (особисті), публічні (суспільні, державні) та глобальні (міжнародні). Такі інтереси не завжди збігаються, а інколи стоять на протилежних позиціях або ж не кореспондують один одному. На відміну від прав особи інтереси не завжди корелюють з обов'язком для інших осіб, тому важливо досягти оптимального співвідношення задоволення приватних і публічних екологічних інтересів у сфері природокористування з пріоритетом останніх, оскільки публічні інтереси є офіційно визнаними, законними, гарантовані державою й захищаються у разі необхідності.

Публічний інтерес розглядається як визнаний державою і забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого є умовою і гарантією її існування та розвитку. Публічність екологічного інтересу – це якість, що

визначається одночасно двома факторами: його суспільним (загальнозначимим) характером та державною підтримкою, визнанням та гарантованістю. Так, сучасні публічні екологічні інтереси полягають у збереженні природних ресурсів та відновленні природних екосистем, здатності цих ресурсів задовольняти потреби як сьогоdnішнього, так і прийдешніх поколінь; збереженні та сталому розвитку природно-ресурсного потенціалу території України й її окремих регіонів; упровадженні сталого, екологічно збалансованого природокористування та забезпеченні на його основі ефективного економічного зростання; забезпеченні рівноправного доступу суб'єктів екологічних відносин до природних ресурсів як основі життєдіяльності теперішнього і майбутніх поколінь; зменшенні негативного впливу на довкілля, зумовленого споживацькою системою виробництва; подоланні ресурсної залежності нашої країни від інших держав тощо.

Для реалізації екологічних інтересів (особливо публічних) виникає необхідність здійснення сукупності певних заходів із боку держави: правових, організаційних, технічних, економічних, превентивних та у процесі забезпечення законності й екологічного правопорядку. Задоволення публічних екологічних інтересів може бути обмежувальним чинником під час здійснення суб'єктами екологічних відносин своїх прав. Це має значення під час визначення меж реалізації екологічних та інших прав і задоволення майнових та немайнових інтересів громадян. Філософсько-етичним підґрунтям встановлення вказаних правових обмежень переважно є принцип екологічної доцільності чи інакше екологічний імператив, що поширюється на всяку екологічно важливу діяльність, спрямовану на збереження природоресурсного потенціалу, видового біорізноманіття, захисту навколишнього природного середовища від надлишкового забруднення, які є безумовними пріоритетами при встановленні межі евентуальної активності людини щодо природи, яку вона не може перетинати ніколи.

Характерною рисою екологічного права, як відомо, є його моральна зумовленість, яка дає змогу за допомогою правових норм здійснювати

формування нової людини з екологічно спрямованим світоглядом і високою еколого-правовою культурою, виховувати екологічну правосвідомість суспільства, дбайливе ставлення до природних ресурсів та навколишнього середовища у цілому. Розглядаючи еволюцію розвитку екологічного права, фахівці-правники часто звертаються до положень екологічної етики та філософії, де можна спостерігати існування та ідеологічне «протистояння» двох основних філософських підходів до правового регулювання екологічних суспільних відносин: антропоцентричного (гуманістичного) та (еко-)біоцентричного. В основі антропоцентричного підходу лежить благополуччя та процвітання людини як найвищої цінності у сфері взаємин суспільства і природи, а законодавство та наука покликані захищати життєво важливі (матеріальні, економічні, ресурсні, фізичні, духовні та ін.) інтереси людини від різних зростаючих загроз у природно-техногенній і соціально-економічній сферах життя. Із цих позицій людина, її життя й здоров'я стають у центрі механізму правового регулювання охорони та захисту, екологічної безпеки, гарантій реалізації суб'єктивних прав, а на державу покладається ціла низка зобов'язань перед людиною зі створення умов для її «екологічного комфорту» [187, с. 14].

Натомість біоцентричний (екоцентричний) підхід виходить із залежності людини від законів природи і ґрунтується на уявленні про об'єктивне існування єдиної системи, у рамках якої всі живі організми взаємодіють між собою і з навколишнім природним середовищем. У межах цього світоглядного підходу людина є лише одним із представників живих істот, що існують на Землі [188, с. 31–33]. Прихильники цього підходу вважають, що він найбільш об'єктивно відображає сутність законів природи та їхній вплив на сучасний розвиток суспільства у його взаємозв'язку із середовищем, що його оточує.

Слід відзначити, що останнім часом у філософсько-правовому розумінні місця людини у природі відбуваються концептуальні зрушення від антропоцентризму в бік екоцентризму, який ставить людину в один ряд з усім

живим на планеті, або об'єднання зазначених підходів. На думку вчених, у сучасному світі вже немає окремо «людини» і «природи»: людина екологізована, природа соціалізована [189, с. 77]. Одним із проявів цього процесу є виникнення такого соціально-політичного руху, як енвайронменталізм, який відображає усвідомлення світовою спільнотою проблеми обмеженості природних ресурсів та занепокоєність впливом антропогенного споживання та діяльності на довкілля. Як доречно зазначає Г. І. Балюк, після конференції ООН із навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) енвайронменталізм розглядається як ідея об'єднання зусиль усіх країн світу та діячів у галузях економіки, політики, техніки, науки, культури, освіти і права для збереження довкілля як природного оточення людини. На думку вченої, саме енвайронменталізм як новітня ідеологія є однією з глобальних парадигм сучасної науки, що спирається на засади сталого розвитку [190, с. 12]. На цій основі на теренах філософії права формується новий напрям – екософія права, що пропонує формувати нову екологічну людину – особистість, відповідальну за стан довкілля [191, с. 104].

Правові обмеження, що передбачені у земельному, водному, лісовому, гірничому, фауністичному, флористичному, природно-заповідному законодавстві, мають свої особливості залежно від природного ресурсу, що використовується, і виду впливу на довкілля. Вони виражаються, зокрема, в обґрунтованому звуженні обсягу відповідних правових можливостей природокористувачів, у формах вимог, лімітів, нормативів, правил, прямих заборон, обов'язків природокористувачів, у встановленні спеціального порядку реалізації їхніх суб'єктивних прав, призупиненні діяльності, що порушує екологічні вимоги, запровадженні юридичних санкцій тощо. Існування цих обмежень зумовлене необхідністю збереження суспільно значущих цінностей, що лежать в основі публічних екологічних інтересів.

Таким чином, правові обмеження виступають як засіб превентивного правового впливу на поведінку носіїв екологічних прав, спрямованого на

захист загального суспільного інтересу – збереження довкілля та його природних ресурсів заради сталого розвитку. Правомірні обмеження деяких екологічних прав, особливо пов'язаних з природокористуванням, сприяють встановленню певного екологічного правопорядку у відповідних суспільних відносинах шляхом досягнення рівноваги між інтересами держави, суспільства, юридичних і фізичних осіб у процесі задоволення їхніх матеріальних, майнових, економічних, соціальних та екологічних потреб.

Вбачається, що обмеження екологічних прав можуть бути встановлені за різними критеріями та причинами, але, як правило, мають на меті забезпечення балансу між економічними, екологічними та соціальними інтересами суспільства. У кінцевому підсумку правомірне обмеження екологічних та інших прав людини і громадянина може сприяти досягненню гармонійного сталого розвитку, де людина не тільки наділена встановленими і гарантованими правовими можливостями, а й свідомо несе відповідальність за збереження довкілля та його природних ресурсів на благо теперішнього і прийдешніх поколінь.

Аналіз чинного екологічного законодавства дає підстави виділити такі права у сфері екологічних відносин, що можуть бути обмежені заради збереження природних ресурсів та окремих екосистем на шляху до сталого розвитку: право на здійснення загального та спеціального використання природних ресурсів; право власності на природні ресурси та комплекси; право користування (у т. ч. оренди) природним об'єктом тощо [180, с. 185].

Таким чином, можна констатувати, що екологічні права одних суб'єктів можуть у певних випадках бути правомірно обмежені. Проте виникає питання щодо можливості обмеження права на екологічну інформацію. Деякі вчені, виходячи із загального тлумачення права на інформацію, вважають, що обмеженню підлягає і право на вільний доступ до екологічної інформації та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, приводячи вищеописані узагальнення. Проте, розуміючи, що екологічні права займають провідну роль для сталого та екологічно безпечного розвитку, а

адекватна охорона навколишнього середовища важлива для добробуту людини, у 1998 році була прийнята Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція), яка закріпила свободу екологічної інформації.

При закріпленні спеціальних норм екологічного законодавства, законодавцем у ст. 50 Конституції України окремо закріплено право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та передбачено, що кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Оскільки така інформація є суспільно важливою, то вона ніким не може бути засекречена. Таким чином, різні норми Конституції України (загальні та спеціальні) містять різне бачення того чи підлягає оприлюдненню певна екологічна інформація.

За загальним правилом, норми права мають забезпечувати однозначні орієнтири правомірності поведінки як суб'єктів приватного, так і публічного права, а також не повинні суперечити одна одній та мають взаємно узгоджуватись. При цьому, завжди існує імовірність протиріч між нормами права, що є негативним явищем, що і ми і спостерігаємо у вище викладених нормах Конституції України. Звертаючись до теорії держави і права, юридичною практикою вироблено декілька підходів до розв'язання протиріччя у застосуванні конкуруючих між собою норм (норми є конкуруючими у випадку ситуації, за якої вони за своїм безпосереднім змістом регулюють одні й ті ж правовідносини).

Основними підходами до подолання таких протиріч є використання змістовного та темпорального (часового) способу подолання колізій. Змістовні колізії – це колізії, що виникають внаслідок часткового збігу обсягів регулювання правовідносин різними нормами права, обумовлені специфікою суспільних відносин та пов'язані з поділом норм права на загальні, спеціальні та виняткові. Ця специфіка полягає у тому, що обидва юридичних склади

відповідають фактичній ситуації, однак, необхідно керуватися принципом *Lex specialis derogat generali*, суть якого зводиться до того, що спеціальний закон скасовує дію загального закону; спеціальна норма має перевагу над загальною, при розбіжності загального і спеціального закону діє спеціальний закон. У разі якщо норми нормативних актів рівної юридичної сили містять різні моделі правового регулювання, перевагу при застосуванні слід надавати тій нормі, яка регулює вужче коло суспільних відносин, тобто є спеціальною.

Саме такий підхід застосував Верховний Суд у постанові від 29 січня 2019 року у справі № 807/257/14 [192]. Крім того, про перевагу норм *lex specialis* над іншими загальними нормами зазначає у своїх рішеннях і Європейський суд з прав людини (п. 69 рішення у справі «Ніколова проти Болгарії» № 7888/03 [193] тощо).

Зі змісту ст. 50 Конституції України вбачається, що викладені у ній положення є спеціальними по відношенню до ст. 34 Конституції України, тому підлягають застосуванню лише норми ст. 50 Основного Закону, в яких без виключень прописано, що екологічна інформація не може бути ніким засекречена. З цієї позиції можна стверджувати, що право на екологічну інформацію є абсолютним та його можна поставити у один ряд із такими правами як право не піддаватися тортурам і нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню; свобода від рабства і підневільного стану; право на захист порушених прав і свобод.

В цілому такий підхід є виваженим та сучасним, адже право на екологічну інформацію, як частина екологічних прав відноситься до колективних прав, які належать всьому суспільству, і у їх ефективній реалізації зацікавлена переважна більшість суспільства. Не варто забувати і про основну мету отримання такої інформації – вплив на прийняття екологічно мотивованих рішень, захист порушених екологічних прав (право на безпечне довкілля тощо), відшкодування завданої шкоди.

Аналізуючи чинне українське законодавство, видається, що запроваджений в Україні з 2011 року порядок допускає єдину можливість

обмеження доступу до інформації про стан довкілля, а саме – обмеженню може підлягати лише інформація про розташування військових об'єктів. Однак, відповідно до положень статті 64 Конституції України в умовах воєнного стану можуть встановлюватись додаткові обмеження (вичерпний перелік визначено у статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») окремих конституційних прав і свобод, за винятком передбачених статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції. Як бачимо, ст. 50 Конституції України не потрапила у перелік прав і свобод, які не підлягають обмеженню в умовах воєнного стану. Таким чином, відповідно до чинних положень Конституції України права, гарантовані ст. 50 Основного Закону, де-юре можуть бути обмежені в умовах воєнного стану [194, с. 349–350].

Також, допоки до екологічної інформації можливе застосування статей 8-11, 18 Європейської конвенції з прав людини, це право апріорі буде вважатися обмеженим. Також варто пам'ятати, що Орхуська конвенція передбачає загальне правило про відкритість екологічної інформації. Разом з тим, це правило не є абсолютним і може обмежуватися державою з метою захисту інших легітимних інтересів, таких як, забезпечення національної безпеки, відправлення правосуддя, тощо.

Таким чином, щодо можливості обмеження екологічної інформації поки що відсутня усталеність як в наукових підходах, так і у законодавстві. Так, у проведеному дисертаційному дослідженні Ю. В. Дика не лише припускає, а й обґрунтовує можливість існування адміністративно-правових обмежень на екологічну інформацію та їх реалізацію через встановлення правового режиму інформації з обмеженим доступом, з її поділом на конфіденційну та таємну. При цьому пропонується поділ адміністративно-правових обмежень прав громадян на екологічну конфіденційну інформацію на обмеження, пов'язані з віднесенням відомостей до категорії конфіденційної інформації, та обмеження, пов'язані з доступом до конфіденційної інформації. У свою чергу, запропоновано поділ адміністративно-правових обмежень прав громадян на

екологічну таємну інформацію на обмеження, пов'язані з віднесенням до категорії таємної інформації, та обмеження, пов'язані з доступом до таємної екологічної інформації [195, с. 9].

Водночас, зроблений Ю. В. Дикою висновок викликає певні заперечення, що випливають з негативного суспільного досвіду обмеження державою доступу до екологічної інформації. Загальновідомою на світовому рівні є техногенна аварія на Чорнобильській АЕС (1986 р.), інформація про яку була засекречена, наслідком чого стало неконтрольоване зростання у першу чергу серцево-судинних та онкологічних захворювань, дійсну шкоду від яких не оцінено досі. Так, лише в 1988 році ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР прийняли спільну постанову «Про корінну перебудову справи охорони природи в країні», у преамбулі якої визнавалась наявність серйозних недоліків у роботі органів виконавчої влади щодо природоохоронної діяльності, а в п. 7 доручалося Державному комітету з охорони природи здійснювати організацію поширення інформації про природу серед широких верств населення, що свідчить про декларативність цього акта, хоча він вперше закріпив норму щодо інформування населення про стан навколишнього середовища. [196, с. 224]. Але, як виявляється, засекречені ядерні вибухи з «мирними» промисловими цілями на території України здійснювалися ще раніше на локальному рівні, а тому вони не мали такого глобального впливу, як Чорнобильська аварія. Так, перший підземний промисловий ядерний вибух в Україні здійснили 9 липня 1972 року в околицях села Хрестище на Харківщині з метою закриття аварійного газового викиду. Операція мала кодову назву «Факел». Населення не було проінформоване про ймовірну шкоду для здоров'я та життя, а тому люди спокійно вживали воду з колодязів та городину, що призвело до різкого зростання рівня онкологічних захворювань [197]. Другий підземний ядерний вибух було проведено на шахті «Юнком» в Юнокомунарівську 16 вересня 1979 року. Експеримент, який завершився успішно, назвали «Кліваж». Вугілля в шахті добували ще 23 роки, а про можливі радіаційні впливи ніхто й не згадував. 2018 року у так званій ДНР

вирішили затопити шахту. Учені наголошували, що такі дії можуть спричинити радіоактивне забруднення підземних вод і призвести до всеєвропейської екологічної катастрофи. Забрудненими опиняться басейни річок Сіверський Донець і Кальміус, а також Азовське море, що зачепить не лише Донбас, а й Дніпропетровську, Харківську й Запорізьку області. Станом на початок 2020 року шахта «Юнком» усе ж була затоплена радіоактивною водою, а заражена вода добралася до горизонтів питної [198].

Насамперед, слід зазначити, що подібні кроки на фоні засекречування можливих наслідків можливі лише в суцільно тоталітарних державах, якими був СРСР та є сучасна російська федерація з її квазіреспубліками. А тому пропозиція Ю. В. Дикої з введенням адміністративно-правових обмежень не відповідає не лише характеру нашої держави як соціальної і правової, а й системі діючого законодавства.

Розгляд можливостей обмеження права на екологічну інформацію слід розпочати з аналізу існуючих законодавчих положень у зазначеній сфері, передусім з конституційних. Насамперед, варто звернути увагу на визначений ст. 64 Конституції України перелік прав і свобод людини і громадянина, які не можуть обмежуватися навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану, серед яких відсутнє посилання на встановлене ст. 50 конституційне право вільного доступу до інформації про стан довкілля. Водночас це суперечить положенням ч. 2 ст. 50 Конституції України, що така інформація ніким не може бути засекречена. З погляду філологічного тлумачення термін «засекречувати» означає робити щось недоступним для сторонніх осіб [30, с. 326]. Іншими словами, це обмеження доступу до чогось, що дає підстави для певного рівня тотожності понять засекречування інформації та обмеження доступу до неї. Тобто аналіз зазначених конституційних положень свідчить про методологічно неправильний висновок Ю. В. Дикої щодо можливості застосування до екологічної інформації правового режиму конфіденційності.

Додатковим підтвердженням цього висновку став п. 1 ч. 4 ст. 21 нової редакції Закону України «Про інформацію» (2011 р.) [199], в якому було прямо

вказано на неможливість віднесення до інформації з обмеженим доступом відомостей про стан довкілля та якість харчових продуктів, тобто екологічної інформації. Єдиним законодавчим винятком з цього є інформація про стан довкілля, яка містить відомості про місце розташування військових об'єктів, яка може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом (ч. 3 ст. 13 Закону України «Про інформацію»). Цей висновок повністю вписується у встановлений п. «е» ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» режим вільного доступу до екологічної інформації, за винятком обмежень, встановлених законом.

2.4. Реалізація права на доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів та предметів побуту в умовах воєнного стану

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 [200], затвердженого відповідним Законом України від 24 лютого 2022 р. № 2102-ІХ [201], в Україні запроваджено воєнний стан з 5 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року, який триває досі на момент написання дисертаційної роботи.

Тому в умовах сьогодення варто окремо зупинитися на правовому регулюванні реалізації права на доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів та предметів побуту в умовах воєнного стану. З моменту впровадження в Україні воєнного стану значна частина об'єктів, що становлять значну екологічну небезпеку, опинилась під загрозою знищення або пошкодження. Наразі, злочинні дії російських військових призвели до виникнення в різних куточках України низки гуманітарних катастроф, а також зумовили серйозні загрози аварійних ситуацій техногенного характеру, зокрема:

– витік аміаку, через порушення російськими військовими правил поведження, на заводі ПАТ «Концерн Стирол» у тимчасово-окупованій Горлівці 14 січня 2022 року;

– витік аміаку, через обстріл російськими військовими, заводу хімічної промисловості «Сумихімпром» 21 березня 2022 року;

– пожежа, через обстріл російськими військовими, на Кременчуцькому нафтопереробному заводі 2 квітня 2022 року;

– витік мінеральних добрив, через обстріл російськими військовими, у річку Іква на Тернопільщині 4 квітня 2022 року;

– захоплення та обстріл об'єктів атомної енергетики (ЧАЕС та ЗАЕС);

– підриг Каховської ГЕС 6 червня 2023 року.

Зазначене є лише невеликою частиною всіх екологічних злочинів, вчинених військовими російської федерації за час війни. Не меншу загрозу для українців становить нехтування правилами пожежної безпеки, а також поведження з небезпечними речовинами.

Приховування радянською владою катастрофи на ЧАЕС у 1986 році засвідчило важливість завчасного інформування про всі без винятку загрози для екології. Адже це могло б запобігти та відвернути завдання істотної шкоди, як для життя та здоров'я громадян, так і зменшити негативні наслідки техногенної катастрофи у світі. Негативний історичний та нинішній досвід, очевидно, свідчить про важливість неухильного дотримання права на доступ до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту як у мирний час, так і у воєнний.

Право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди гарантовано положеннями статті 50 Конституції України. На міжнародному рівні зазначене право також гарантує Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція). Відповідно до п. 9 ст. 3 у межах відповідних положень цієї Конвенції громадськість отримує доступ до

інформації, має можливість брати участь у процесі прийняття рішень і має доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, без дискримінації за ознаками громадянства, національної приналежності або місця проживання, а у разі юридичної особи – без дискримінації за ознаками її зареєстрованого місцезнаходження або фактичного центру діяльності.

Кожна зі Сторін Конвенції забезпечує, щоб у межах національного законодавства процедури надання громадськості екологічної інформації були прозорими, а екологічна інформація була легкодоступною, серед іншого, шляхом: а) надання громадськості достатньої інформації про види та обсяги екологічної інформації, яка є у розпорядженні відповідних державних органів, основні умови, за яких така інформація може надаватися, і доступ до неї, а також про процес її отримання; б) організації та здійснення таких практичних заходів, як: забезпечення доступу громадськості до списків, реєстрів або архівів; встановлення вимог до посадових осіб підтримувати громадськість в отриманні доступу до інформації у відповідно до цієї Конвенції; і – визначення контактних осіб; і в) забезпечення безплатного доступу до екологічної інформації, що міститься в списках, реєстрах або архівах згідно з підпунктом б) вище (ч. 2 ст. 5 Орхуської конвенції).

Загальний порядок доступу до інформації, у тому числі про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, встановлює Закон України «Про доступ до публічної інформації». Відповідно до ст. 21 Закону України «Про інформацію» забороняється відносити до інформації з обмеженим доступом, зокрема, відомості про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту. Водночас, стаття 13 Закону України «Про інформацію» передбачає виняток із зазначеного переліку відповідно до якого обмеженню може підлягати інформація про місце розташування військових об'єктів.

В той же час, відповідно до положень частини 3 статті 34, статті 64 Конституції України в умовах воєнного стану в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою

запобігання заворушенням чи злочинам можуть встановлюватись додаткові обмеження (вичерпний перелік визначено у статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [202]) окремих конституційних прав і свобод, за винятком передбачених статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції. Таким чином, визначене статтею 40 Конституції України право людини на направлення звернення та отримання відповіді не підлягає обмеженню в умовах воєнного стану. Також відповідно до чинних положень Конституції України права, гарантовані ст. 50 Основного Закону (право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди), можуть бути обмежені в умовах воєнного стану.

Окрім того, у статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачено, що державні органи, органи місцевого самоврядування здійснюють перш за все заходи, необхідні для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. Здійснення зазначених заходів може зумовити ускладнення реалізації громадянами права на інформацію. Такими заходами, наприклад, можуть бути: встановлення посиленої охорони та особливого режиму роботи державного органу, органу місцевого самоврядування тощо, до яких направлено звернення або запит; запровадження на певній території комендантської години; встановлення особливого режиму в'їзду/виїзду, обмеження свободи пересування тощо.

Крім того, відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022 р. у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися лише конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України.

З огляду на вказане, в умовах воєнного стану наразі відсутні законодавчі норми, які б обмежували права на звернення і на доступ та поширення інформації про стан довкілля та якість харчових продуктів. Вказане пов'язане

з тим, що своєчасне доведення такої інформації до громадськості може врятувати життя та здоров'я громадян, а також запобігти або відвернути інші негативні наслідки для довкілля. Отже, обмеження конституційного права громадян направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення та отримувати відповідь навіть в умовах воєнного стану є неприпустимим.

Разом з тим згідно Доповіді уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році з початку введення на території України воєнного стану непоодинокими є випадки обмеження права громадян на звернення. Як приклад, Державним агентством автомобільних доріг України з 25 лютого 2022 року тимчасово призупинено надання відповідей на звернення громадян, що не стосуються воєнного стану, військової діяльності, надання медичної допомоги, евакуації населення тощо [203Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Оскільки конституційне право на звернення до суб'єктів владних повноважень, гарантоване статтею 40 Основного Закону України, є одним із 18 прав і свобод людини і громадянина, яке не може бути обмежене навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану відповідно до статті 64 Конституції України, Уповноваженим з метою усунення зазначених порушень прав і свобод людини і громадянина та недопущення їх у подальшому до Державного агентства автомобільних доріг України внесене подання щодо усунення виявлених конституційних порушень прав і свобод людини і громадянина та забезпечення подальшого її врахування у роботі. За інформацією Державного агентства автомобільних доріг України, усунуто виявлені порушення, доведено до відома керівників самостійних структурних підрозділів, самостійних головних спеціалістів Державного агентства автомобільних доріг України та поновлено надання відповідей на звернення громадян.

Загалом, аналіз повідомлень громадян, які надійшли до Уповноваженого, та результати проведених перевірок свідчать про наявність

системних порушень конституційних прав людини та громадянина на інформацію та звернення органами державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями протягом 2022 року, а саме:

- припинення розгляду запитів на інформацію, звернень громадян під час дії правового режиму воєнного стану;
- неоприлюднення розпорядниками інформації на офіційних вебсайтах суспільно важливої інформації, пов'язаної з реалізацією насамперед прав людини на життя, здоров'я, свободу і безпеку;
- закриття публічних реєстрів;
- безпідставне застосування розпорядниками інформації відстрочки в задоволенні запитів на інформацію;
- необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом;
- зловживання окремими запитувачами правом на доступ до публічної інформації;
- прийняття звернення від громадян лише в електронній формі;
- несвоєчасне надання відповідей на звернення громадян;
- порушення вимог, встановлених статтею 18 Закону України «Про звернення громадян» (бути присутнім при розгляді заяви чи скарги, знайомитися з матеріалами перевірки);
- відсутність можливості для реалізації права подання усного звернення, через телефонний зв'язок, телефони «гарячої лінії»;
- недотримання права на звернення осіб, що мають спеціальний соціальний статус.

Так, у зв'язку із запровадженням правового режиму воєнного стану та збройною агресією Мінцифри відповідно до урядової постанови від 12 березня 2022 р. № 263 [204] тимчасово призупинило роботу Єдиного державного вебпорталу відкритих даних (далі — Портал) у зв'язку з тим, що Портал містить дані, які можуть зашкодити інтересам національної безпеки. Водночас

використання відкритих даних, що оприлюднені на Порталі, надає можливість для аналізу державної політики, контролю дій уряду, збільшення громадської участі в процесі прийняття рішень, допомагає приймати кращі рішення в економічній сфері тощо.

Після відновлення роботи Порталу, що відбулося 1 серпня 2022 року, окремі розпорядники інформації всупереч вимогам статті 10-1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» та постанови Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 р. № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» [205] не оприлюднюють на Порталі набори відкритих даних, які підлягають обов'язковому оприлюдненню.

У зв'язку з цим направлено два подання Уповноваженого до Національної служби здоров'я України (далі — НСЗУ) та Державної податкової служби України (далі — ДПС) щодо усунення виявлених порушень права на інформацію. За результатами розгляду подання НСЗУ оприлюднило на Порталі відповідні набори даних [206].

Крім того, в умовах воєнного стану обмежено доступ до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля на підставі Наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 20 квітня 2022 р. № 177 [207] та на підставі Наказу Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15 червня 2022 р. № 225 [208].

З метою недопущення будь-яких несанкціонованих дій з інформацією, що міститься у Реєстрі, закритою для зовнішнього використання є така інформація: 1) усі справи з оцінки впливу на довкілля, по яких були вже отримані висновки з оцінки впливу на довкілля станом до 24 лютого 2022 р.; 2) технічна документація, тобто звіти з оцінки впливу на довкілля та інші документи; 3) Google карта, яка в кожній справі з оцінки впливу на довкілля відображає орієнтовне місце провадження планованої діяльності.

У той же час, в Реєстрі частково відкритим залишається доступ до:

– інформації щодо назви планованої діяльності, яка підлягає оцінці

впливу на довкілля (далі – діяльність);

- повного найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи - підприємця, який є замовником діяльності;
- регіону (області) де планується діяльність;
- інформації щодо строків громадського обговорення діяльності (початкову та кінцеву дату, коли можна ознайомитись із документами).

Разом з тим згідно відомостей офіційного сайту Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України доступ до закритої частини реєстру, може бути наданий на відповідний інформаційний запит заінтересованої громадськості. Таким чином, можна констатувати, що в умовах воєнного стану, Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України обмежено лише пасивне право на отримання екологічної інформації, тоді як жодним нормативно-правовим актом не обмежено право на отримання таких даних на підставі запиту на отримання інформації.

Варто також пам'ятати, що хоча вказане право і не обмежене на період дії воєнного стану, проте можуть існувати обставини, які не дають змогу державним органам у повній мірі виконати покладені на них обов'язки щодо розгляду інформаційних запитів.

2.5. Напрями вдосконалення механізму реалізації права доступ до екологічної інформації в Україні

Визнаючи, що ефективний доступ громадськості до екологічної інформації має вирішальне значення для забезпечення прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та судових установ, а отже є ключовим для успішної реалізації всіх положень Орхуської Конвенції та низки Цілей сталого розвитку, зокрема Цілей 10 і 16 [209], а також визнаючи необхідність забезпечення повного використання сучасних електронних інформаційно-комунікаційних засобів та комунікаційних інструментів з

метою гарантування ефективної реалізації інформаційної складової Конвенції, останнім часом міжнародною спільнотою все більше уваги приділяється не визначенню екологічної інформації, її видів, джерел, прав і обов'язків сторін, а практичному підвищенню інформованості суспільства.

Вказане підтверджується аналізом, наприклад, резолюцій Ради з прав людини ООН №20/8 «Про заохочення, захист та здійснення прав людини в Інтернеті» (A/HRC/RES/20/8) [210], № 23/2 «Про роль свободи думок та їх вільного вираження у розширенні прав та можливостей жінок» (A/HRC/RES/23/2) [211] та № 31/32 «Про захист правозахисників, чи то окремих осіб, груп чи органів суспільства, що стосуються економічних, соціальних та культурних прав» (A/HRC/RES/31/32) [212].

На вказане також акцентовано увагу у Маастрийських рекомендаціях, неодноразових доповідях Європейської економічної комісії ООН, нарадах Сторін Конвенції про доступ до інформації, участі громадськості у процесі прийняття рішень та доступі до правосуддя з питань, що стосуються довкілля та у Оновлених рекомендаціях щодо підвищення ефективності використання електронних інформаційних засобів (ECE/MP.PP/2021/2/Add.2 від 17.02.2022) (далі – Рекомендації) [213].

Висновки, викладені у цих документах надзвичайно актуальні і для України, оскільки якісне інформування громадськості про стан навколишнього середовища і рішення, які приймаються у сфері довкілля, мають суттєвий вплив на обізнаність не тільки громадян, а і всього людства в умовах глобалізації. У зв'язку з цим, з метою забезпечення ефективного доступу громадськості до інформації через Інтернет, сприяння екологічній освіті та просвіті і підтримки ефективної участі громадськості у прийнятті рішень та інших громадських заходах з екологічних питань на першому місці стоїть розробка та прийняття національної державної стратегії, спрямованої на просування електронних інструментів для полегшення адміністративних процесів і послуг, необхідних для надання допомоги громадськості у реалізації своїх прав згідно з Конвенцією, таких як «електронний уряд», «відкритий

уряд», «відкриті дані», «відкрита наука» та «цифрова трансформація».

Вжиття необхідних законодавчих, регулятивних, інституційних, практичних та інших заходів для впровадження вищезазначеної стратегії зробить державне управління більш прозорим, підзвітним та ефективним у наданні екологічної інформації належної якості та розгляді запитів про таку інформацію від громадськості, сприятиме участі громадськості в прийнятті рішень та отриманні доступу до правосуддя. Основу таких заходів має складати загальнонаціональна цифрова екологічна і інформаційна система, у якій би були реалізовані найкращі наявні найсучасніші цифрові технології, інформація у ній була б відкритою за замовчуванням, постійно накопичувалась і оновлювалась.

Ця система має бути гарно структурованою з метою: прийняття рішень на основі фактичних даних та розробки політики щодо екологічних питань; посилення заходів раннього інформування; підтримки вимірювання та звітування про прогрес у досягненні відповідних узгоджених на міжнародному та національному рівнях цілей і завдань; ідентифікації нових екологічних ризиків та вразливих місць; підтримки системи раннього попередження про різні небезпеки; сприяння екологічній обізнаності серед громадськості та інших зацікавлених сторін. Система повинна містити оновлені та історичні дані та інформацію, перелік якої наведений як у Орхуській Конвенції, так і в Рекомендаціях (п. 23). При чому варто наголосити, що ці переліки не є остаточними, а у національному законодавстві може бути закріплено і інші види екологічної інформації. Види даних, наведені у вище згаданих документах, варто розглядати як мінімум, який має бути доступний громадськості.

При цьому особливу увагу варто приділити бар'ерам у отриманні екологічної інформації, з якими можуть стикнутися різні представники громадськості, оскільки саме такі бар'єри на практиці обмежують доступ громадськості до інформації. Так, у Рекомендаціях виокремлені наступні бар'єри: мовний бар'єр; високі витрати на підключення до мережі Інтернет та

поганий зв'язок; відсутність комп'ютерної грамотності та інклюзивності при використанні цифрових технологій та електронних інформаційних інструментів для сприяння реалізації своїх прав відповідно до Конвенції групами та спільнотами, які перебувають у вразливому становищі, до яких відносять дітей, людей похилого віку, жінок у деяких суспільствах, мігрантів, осіб з обмеженими можливостями, корінні народи, осіб з низьким рівнем грамотності або з мовними бар'єрами, етнічні чи релігійні меншини, економічно вразливі групи та особи без можливого доступу до Інтернету, телебачення тощо; щодо можливості використання матеріалів, які отримані в електронному вигляді у порівнянні з матеріалами, які отримані від представників влади (забезпечення рівної значущості отриманих матеріалів у електронному вигляді) [212; 214].

Саме подолання цих бар'єрів і створення та функціонування цифрової екологічної і інформаційної системи забезпечить доступ громадськості до інформаційних засобів та послуг, що допомагають громадськості здійснювати свої права відповідно до Конвенції, без дискримінації за ознакою громадянства, національної приналежності чи офіційного місця проживання, а у разі юридичної особи – без дискримінації за ознакою її зареєстрованого місцезнаходження чи фактичного центру його діяльності.

На жаль, згідно теперішньої судової практики, як вбачається з рішень національних судів, наприклад у справах № 127/3170/17 [215], № 904/4470/19 [216], у кожній справі суд оцінює заінтересованість конкретної особи у отриманні екологічної інформації, що свідчить про дискримінацію осіб за ознакою місця проживання, адже сам факт оцінки місця знаходження особи вже свідчить про можливість застосування дискримінаційних обмежень за цією ознакою.

Щодо практичної реалізації доступності, то тут варто виокремити наступне:

– доступ громадськості до екологічної інформації має забезпечуватися у електронній формі, що допускає пошук, або вона могла бути

легко перетворена в цю форму за розумною ціною; повинен надаватися через мережу Інтернет,

– документація, яка має бути підготовлена та/або подана у контексті процедур прийняття рішень з екологічних питань, повинна подаватися в електронній формі та поступово ставати доступною для громадськості через Інтернет;

– загальнонаціональна цифрова екологічна інформаційна система має підтримувати громадський доступ до динамічної, у тому числі в режимі реального часу, та історичної, актуальної, точної, контрольованої якості, всеосяжної, стандартизованої та функціональної екологічної інформації; щоб ця інформація була доступною через Інтернет у формах і форматах, що піддаються машинному зчитуванню, відповідають потребам різних користувачів;

– різні види екологічної інформації, мінімальний перелік яких наведено у ст. 5 Орхуської Конвенції, мають бути загальнодоступними, надаватися через Інтернет, переважно через універсальну мережеву точку доступу;

– доповідь про стан навколишнього середовища, що підлягає опублікуванню відповідно до статті 5 (п. 4) Конвенції та включає інформацію про якість навколишнього середовища та інформацію про навантаження на довкілля, має ґрунтуватися на національних/державних екологічних показниках та відповідних показниках досягнення Цілей у галузі сталого розвитку або на екологічних показниках, узгоджених у рамках Європейської економічної комісії чи інших міжнародних процесів. У доповіді мають бути посилення на базові набори даних із загальнонаціонального реєстру викидів та перенесення забруднювачів та інших відповідних джерел. Доповідь має бути підготовлена у рамках інклюзивного процесу консультацій з усіма зацікавленими представниками громадськості та іншими зацікавленими сторонами;

– резюме та прес-релізи, що стосуються екологічної інформації,

мінімальний перелік якої наведено у ст. 5 Орхуської Конвенції повинні містити посилання на джерела з метою перевірки їх актуальності.

Таким чином, зі стрімким розвитком технологій на перше місце виходить оцифровування екологічної інформації та її надання громадськості через Інтернет.

Тому екологічна інформація може бути поширена серед громадськості з використанням різних електронних інформаційних засобів залежно від обставин, включаючи:

1) веб-сайти державних органів, які здійснюють повноваження держави або надають державні послуги, пов'язані з навколишнім середовищем, на національному та місцевому рівнях;

2) єдину універсальну мережеву точку доступу (екологічний портал) до екологічної інформації, включаючи види інформації, наведені у Орхуській Конвенції [217];

3) портал відкритих даних;

4) загальноурядовий портал або портал електронного уряду;

5) портали інших ключових розпорядників інформації, що здійснюють свою діяльність у законодавчій, правозастосовній та судовій сферах;

6) мобільні програми;

7) соціальні мережі та онлайніві засоби масової інформації;

8) оповіщення електронною поштою;

9) служби коротких повідомлень (SMS) та мобільні програми для обміну повідомленнями;

10) інструменти для доступу до екологічної інформації за допомогою сканування штрих-кодів або кодів швидкого реагування (QR-кодів), чат-ботів;

сервіси у мікросервісних архітектурах, віджети та прикладні програмні інтерфейси (API);

11) інструменти сенсорного набору для доступу до екологічної інформації;

12) публічні електронні інформаційні кіоски;

- 13) гарячу телефонну лінію;
- 14) телетекст;
- 15) цифрові двійники та доповнену реальність.

Такі бази даних, реєстри, переліки, кадастри та інші ресурси, що містять екологічну інформацію, мають постійно наповнюватися, оновлюватися в цифровій формі.

Також екологічні портали повинні:

- 1) бути зручними для користувачів, передбачати користувацькі налаштування та бути доступними;
- 2) бути місцем накопичення даних та інформації, які отримані з різних джерел, або надавати посилання на інші тематичні портали;
- 3) підтримувати реалізацію національних проєктів «електронного уряду», «відкритого уряду», «відкритих даних», «відкритої науки» та «цифрової трансформації»;
- 4) підтримувати здійснення принципів загальної екологічної інформованості;
  - підтримувати впровадження розроблених Групою спостережень за Землею принципів обміну даними та принципів управління даними, даних, що охоплюють весь життєвий цикл [пункт **Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, розділ 2 Рекомендацій];
- 5) сприяти міжмашинній взаємодії зі статистичними, геопросторовими, медичними та іншими інформаційними системами в усіх технічних, правових аспектах;
- 6) дозволяти використовувати хмарні обчислювальні послуги та інші доступні сучасні цифрові технології.

Таким чином, на даний час існує розуміння того, що будь-яка інформаційна система має бути зручною у користуванні, задовольняти інформаційні потреби кожного, а з урахуванням кількості цифрових платформ – бути представлена на її основних видах.

Разом з тим, аналізом Рекомендацій можна виокремити структурні

елементи, які повинні бути у кожній інформаційній екологічній системі, з метою створення зручного уніфікованого інтерфейсу екологічного порталу.

До таких елементів можна віднести:

- 1) введення;
- 2) звіти про стан довкілля;
- 3) екологічні теми (огляд законодавства, політики, програм, планів, міжнародних зобов'язань, моніторингу, даних/джерел даних, екологічних показників, оцінок, карт, сценаріїв розвитку, екологічної практики;
- 4) рубрики, у яких розкривається стан найважливіших екосистем: повітря та атмосфера, клімат, вода, ґрунт, водні ресурси, надра та мінеральні ресурси, природні об'єкти та ландшафт, ліси, біологічна різноманітність, генетично змінені організми;
- 5) реєстр викидів та перенесення забруднювачів;
- 6) стан використання хімічних речовин;
- 7) поводження з відходами;
- 8) енергоефективність та споживання енергії;
- 9) стан дотримання радіаційної безпеки;
- 10) стан використання природних ресурсів;
- 11) паспорти продукції та інша інформація, пов'язана з продукцією (екологічного маркування, дані щодо виробника продукції);
- 12) інформація, що стосується прийняття рішень щодо екологічних питань: консультації із громадськістю, стратегічна оцінка наслідків на навколишнє середовище; висновки екологічних експертиз;
- 13) ліцензування та видача дозволів;
- 14) висновки екологічного аудиту;
- 15) державно-приватне партнерство та природоохоронні угоди (економіко-екологічний облік, закупівлі з урахуванням екологічного чинника, фінансовані екологічні проекти);
- 16) найкраща світова практика у сфері екології (інформація про належну практику щодо покращення управління довкіллям, забезпечення стійкого

споживання та виробництва, про найкращі доступні технічні методи виробництва, введення зеленої та циркулярної економіки);

17) стан дотримання та застосування природоохоронного законодавства;

18) відомості про надзвичайні ситуації і небезпеки, пов'язані з навколишнім середовищем, їх зони, ризики, звіти про ситуації та сценарії розвитку подій, заходи, що вживаються державними органами. Як окрему категорію інформації виділяють відомості про заходи, що вживаються органами державної влади, які здебільшого мають вплив на групи та спільноти, що знаходяться у вразливому положенні;

19) відомості про наукові дослідження, публікації, освіту, підготовку кадрів та навчання;

20) стан залучення громадськості до вирішення екологічно значущих питань;

21) стан доступу до екологічної інформації (не тільки стан розгляду інформаційних запитів, а й інформацію про залучення ЗМІ, здійснення публікацій, проведення ефірів, створення інтерактивних курсів тощо);

22) стан доступу до правосуддя, актуальна судова практика у спорах, пов'язаних з екологією.

Варто зазначити, що ці рубрики носять суто рекомендаційний характер, проте їх розробка і затвердження свідчать про те, що забезпечення якомога ширшого доступу до екологічної інформації наразі стоїть на першому місці у світовій практиці.

Як бачимо, Європейською економічною комісією ООН постійно здійснюються заходи щодо покращення доступу громадськості до екологічної інформації. Основною метою на теперішній час є створення рівних умов, за яких кожен зацікавлений може отримати ту екологічну інформацію, яка цікавить саме його, виключивши людський фактор щодо віднесення певної інформації до інформації з обмеженим доступом.

Також, Комісією здійснюються заходи щодо допомоги впровадження національними органами державної влади уніфікованих екологічних баз

даних, порталів тощо, адже інтерфейс таких баз мають бути здебільшого однаковим з метою створення полегшених умов громадянам різних країн у доступі до екологічної інформації.

З цією метою національним органам державної влади необхідно всебічно підходити до створення, наповнення та удосконалення вже існуючого Єдиного державного веб-порталу відкритих даних, контролю за його наповненням та оновленням розпорядниками інформації, включаючи і осіб, на які покладені функції держави.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз особливостей реалізації права на доступ до екологічної інформації дав змогу дійти таких висновків:

– свобода інформації є ключовим елементом ефективної демократії, тому широкий доступ до екологічної інформації не тільки задовольняє інформаційні екологічні потреби людини, а й має певні цілі: дозволяє громадянам виробити адекватне бачення та сформувані критичні погляди щодо стану суспільства, у якому вони живуть, та щодо органів влади, які ними керують; сприяє більшій дієвості та ефективності адміністративних органів; є чинником, що підтверджує легітимність органів управління і посилює довіру громадськості до органів державної влади;

– існуючий перелік принципів (максимального оприлюднення, обов'язку оприлюднювати екологічну інформацію, стимулювання відкритого уряду, дії обмеженої сфери винятків у відкритості екологічної інформації, введення процедури сприяння доступу до екологічної інформації, вартості, який полягає у тому, що вартість отримання доступу до інформації не повинна перешкоджати особам подавати інформаційні запити, відкритості діяльності публічних органів, захисту інформаторів), який хоч і не закріплений у національному законодавстві, проте є мірилом для перевірки того чи насправді національний закон розширює доступ громадськості до екологічної

інформації;

– чинне міжнародне і національне законодавство оперує двома поняттями громадськості – широка громадськість і зацікавлена громадськість, та наділяє їх різною правосуб'єктністю;

– будучи заснованими на принципах права на здорове і сприятливе довкілля й концепціях сталого розвитку, Орхуська Конвенція, Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, інші міжнародні договори визначають мінімальні механізми для залучення громадськості до процесів прийняття екологічно значущих рішень, які знайшли свій подальший розвиток у національному законодавстві: законах України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про оцінку впливу на довкілля», постанові Кабінету Міністрів України «Порядок залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на довкілля»;

– відповідно до ст. 6 Орхуської Конвенції при наявності в контексті доступу до екологічної інформації загальних прав, якими володіє широка громадськість, зацікавлена громадськість виконує спеціальну функцію (обов'язок) – участь у прийнятті управлінських рішень шляхом надання висновків, рекомендацій тощо;

– відповідно до положень чинного законодавства зацікавлена громадськість – громадськість, на яку справляє або може справити вплив процес прийняття рішень з питань, що стосуються навколишнього середовища, або яка має зацікавленість в цьому процесі, при чому достатньо лише однієї ознаки, щоб бути віднесеним до зацікавленої громадськості;

– оскільки висновки, рекомендації осіб, які уособлюють зацікавлену громадськість, приймаються до уваги при прийнятті управлінських рішень та на них можуть посилатися інші особи, законодавство зобов'язує таких представників бути зареєстрованими згідно норм національного законодавства, при чому така вимога висувається навіть Орхуською Конвенцією;

– з огляду на виконання зацікавленою громадськістю спеціальної функції – участь у прийнятті управлінських рішень, її права значно розширені у порівнянні із правами широкої громадськості, так само розширено коло інформації, до якої мають доступ її представники. Так, вона повинна мати доступ до всієї наявної інформації як на момент початку процедури оцінки впливу на довкілля, так і відомостей, які стали відомими у процесі прийняття рішення. При чому Конвенцією рекомендується створити національним юрисдикціям мінімальний перелік інформації, яка стосується прийняття конкретного рішення, доступ до якої являється безумовним;

– до інформації, яка надається зацікавленій громадськості у процесі прийняття управлінських рішень, не висуваються вимоги щодо її точності і необхідності здійснення перевірок, навпаки, наявність у розпорядженні органів влади не обробленої і не перевіреної інформації не може бути підставою для відмови у наданні такої інформації або відкладення у її наданні. Проте, про наявність такої інформації орган державної влади повинен повідомити громадськість та надати першоджерело;

– з огляду на те, що у процесі прийняття рішень подекуди необхідний доступ до інформації з обмеженим доступом, будь-які рішення про не розкриття певної інформації мають містити чітке та прозоре обґрунтування такої відмови. Загальні підстави для відмови у розкритті такої інформації є недостатніми;

– оскільки у процесі прийняття рішень громадськість має доступ до спеціальної, передусім технічної інформації, на органи державної влади покладаються додаткові зобов'язання з метою подолання бар'єрів розуміння інформації, серед яких – надання не тільки повної оригінальної документації, а й підготовка і надання нетехнічних узагальнень простою мовою, відповідей на питання громадськості, надання достатнього часу на опрацювання нового масиву інформації, який став відомим у процесі прийняття рішень;

– гарантії здійснення права на екологічну інформацію – система взаємоузгоджених факторів, що забезпечують дієву реалізацію прав і свобод

особи, які поділяються на загальні і спеціальні;

– гарантії здійснення права на екологічну інформацію визначені Конституцією України та деталізовані у спеціальному законодавстві: законах України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» тощо;

– система гарантій включає в себе закріплення їх у чинному законодавстві, здійснення державного і громадського контролю за станом забезпечення доступу до екологічної інформації, можливістю оскарження рішень розпорядників у випадку порушення права на інформацію, застосування до осіб, які порушили право на інформацію заходів впливу – від дисциплінарної до кримінальної відповідальності;

– важливий юридичний аспект екологічної інформації стосується можливості її обмеження, щодо чого відсутня усталеність як в наукових підходах, так і у законодавстві;

– обмеження прав людини – допустиме міжнародним або внутрішньодержавним правом втручання в права і свободи людини, яке відповідає вимогам законності, необхідності, доцільності і співрозмірності цілі, яка переслідується таким втручанням, це звуження їх обсягу, вони виконують праворегулюючі функції, тоді як порушення прав – протиправне завдання шкоди правам, свободам і інтересам особи;

– виходячи зі змісту ст. 50 Конституції України, в якій закріплено без виключень вільний доступ до екологічної інформації, можна стверджувати, що право на доступ до екологічної інформації є абсолютним. Разом з тим згідно ст. 64 Конституції України, статей 8-11, 18 Європейської конвенції з прав людини це право може бути обмеженим. Так само Орхуська Конвенція передбачає обмеження цього права в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Це колізійні положення національного і міжнародного законодавства, які лише підтверджують загальне правило неможливості обмеження екологічної інформації;

– віднесення до інформації з обмеженим доступом відомостей про стан довкілля та якість харчових продуктів, тобто екологічної інформації, є неможливим. Єдиним законодавчим винятком з цього має бути інформація про стан довкілля, яка містить відомості про місце розташування військових об'єктів, яка може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом;

– військова агресія російської федерації проти України зумовлює необхідність дослідження стану реалізації права на доступ до екологічної інформації в умовах воєнного стану;

– відповідно до положень частини 3 статті 34, статті 64 Конституції України в умовах воєнного стану в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам можуть встановлюватись додаткові обмеження (вичерпний перелік визначено у статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») окремих конституційних прав і свобод, за винятком передбачених статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції. Таким чином, відповідно до чинних положень Конституції України права, гарантовані ст. 50 Основного Закону (право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди), можуть бути обмежені в умовах воєнного стану;

– відповідно до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022 (затверджено Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» реєстр. № 2102-ІХ від 24.02.2022) у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися лише конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України;

– в умовах воєнного стану, на даний час відсутні законодавчі норми, які б обмежували права на звернення і на доступ та поширення інформації про

стан довкілля та якість харчових продуктів. Вказане пов'язане з тим, що своєчасне доведення такої інформації до громадськості може врятувати життя та здоров'я громадян, а також запобігти або відвернути інші негативні наслідки для довкілля;

– незважаючи на те, що право на звернення громадян та отримання інформації не може бути обмеженим в умовах воєнного стану, проведені Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини перевірки повідомлень громадян свідчать, що на різних рівнях допускаються наступні порушення: припинення розгляду запитів на інформацію, звернень громадян під час дії правового режиму воєнного стану; неоприлюднення розпорядниками інформації на офіційних вебсайтах суспільно важливої інформації, пов'язаної з реалізацією насамперед прав людини на життя, здоров'я, свободу і безпеку; закриття публічних реєстрів; безпідставне застосування розпорядниками інформації відстрочки в задоволенні запитів на інформацію; необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом; зловживання окремими запитувачами правом на доступ до публічної інформації; прийняття звернення від громадян лише в електронній формі; несвоєчасне надання відповідей на звернення громадян; порушення вимог, встановлених статтею 18 Закону України «Про звернення громадян» (бути присутнім при розгляді заяви чи скарги, знайомитися з матеріалами перевірки); відсутність можливості для реалізації права подання усного звернення, через телефонний зв'язок, телефони «гарячої лінії»; недотримання права на звернення осіб, що мають спеціальний соціальний статус;

– Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України обмежено лише пасивне право на отримання екологічної інформації, тоді як жодним нормативно-правовим актом не обмежено право на отримання таких даних на підставі запиту на отримання інформації;

– хоча право на отримання інформації не обмежене в умовах воєнного стану, можуть існувати обставини, які не дають змогу державним органам у

повній мірі виконати покладені на них обов'язки щодо розгляду інформаційних запитів. З метою виконання обов'язку щодо надання інформації органам влади слід залежно від дії обставин призупиняти розгляд інформаційних запитів,, приймати рішення про відстрочку у наданні інформації;

– інформування про призупинення розгляду запитів або відстрочку в їх розгляді може надаватися заявнику особисто або шляхом доведення до відома заявників таких рішень на веб-сайті, у соціальних мережах тощо, що в умовах воєнного стану не буде вважатися порушенням чинного законодавства;

– зі стрімким розвитком технологій на перше місце виходить оцифрування екологічної інформації та її надання громадськості через Інтернет, такі бази даних, реєстри, переліки, кадастри та інші ресурси, що містять екологічну інформацію, мають постійно наповнюватися, оновлюватися в цифровій формі;

– будь-яка інформаційна система має бути зручною у користуванні, задовольняти інформаційні потреби кожного, а з урахуванням кількості цифрових платформ – бути представлена на її основних видах.

– основу таких заходів має складати загальнонаціональна цифрова екологічна і інформаційна система, у якій би були реалізовані найкращі наявні найсучасніші цифрові технології, інформація у ній була б відкритою за замовчуванням, постійно накопичувалась і оновлювалась. Ця система має бути гарно структурованою відповідно до тематичних рубрик.

РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ ПОРУШЕНОГО ПРАВА НА ОТРИМАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

3.1. Судовий захист порушеного права на отримання екологічної інформації

Статтями 8, 9, 129 Конституції України передбачено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Суд, здійснюючи правосуддя на цій засаді, застосовує не тільки національне законодавство, а й чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, ЄКПЛ і рішення ЄСПЛ як окремі джерела права. На важливості здійснення правосуддя на принципах верховенства права наголошує і той факт, що з внесенням у 2018 році змін до процесуальних кодексів вперше закріплено можливість не застосовувати суду закони чи інші правові акти, які суперечать Конституції України (ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України) [218], ст. 10 Цивільного процесуального кодексу України (ЦПК України) [219], ст. 11 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України) [220]). У такому випадку норми Основного Закону підлягають застосуванню як норми прямої дії. Право на звернення до суду та ефективний засіб правового захисту передбачено статтями 6,12 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини).

Положення вказаних статей знайшли своє відображення у ч. 1 ст. 5 КАС України, ч. 1 ст. 4 ЦПК України, ч. 1 ст. 4 ГПК України, в яких сказано, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. Цими ж нормами передбачено право інших осіб або органів звертатися до суду в інтересах інших осіб або державних чи

суспільних інтересах, проте з певними обмеженнями: у випадках, встановлених законом, та лише органам та особам, яким законом надано право звертатися.

Розглядаючи способи захисту порушених екологічних прав людини, доцільно проаналізувати передусім статтю 50 Конституції України, яка визначає, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Екологічні інтереси населення також можуть захищатися у судовому порядку на підставі частини сьомої статті 41 Конституції України, відповідно до якої використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі, а також приписів статті 66 Конституції України, відповідно до яких ніхто не повинен заподіювати шкоду довкіллю.

Деталізовані положення зазначені передусім у ст. 293 ЦК України де вказано, що фізична особа має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Діяльність фізичної та юридичної особи, що призводить до нищення, псування, забруднення довкілля, є незаконною, яка підлягає припиненню за вимогою кожного за рішенням суду. На теперішній час, історично в Україні одним із ефективних способів захисту порушеного права на доступ до публічної інформації є судовий захист, тому доцільно окремо розглянути практику судів, яка склалась при розгляді спорів вказаної категорії.

Передусім варто зазначити, що спори вказаної категорії відносяться до позовного провадження, а за суб'єктним складом – переважно до адміністративного судочинства, оскільки обов'язок акумулювання та надання публічної інформації у сфері захисту довкілля покладено на суб'єктів владних повноважень. Аналізом рішень судів, постановлених у сфері захисту екологічних прав, можна простежити особливість, що переважна більшість судів у першу чергу досліджує наявність порушеного права у конкретного суб'єкта, іншими словами наявність підстав у суб'єкта на звернення до суду. Причому, обґрунтовуючи свої рішення, нерідко суди зазначають, що особа у

конкретній справі може не мати охоронюваного законом інтересу, що виключає право звернення за судовим захистом, що згідно норм чинного законодавства є самостійною підставою для відмови у задоволенні позову. Подібні ситуації можливі коли, наприклад, із запитом про надання публічної інформації зверталась фізична особа від власного імені, а захист порушеного права здійснює об'єднання громадян, юридична особа, обґрунтовуючи підстави позову публічним інтересом.

Роблячи узагальнення щодо правильного застосування норм права, згідно із висновком Верховного суду України, обов'язковим для застосування в порядку ст. 244-2 КАС України, викладеним у Постанові від 11 квітня 2017 року у справі № 800/340/16 [221], аналіз норм права дає підстави вважати, що судовому захисту підлягають лише порушені права, свободи та інтереси, належні безпосередньо заявнику.

Досліджуючи категорійний апарат поняття «охоронюваний законом інтерес» варто звернутися до рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 у справі за конституційним поданням щодо офіційного тлумачення окремих положень частини 1 статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) [222], де Конституційний Суд України зазначив, що поняття «охоронюваний законом інтерес», яке вживається в ряді законів України, у логічно-смісловому зв'язку з поняттям «право» (як інтерес у вузькому розумінні цього слова), розуміється як правовий феномен, що: а) виходить за межі змісту суб'єктивного права; б) є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони; в) має на меті задоволення усвідомлених індивідуальних і колективних потреб; г) не може суперечити Конституції і законам України, суспільним інтересам, загальновизнаним принципам права; д) означає прагнення (не юридичну можливість) до користування у межах правового регулювання конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом; е) розглядається як простий легітимний дозвіл, тобто такий, що не заборонений законом. Охоронюваний законом інтерес регулює ту сферу

відносин, заглиблення в яку для суб'єктивного права законодавець вважає неможливим або недоцільним.

Таким чином, обов'язковою умовою надання правового захисту судом є наявність відповідного порушення суб'єктом владних повноважень прав, свобод або інтересів конкретної особи на момент її звернення до суду. Порушення має бути реальним, стосуватися (зачіпати) зазвичай індивідуально виражені права чи інтереси особи, яка стверджує про їх порушення.

Отже, об'єктом захисту є порушене, невизнане або оспорюване право чи цивільний інтерес. Порушення, невизнання або оспорювання суб'єктивного права є підставою для звернення особи до суду за захистом цього права із застосуванням відповідного способу захисту. Розкриваючи зміст цих понять - порушення права пов'язане з позбавленням його володільця можливості здійснити (реалізувати) своє право повністю або частково, а при оспорюванні або невизнанні права виникає невизначеність у праві, викликана поведінкою іншої особи.

Статтею 16 ЦК України визначені способи захисту порушених цивільних прав та інтересів, до яких відносять: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

При цьому наведений перелік способів захисту не є вичерпним, а суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом. Аналізуючи практику Верховного Суду видається, що основний критерій, який ставиться до будь-якого способу захисту – ефективність правового захисту, тобто реальне поновлення порушеного права, що забезпечує припинення його

невизнання чи оспорювання або припиняє неможливість задоволення інтересу, а у випадку неможливості вказаного – забезпечує отримання відповідного відшкодування. Ефективний спосіб захисту має спричиняти потрібні результати, наслідки, тобто мати найбільший ефект по відновленню відповідних прав, свобод та інтересів настільки, наскільки це можливо.

Саме на підставі цих положень ще з часів Римського права діє принцип *jura novit curia* («суд знає закони»), який останнім часом активно застосовує Верховний Суд і який полягає в тому, що: 1) суд знає право; 2) суд самостійно здійснює пошук правових норм щодо спору безвідносно до посилання сторін; 3) суд самостійно застосовує право до фактичних обставин спору (*da mihi factum, dabo tibi jus*) [223]. Таким чином, доктрина Верховного Суду наразі виходить з того, що суд може сам застосувати необхідні норми права безвідносно до посилання сторін на певні норми права.

Повертаючись до поновлення порушених екологічних прав (поновлення стану природного середовища, а не довкілля загалом) у відповідності до статті 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічні права громадян можуть бути поновлені шляхом: а) проведення широкомасштабних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища;

б) проведення обов'язкових заходів органами влади у широкому розумінні для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище;

в) участю громадських організацій та громадян у діяльності з охорони навколишнього природного середовища;

г) здійснення державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

д) здійснення компенсацій за заподіяну шкоду;

е) невідворотності відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Міжнародним документом, який закріпив зобов'язання держав у сфері

доступу до правосуддя в екологічних справах, стала вищезгадана Орхуська конвенція, положення якої можуть конкретизувати норми національного законодавства про процедури і механізми судового захисту порушених екологічних прав та інтересів. Орхуська конвенція встановлює, що забезпечення дотримання екологічного законодавства – це не лише обов’язок природоохоронних органів, але й громадськості, яка також покликана відігравати цілком визначену роль. Згідно з Орхуською конвенцією сторони повинні гарантувати, щоб представники громадськості могли безпосередньо забезпечити дотримання закону в разі дій або бездіяльності як з боку приватних осіб, так і з боку державних органів. Крім того, представники громадськості можуть оскаржувати дії або бездіяльність державних органів, які порушують національне природоохоронне законодавство. Під бездіяльністю в цьому випадку розуміється нездатність здійснити чи забезпечити дотримання природоохоронного законодавства іншими державними органами або приватними суб’єктами діяльності.

Відтак право на захист порушеного конституційного права на безпечне довкілля належить кожному та може реалізовуватися громадянами особисто або спільно – через об’єднання громадян (громадськість).

З огляду на те, що екологічні права відносяться до колективних прав, а за їх захистом може звернутися будь-яка особа, навіть чий індивідуальні права у конкретний час і місці не порушені, зважаючи на важливість реального захисту довкілля, неприпустимим є обмежене тлумачення чинного законодавства України стосовно права на звернення до суду за захистом охоронюваного законом інтересу у сфері гарантування екологічної безпеки.

Для забезпечення належної реалізації, зокрема, екологічних прав Орхуська конвенція передбачає у статті 9 право і гарантії доступу до судового й адміністративного оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що вчинені з порушенням права на доступ до інформації чи права на участь у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля. Тобто, у випадку якщо особа вважає, що її запит на отримання інформації відповідно до умов Статті

4 Орхуської Конвенції було проігноровано, неправомірно відхилено частково чи повністю, неадекватно задоволено, або підхід до розгляду такого запиту не відповідав положенням зазначеної статті, то такій особі повинен бути забезпечений доступ до процедури перегляду прийнятого рішення в суді або іншому незалежному та неупередженому органі, заснованому на національному законодавстві.

У цій же Конвенції як гарантії передбачено, що такий перегляд має відбуватися швидко, безоплатно або за мінімальну плату. Саме ці гарантії покликані мінімізувати можливі негативні наслідки у випадку несвоєчасного надання екологічної інформації, адже як було досліджено раніше – цінність будь-якої інформації полягає ще й у тому, щоб вона була надана вчасно і її могли використати за необхідних обставин.

Також, Конвенція не розрізняє по силі остаточні рішення, прийняті судами або адміністративними органами, – усі вони мають бути підкріплені силою примусу з метою забезпечення обов'язковості їх виконання. При цьому положеннями Конвенції не виключається, що національним законодавством може бути передбачено обов'язок попереднього використання процедури перегляду спірного рішення адміністративним органом, однак, обов'язок застосування такої процедури не повинен обмежувати право на судовий захист.

Досліджуючи питання суб'єктного складу учасників оскарження, Конвенцією встановлені мінімальні вимоги, які мають брати до уваги державні органи, з метою запобігання безпідставної відмови у зверненні громадськості до адміністративних органів та суду.

Так, право на оскарження мають представники громадськості, які: а) проявляють достатню зацікавленість у певному питанні, або як альтернатива, б) вважають, що мало місце порушення того чи іншого права, коли це обумовлено адміністративно-процесуальними нормами відповідного державного органу. Відповідно до Керівних принципів щодо забезпечення доступу до екологічної інформації та участі громадськості в процесі ухвалення

рішень в галузі охорони навколишнього середовища (Софія, 23-25 жовтня 1995 р.) (Софійські принципи) громадськість повинна мати доступ у міру необхідності до адміністративних і судових процедур для оскарження дій або бездіяльності приватних осіб і державних органів, які порушують положення національного законодавства, що стосується навколишнього середовища [224Помилка! Джерело посилання не знайдено.].

Розвиваючи ці положення у Керівництві із провадження Орхуської конвенції (ООН, 2000 рік) вказано, що представники громадськості мають право оспорювати порушення національного законодавства у сфері довкілля незалежно від того, належать такі порушення до прав на інформацію і на участь громадськості при прийнятті рішень, гарантованих Орхуською конвенцією, чи ні. При чому Орхуська конвенція забезпечує доступ до правосуддя як на підставі власних положень, так і в порядку забезпечення дотримання національного природоохоронного законодавства. З огляду на важливість реального захисту довкілля, неприпустимим є обмежене тлумачення чинного законодавства України, частиною якого є Орхуська конвенція, стосовно права на звернення до суду за захистом охоронюваного законом інтересу у сфері гарантування екологічної безпеки, тому доцільно детально розглянути правосуб'єктність осіб, які можуть виступати стороною у екологічних правовідносинах.

Тлумачення права фізичних осіб на отримання інформації та його захист за Конвенцією в цілому не викликає складнощів, в той же час оскільки історично в Україні представництво екологічних прав здійснюється об'єднаннями громадян, громадськими організаціями, то доцільно з'ясувати з якого моменту у такого об'єднання виникає право представляти інтереси громадян, його правовий статус, його права і обов'язки. Виходячи із положень загальної теорії права, учасники суспільних відносин набувають можливість вступати у правовідносини внаслідок правосуб'єктності, що розуміється як невід'ємний атрибут кожного учасника правовідносин, наявність якого визначає абстрактний статус «когось» власне як суб'єкта права.

Правосуб'єктність юридичної особи визначає її правовий статус і впливає на особливості їх правового регулювання [225, с. 177**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**].

Незважаючи на те, що правосуб'єктність є загальнотеоретичною категорією, а відтак поширюється на всі галузі права, у кожній із них вона володіє значною специфікою [226, с. 93]. Поняття правосуб'єктності завжди поєднане із певною галуззю права, оскільки вона потрібна для вступу у правовідносини певної галузевої приналежності. Отже, теорія права розрізняє загальну правосуб'єктність юридичних осіб, яку мають усі юридичні особи, та спеціальну правосуб'єктність, що пов'язують із метою створення, учасниками, галуззю суспільних відносин тощо. Так, наприклад, Закони України «Про професійні спілки, їх права і гарантії діяльності» [227], «Про громадські об'єднання» [228] закріплюють саме спеціальну правоздатність. Таким чином існує певна конкуренція норм між Цивільним кодексом України і спеціальним законодавством, а тому користуючись принципом *lex specialis derogat generali*, при наявності суперечностей у законодавстві слід керуватися саме спеціальним законодавством.

Варто зазначити, що категорію правосуб'єктність досить детально досліджують в цивільному та господарському праві, оскільки саме вона є однією із базових категорій у цивілістичній доктрині, тоді як у суміжних науках переважно використовують їх напрацювання.

На доктринальному рівні відсутнє єдине розуміння категорії правосуб'єктності, оскільки кожна із теорій праворозуміння (теорія волі (Ф.-К. фон Савіньї), теорія інтересу (Р. фон Ієринг), теорія юридичної особистості та комбінаційні теорії), надає своє визначення. Не вдаючись у деталі кожної з них очевидним є те, що на даний час відкритим залишається питання про те, з якого моменту у юридичної особи з'являється правосуб'єктність, чи обов'язково вона пов'язана з державною реєстрацією, що впливає на обсяг повноважень.

З огляду на існування різних визначень правосуб'єктності у даній роботі

аналізуватися буде лише законодавче закріплене поняття. У теорії права правосуб'єктність будь-якої особи поділяють на правоздатність і дієздатність. У контексті ст. 91 Цивільного кодексу України «Цивільна правоздатність юридичної особи» та ст. 92 ЦК України «Цивільна дієздатність юридичної особи» звертає на себе увагу те, що для розкриття цих категорій щодо юридичних осіб використовуються аналогі з статтями 25, 30 ЦК України щодо фізичної особи. Зокрема, в ЦК України закріплено визначення правоздатності (здатність мати цивільні права та обов'язки) та дієздатності (здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання), що отримали найбільшу підтримку в цивілістичній доктрині.

Відповідно до роз'яснень, які викладені у п. 3.8 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України № 11 від 29 травня 2013 р. «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» [229] цивільна правоздатність юридичної особи, за загальним правилом, є універсальною, тобто відповідна особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (ч. 1 ст. 91 ЦК України), а відтак вправі вчиняти будь-які не заборонені законом правочини. Тому сама лише відсутність у статутних документах чи в положеннях, якими регулюється діяльність, зокрема, суб'єктів господарювання, записів щодо можливості здійснення ними певної діяльності та, відповідно, вчинення тих чи інших правочинів не тягне за собою визнання таких правочинів за їх участю недійсними.

У цьому ж пункті йдеться і про винятки із цього правила, які стосуються здійснення підприємницької діяльності непідприємницькими товариствами і здійснення певних видів господарської діяльності лише за наявності ліцензії. Підсумовуючи аналіз чинного екологічного законодавства дає підстави стверджувати, що жодними нормами не обмежено право юридичних осіб на отримання екологічної інформації, так само як і право на його захист.

Аналізуючи ЄКПЛ і судову практику ЄСПЛ щодо оскарження рішень розпорядників, якими порушено право на отримання екологічної інформації, варто зауважити, що на момент прийняття Конвенції, жодне екологічне право людини у чистому вигляді не знайшло своє відображення у Конвенції, проте у своїх рішеннях ЄСПЛ поступово почав застосовувати норми Конвенції і до екологічних спорів.

Так, Європейський суд з прав людини у своєму рішенні від 10 травня 2011 року у справі «Дубецька та інші проти України» (заява № 30499/03) [230] в п. 105 дійшов висновку, що «посилаючись на свою судову практику, Суд зазначає, що ні стаття 8, ні будь-які інші положення Конвенції (ЄКПЛ) не гарантують права на охорону природного екологічного середовища як такого (рішення у справі «Кіртатос проти Греції», заява № 41666/98, пункт 52, ECHR 2003-VI) [231]. Також жодного питання не виникне, якщо оскаржувана шкода є незначною у порівнянні з небезпекою навколишнього середовища, притаманною життю в кожному сучасному місті. Однак може мати місце небезпідставна скарга за статтею 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) там, де екологічна небезпека досягає такого серйозного рівня, що призводить до суттєвого перешкоджання здатності заявника користуватися своїм житлом, мати приватне чи сімейне життя. Оцінка такого мінімального рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність та тривалість шкідливого впливу та його фізичний чи психологічний вплив на здоров'я або якість життя особи».

Принципи, які застосовуються до оцінки відповідальності держави за статтею 8 Конвенції в екологічних справах, загалом схожі незалежно від того, чи розглядається справа з точки зору прямого втручання, чи позитивного обов'язку регулювати приватну діяльність. Європейський суд з прав людини звертає увагу, що у справах, що стосуються екологічних питань, державі мають надаватися широкі межі розсуду та можливість вибору між різними способами та засобами дотримання своїх зобов'язань. Основне питання Суду полягає в тому, чи вдалось державі дотримати справедливого балансу між

конкуруючими інтересами осіб, що зазнали впливу, та суспільства в цілому.

Відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Саме цією статтею Конвенції захищається право кожного на інформацію, у тому числі на екологічну інформацію. При цьому в Конвенції свобода вираження поглядів описана досить абстрактно, а тому лише аналізуючи судову практику Європейського суду з прав людини можливо виокремити сучасні тенденції захисту порушеного права на отримання екологічної інформації.

Поряд з тим, варто звернути увагу, що Європейський суд з прав людини на момент написання дисертації не розглядав жодної справи, яка б безпосередньо стосувалась захисту порушеного права на отримання саме екологічної інформації. Однак, оскільки висновки, зроблені судом стосуються всього масиву інформації, до якої безперечно належить і екологічна, то в даній роботі будуть розглянуті усі наявні судові рішення, які стосуються описаної тематики.

Перша справа щодо доступу до публічної інформації – справа 1987 року «Леандер проти Швеції» (заява № 9248/81) [232]. У ній піднімалося питання доступу заявника до інформації про себе, яка перебуває в розпорядженні державних органів (архівах спецслужб). Суд у своєму рішенні в абзацах 74-75 визначив, що право на свободу одержувати інформацію, в основному, забороняє Уряду встановлювати будь-якій особі обмеження одержувати інформацію, яку інші особи бажають або можуть бажати повідомити йому. Враховуючи обставини нинішньої справи, стаття 10 не дає приватній особі право на доступ до реєстру, який містить інформацію про її особистий стан, і не покладає на Уряд зобов'язання повідомляти цю інформацію приватній особі. Отже, не було втручання в свободу п. Леандера одержувати інформацію, що гарантує стаття 10 Конвенції.

Такий підхід використовувався довгих 20 років. У цей період монополія держави на інформацію прирівнювалася до цензури, а журналісти, громадські організації, громадськість розглядалися як «сторожові пси демократії», які виконували суспільно важливі функції з контролю органів державної влади.

Крок вперед на шляху визнання права на доступ до інформації Суд зробив у 2006 році у справі «Співдружність Матерів Південної Чехії проти Чеської Республіки» (заява № 19101/03) [233], де суд став на захист права особи отримувати (збирати) інформацію. Суд наголосив, що у заявника (громадської організації) було право на ознайомлення з адміністративними документами, що стосувалися будівництва атомної електростанції та знаходилися у розпорядженні органів влади. Суд також зазначив, що доступ до них можна було отримати за передбачених законом умов, та визнав, що відмова у відповіді на інформаційний запит є втручанням у право заявника на отримання інформації. Втім, вирішуючи чи було таке втручання пропорційним переслідуній меті, ЄСПЛ відзначив, що у таких випадках держави мають поле розсуду та повинні знаходити баланс між захистом свободи, що є предметом оскарження, та законними цілями (у даній справі це захист договірних зобов'язань та економічної таємниці, забезпечення безпеки споруд та обладнання від зовнішнього нападу). У даній справі ЄСПЛ дійшов висновку, що таке втручання у право заявника було пропорційним переслідуній меті та відхилив скаргу заявника, як явно необґрунтовану.

Вперше порушення статті 10 Конвенції через відмову надати доступ до публічної інформації Суд визнав у 2009 році у справі «Угорська спілка громадянських свобод проти Угорщини» (заява № 37374/05) [234]. У цій справі Суд відзначив, що перешкоди, які були створені з метою запобігти доступу до інформації, що представляла суспільний інтерес, можуть позбавити мотивації тих, хто працює в засобах масової інформації або в суміжних областях, від опрацювання таких питань. У результаті, вони будуть не в змозі виконувати свою життєво важливу роль у якості «сторожових псів» суспільства, а їхня здатність надавати точну й достовірну інформацію може

зазнати негативного впливу (§ 38).

Отже, Суд зосередив свою увагу не на значенні доступу до публічної інформації, а на ролі заявника. З цього часу заявникам доводилося переконувати органи державної влади та Суд у важливості запитуваної інформації для всього суспільства, впливовій ролі запитувача, як поширювача цієї інформації чи ініціатора публічної дискусії («Кенеді проти Угорщини» (заява № 31475/05) [235], «Гіллберг проти Швеції» (заява № 41723/06) [236], «Букур і Тома проти Румунії» (заява № 40238/02) [237], «Вебер проти Німеччини» (заява № 70287/11) [238]).

Кардинально ситуація змінилась у 2016 році після розгляду Великою Палатою ЄСПЛ справи «Угорський Гельсінський комітет проти Угорщини» (заява №18030/11) [239], де у рішенні Суд узагальнив свою практику у таких справах і встановив 4 критерії, за якими обмеження доступу до інформації може визнаватись втручанням у реалізацію свободи вираження поглядів: мета запитувача або для чого потрібна інформація; природа інформації; роль запитувача; «готова та зафіксована інформація».

Також таке право може бути захищеним Європейським судом, якщо інформація не надається всупереч обов'язковому рішенню національного органу, що набуло законної сили. Наразі саме ці 4 критерії використовуються як національними органами, так і ЄСПЛ при розгляді справ, пов'язаних із доступом до публічної інформації. На перший погляд, можна констатувати, що ці пункти не в повній мірі можуть бути застосовані до екологічної інформації, і в чомусь суперечать нормам Орхуської Конвенції, проте варто пам'ятати, що Орхуською Конвенцією не створено окремого міжнародного механізму судового захисту порушених екологічних прав, тому у разі вичерпання національних способів захисту громадськість має лише один варіант оскарження порушеного права на доступ до екологічної інформації – звернення до Європейського суду з прав людини, який відповідно до ст. 19 ЄКПЛ виносить свої рішення, керуючись нормами Конвенції і практикою застосування своїх попередніх рішень. Це означає, що рішення у сфері доступу

до екологічної інформації будуть прийматися на основі ст. 10 ЄКПЛ та вказаних 4 принципів, які будуть тлумачитися з урахуванням конкретної справи. Варто також згадати, що на теперішній час відсутнє будь-яке остаточне рішення у справах, де заявниками стверджується про порушення права на екологічну інформацію.

Розглянемо кожний критерій окремо. Мета запиту на інформацію – «все для суспільства». Цей критерій включає оцінку того, чи дійсно отримання інформації є необхідним для реалізації особою її функції сприяння публічній дискусії із суспільно важливих питань, і чи справді ненадання інформації створить суттєву перешкоду свободі вираження поглядів. Важливо, щоб метою заявника було поширення інформації, яку він запитує, серед громадськості, ініціювання публічної дискусії, а не отримання її в особистих цілях чи просто заради цікавості. І цю мету потрібно «показати» під час розгляду в національних судах, а ще краще – зазначити у запиті.

Відсутність такого обґрунтування виключає порушення ст. 10 Конвенції. Як приклад, у справі «Студію Моніторі та інші проти Грузії» (заяви № 44920/09, 8942/10) 2020 року [240]. Суд не визнав порушення статті 10 Конвенції, оскільки заявники (журналіст та громадська організація, створена з метою проведення журналістських розслідувань) не пояснили під час провадження у національних судах, навіщо їм необхідна інформація і чому вона потрібна для здійснення свободи отримувати та передавати інформацію. Суд також звернув увагу на той факт, що заявники змогли закінчити своє журналістське розслідування і опублікувати матеріал без запитуваної інформації.

Про важливість «перевірки суспільним інтересом» свідчить також справа 2017 року «Дімітріс Сіоутіс проти Греції» (заява № 16393/14) [241], де Суд визнав заяву неприйнятною та вказав, що запитувана інформація (копії судового рішення у справі про наклеп, що стосувалась одного з членів парламенту та відомого в країні бізнесмена) не стосується особисто заявника. На думку Суду, у даному випадку у заявника був загальний інтерес і бажання

бути проінформованим. При цьому, Суд наголосив: «суспільний інтерес не може бути зведений до жаги публіки знати про приватне життя інших, побачити сенсацію тощо. Навіть той факт, що запитуване рішення стосувалося відомих публічних осіб, не є достатнім для того, щоб стверджувати, що запитувана інформація відповідає вимогам трискладового тесту і повинна бути розкритою» (§ 28).

Натомість у справі «Канджі проти Туреччини» (заява № 24973/15) [242] Суд вказав, що метою запиту було не лише бажання заявника подати запитуваний документ до суду як доказ, щоб продемонструвати порушення процесу ухвалення рішень, що стосуються проектування дамби, а також насамперед через своє бажання інформувати громадськість про хід наради та рішення, ухвалені владою (§ 32). Обґрунтовано можна вважати, що без офіційної інформації від органів влади заявник не міг би ефективно брати участь ні в правових, ні в публічних дебатах, оскільки не надаючи надійну та достовірну інформацію не зміг би привернути увагу судів та громадськості до питання будівництва дамби. Суд констатував, що запитуваний документ був «необхідний» для реалізації заявником свого права на свободу вираження поглядів (§ 33). Аналогічних висновків дійшов Суд при розгляді справи «Рошіяну проти Румунії» (заява № 27329/06, § 63, 24 червня 2014 р.).

Видається, що цей критерій повністю не узгоджується із національним законодавством і Орхуською Конвенцією, де вказано, що запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту. Тому в національній юрисдикції органи державної влади і суди можуть і не розглядати це питання, проте, з огляду на існуючу на теперішній час судову практику, ЄСПЛ буде звертати увагу на цей критерій, навіть якщо вимагається доступ до публічної інформації. З огляду на це запитувачу доцільно вказувати мету запиту.

Другий критерій – природа запитуваної інформації. Характер запитуваної інформації оцінюється Судом в кожному конкретному випадку.

Якщо брати до уваги екологічну інформацію, то у Суду не виникає питань щодо її важливості. Так, у вищевказаній справі «Канджі проти Туреччини» (заява № 24973/15) Суд зазначив, що новий звіт про проєкт охорони та затоплення території внаслідок будівництва дамби безсумнівно стосувалося теми загального інтересу враховуючи, що затоплення історичної пам'ятки водою з дамби – питання, яке, ймовірно, може створити вагоме обговорення.

Щодо ролі запитувача, то тут варто теж пам'ятати, що суд буде захищати те порушене право, де заявник переслідував публічний, а не приватний інтерес, інакше заява може бути відхилена як несумісна *ratione materiae* з положеннями Конвенції. Як приклад можна навести справу «Токарев проти України» (заява № 44252/13) [243], у якій ЄСПЛ вказав, що хоча стаття 10 гарантує свободу вираження поглядів для кожного, важливо чи особа, яка вимагає доступ до відповідної інформації, робить це з метою інформування громадськості в якості «сторожового пса»... У цій справі заявнику потрібен був доступ до інформації, щоб виконувати свої професійні обов'язки захисника, і вони жодним чином не прирівнювались до притаманних ролі «суспільного сторожового пса», що захищається статтею 10. Тому не можна сказати, що цілі діяльності заявника є важливим елементом усвідомленої публічної дискусії (§ 24). Аналогічна правова позиція викладена у вже згадуваній справі «Канджі проти Туреччини» (заява № 24973/15).

Тож важливо продемонструвати як запитувач планує використати інформацію в інтересах суспільства, у сприянні публічній дискусії із суспільно важливих питань. Розраховувати на захист свого права на доступ до інформації можуть, у першу чергу, журналісти, громадські організації, активісти, дослідники, автори книг на суспільно важливі теми, зважаючи на необхідність цього права для реалізації ними важливої функції «створення форумів для публічних дискусій». Суд також згадує про блогерів і популярних користувачів соціальних мереж, які в умовах стрімкого розвитку Інтернету теж можуть виконувати функцію «сторожових псів». Цей критерій тісно пов'язаний із «метою запиту», втім, акцент зроблено на «впливовості»

запитувача, як лідера думки. Адже саме такий суб'єкт найкраще зможе «передати» інформацію суспільству, сформувавши «майданчик для публічної дискусії» (справа «ЦЕДЕМ проти України» (заява № 10090/16) [244]. Проте показати таку «впливовість» не завжди достатньо. Визнаючи важливу роль заявника у отриманні певної інформації, Суд звертає увагу також на компетентність заявника у конкретному питанні.

Так, у справі Центр демократії та верховенства права проти України» (заява № 75865/11) [245]. Суд хоч і вказав на те, що роль організації-заявника – недержавної організації як «сторожового пса» в житті українського суспільства не оспорювалась, проте зазначив, що організація-заявник не надала жодної інформації, яка б у відповідний час продемонструвала, що вона мала певний досвід або вона провадила діяльність, пов'язану з конституційними питаннями, окрім питань, що стосуються ЗМІ чи інформації, що організація-заявник мала спеціалізацію у відповідних питаннях у сфері конституційного права.

Організація-заявник не стверджувала, що правові думки були необхідними для тлумачення рішення КСУ у сфері впливу на ЗМІ. Зокрема, вона не вказувала, що вона зацікавлена в цій інформації з будь-яких інших причин в будь-якому іншому аспекті під час провадження в суді (наприклад, підозра у можливому порушенні, яке організація-заявник хотіла викрити, і т. ін.). В цьому контексті Суд повторює, що Конвенція не дозволяє *actio popularis*, проте вимагає як умову індивідуального звернення аргументування заявником підстав, з яких він є прямою чи непрямую жертвою порушення Конвенції в результаті дії чи бездіяльності з боку Договірних Держав.

Це означає, як зазначено вище, що організація-заявник не може, пославшись на статтю 10 Конвенції, посилатись на абстрактне обмеження доступу до інформації, яка на її думку, має бути принципово доступною, проте мала б продемонструвати, що доступ до запитованої інформації має важливе значення для здійснення свого права на свободу вираження поглядів, тому відмова у доступі до певної інформації становила втручання у це право» (§ 51-

59) [246].

Критерій готовності і доступності запитуваної інформації означає, що надання інформації не повинно накладати на державні органи надмірного тягара зі збирання й обробки даних. Як приклад, у справі 2017 року «Бубон проти росії» (заява № 63898/09) [247] запитувач намагався отримати статистичні дані про осіб, притягнутих до відповідальності за злочини пов'язані з проституцією. Суд не визнав порушення статті 10 Конвенції оскільки деяка інформація не була «готова і доступна», а частину даних заявник міг отримати, звернувшись до іншого розпорядника.

У цьому контексті варто також згадати рішення 2015 року у справі «Вебер проти Німеччини» (заява № 70287/11) [248], де Суд відмовив заявнику саме з цієї причини. Заявник намагався отримати в органу місцевого самоврядування перелік платежів, що проводились на користь політичних партій та інших політичних утворень за 3 роки. Однак, запит потребував значного обсягу робіт: відбору даних із існуючих балансів та їх узагальнення, тому розпорядник відмовив заявнику. Як і в багатьох своїх рішеннях Суд нагадав, що: «право на отримання інформації не може тлумачитися як таке, що покладає на державу позитивні зобов'язання зі збору та розповсюдження інформації за власною ініціативою... Суд не вважає, що загальне зобов'язання держави щодо надання інформації у конкретній формі, впливає із його судової практики згідно зі статтею 10, особливо коли для цього задіяно значний обсяг роботи» (§ 25).

Як вбачається із розглянутих справ «доступність» інформації Суд також враховує. У вище вказаних справах як і в інших, Суд наголошував, що запитувач міг отримати принаймні частину запитуваної інформації з інших джерел і визнавав відсутність порушення статті 10 щодо конкретних відомостей. Проте, національне законодавство забороняє відсилати запитувача до загальнодоступних джерел (наприклад, веб-сайту) і визнає порушенням відмову надати публічну інформацію, якщо розпорядник нею володіє. Тому, оскаржуючи порушення свого права в національних судах,

запитувачі не доводять суду, чому вони не звернулися до інших джерел. Однак, ЄСПЛ оцінює чи до належного розпорядника звернулася особа, чи володів тільки той розпорядник, до якого зверталася особа запитуваною інформацією (або відмовили всі, хто володів нею), чи були можливості будь-яким іншим чином, у тому числі з відкритих джерел, отримати інформацію. Фактично Суд визнає порушенням встановлення державою «монополії на інформацію», коли відмовивши запитувачу в доступі, вона «створила адміністративні перешкоди, які за своєю суттю є аналогічними цензурі».

Також Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду № 10 від 26 вересня 2016 р. «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації» [249] в пункті 1 зазначає, що визначальним для публічної інформації є те, що вона заздалегідь зафіксована будь-якими засобами та на будь-яких носіях та перебувала у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації.

Із цього випливає, що розпорядник не може надати ту інформацію, яка не зафіксована та не перебуває в нього в межах його компетенції. Винятком може бути лише ситуація, коли інформація не створена, але мала бути створена розпорядником у межах його компетенції.

Якщо інформація відсутня, але розпорядник зобов'язаний нею володіти, то згідно із принципом законності він повинен усунути порушення закону та вжити заходів щодо набуття (створення) запитуваної інформації, продовживши, у разі необхідності, строк розгляду запиту на інформацію.

В якості додаткової гарантії для запитувача ч. 3 ст. 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації» зобов'язує розпорядника публічної інформації, який не володіє запитуваною інформацією, але якому за статусом або характером діяльності відомо або має бути відомо, хто нею володіє, направити цей запит належному розпоряднику з одночасним повідомленням про це запитувача.

Як бачимо Європейським судом з прав людини поставлені досить

жорсткі критерії саме до запитувачів інформації, які на кожній стадії повинні аргументувати не тільки приналежність інформації до екологічної, а і заінтересованість, належність розпорядника тощо.

3.2. Європейські стандарти позасудового оскарження відмов у наданні екологічної інформації

Як Орхуська конвенція, так і Директива ЄС № 2003/4/ЄС приділяють особливу увагу питанням доступу до правосуддя у випадках порушення права на доступ до екологічної інформації. Згідно з міжнародними зобов'язаннями за цими угодами Україна повинна забезпечити представникам громадськості, окрім можливостей судового оскарження, також можливості швидкого і безкоштовного (чи такого, що передбачає мінімальну плату) не судового (адміністративного) оскарження. Частиною першою статті 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» передбачено, що рішення, дії чи бездіяльність розпорядників інформації можуть бути оскаржені до керівника розпорядника, вищого органу або суду.

Водночас досі залишилося невирішеним одне з найважливіших питань імплементації Закону України «Про доступ до публічної інформації» – наявність інституційно спроможного, потужного та незалежного органу, який здійснює ефективний контроль за виконанням розпорядниками публічної інформації вимог цього Закону та реально здатний поновити порушені права.

З моменту прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації» функцію з нагляду за його виконанням здійснювали органи прокуратури, адже саме ця інституція на той час мала повноваження загального нагляду за дотриманням законодавства України. Такий підхід виявився вкрай неефективним через відсутність передбаченої законом адміністративної чи іншої відповідальності за спеціальним складом

(відповідна стаття Кодексу України про адміністративні правопорушення з'явилася лише 2014 року). Приписи органів прокуратури до посадових осіб розпорядників за порушення вимог законодавства про доступ не створювали жодних суттєвих наслідків для порушників і не виливалися в системні правові позиції чи рекомендації.

Реформа прокуратури та перегляд повноважень органів цієї системи, що відбулися наприкінці 2014 року, призвели до необхідності пошуку іншої інституції, яка б здійснювала ефективний контроль за дотриманням законодавства у сфері доступу до публічної інформації. Для цього було внесено необхідні зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема у статтю 255, яка наділила Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмана) повноваженнями складати протоколи про адміністративні правопорушення у сфері доступу до інформації.

Тому наразі в Україні існують три окремих способи врегулювання спорів у сфері доступу до публічної інформації: 1. оскарження рішень розпорядників керівнику розпорядника або до вищого органу, у разі їх наявності, які можуть розглянути питання про притягнення до відповідальності особу, яка допустила порушення; 2. оскарження рішень розпорядників до суду, який повноважний приймати рішення щодо суті справи (тобто визначати, чи правомірною була відмова розпорядника надати доступ до інформації у порядку, передбаченому законом), та 3. оскарження рішень розпорядників до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, представники якого складають протоколи про факти порушення права на доступ до інформації, котрі своєю чергою є підставою для накладення судом адміністративного стягнення. Отже, в Україні на сьогодні не існує жодного позасудового механізму оскарження, що відповідав би вимогам Конвенції і Директиви щодо надання адекватних і ефективних засобів правового захисту, справедливості і безсторонності.

Як слушно вказується у спеціальній літературі, право на оскарження є

важливою складовою забезпечення відповідальності суб'єктів владних повноважень перед населенням. Саме вказане право визнається одним із базових принципів та знаходить свій вияв у багатьох документах Ради Європи та практиці Європейського суду з прав людини [250, с. 52]. Наприклад, Директивами Європейського парламенту і Ради № 1382/2013 від 17 грудня 2013 року [251] та № 2021/693 від 28 квітня 2021 року [252] щодо створення програми правосуддя на період з 2014 по 2020 рік та з 2021 по 2027 рік акцентовано увагу як на питаннях забезпечення доступу до судових процедур, так і на можливостях використання альтернативних методів врегулювання спорів.

Зокрема, до основних документів Ради Європи, які мають значення в контексті проблем оскарження адміністративних актів, доцільно віднести наступні:

1. Резолюцію (77)31 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про захист особи відносно актів адміністративних органів від 28 вересня 1977 р. (далі – Резолюція (77)31) [253];

2. Рекомендацію R (80)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами від 11 березня 1980 р. (далі – Рекомендація R (80)2) [254];

3. Рекомендацію Rec (2001)9 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно альтернативних методів врегулювання спорів між адміністративними органами і приватними особами від 5 вересня 2001 р. [255];

4. Рекомендацію Rec (2003)16 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про виконання адміністративних рішень і судових рішень у сфері адміністративного права від 9 вересня 2003 р. [256].

Так, Резолюція (77)31 для розуміння поняття «адміністративний акт», який підлягає оскарженню у судовому і позасудовому порядку, використовує широкий підхід до його осмислення та охоплює не лише акти адміністративних органів влади, але й будь-які заходи або прийняті рішення, які за своїм характером безпосередньо впливають на права або інтереси як

фізичних осіб, так і юридичних, в ході здійснення публічної влади.

При цьому основним критерієм відмежування адміністративних актів від інших подібних актів є те, що ці акти приймаються у зв'язку зі здійсненням публічно-владних повноважень, незалежно від того, чи є суб'єктом цих повноважень орган державної влади або ж будь-який інший орган чи особа, яким ці повноваження делеговано. Якщо адміністративний акт несприятливо впливає на права, свободи або інтереси особи, то в ньому зазначаються звичайні засоби правового захисту проти такого впливу, а також строки для їх використання. Ці засоби включають у себе звернення до органів, які компетентні переглядати адміністративні акти по суті, а отже, ідеться про оскарження цих актів у судовому і позасудовому порядку. У Резолюції містяться також критерії до таких засобів – вони повинні бути ефективними, тобто такими, що надають особі реальну можливість через оскарження домогтися перегляду цих актів. Рекомендацією R (80)2 закріплюється, що акт, прийнятий у ході здійснення дискреційних повноважень, підлягає контролю щодо його законності з боку суду або іншого незалежного органу. Такий контроль не виключає можливості попереднього контролю з боку адміністративного органу, уповноваженого приймати рішення щодо його законності та суті справи.

Таким чином, контроль за адміністративними актами може відбуватися в порядку поступового адміністративного і судового оскарження цих актів, причому обов'язкова адміністративна скарга не є, відповідно до Рекомендації R (80)2, порушенням європейських стандартів, за умови, що відомчий контроль не перешкоджає судовому. Пунктами 7, 10 Додатку до Рекомендації R (80)2 наголошується на необхідності мотивування адміністративних актів і на праві контролюючих органів на отримання інформації, пов'язаної з ухваленням певного публічно владного рішення. У цьому контексті важливим є п. 28 пояснювальної записки до Резолюції (77)31, в якому наголошується на необхідності надання мотивації при ухваленні адміністративних актів, оскільки вивчення мотивів, якими керувався владний суб'єкт, є важливим для

скаржника при вирішенні питання доцільності оскарження акта.

Згідно з п. 43 Додатку до Рекомендації R (80)2, метою контролю за адміністративними актами є забезпечення їх законності та «якості». На жаль, Рекомендація R (80)2 чітко не формулює, що доцільно розуміти під якістю адміністративного акта, але окремі автори припускають, що йдеться, зокрема, про вимоги, що випливають з верховенства права (розумність, добросовісність, пропорційність, розсудливість тощо). Це означає, що при оскарженні подібних актів законність не повинна тлумачитись органами, які здійснюють контроль, суто формально; скаржник повинен мати можливість посилатися не лише на невідповідність акта певній нормі закону, але й на порушення наведених вище принципів, які призвели до зниження «якості» адміністративного акта [250, с. 54].

У Рекомендації Res (2001)9 вказується на важливу роль позасудових засобів для врегулювання спорів, що допомагає спрощенню доступу до правосуддя, а також зменшенню надлишкового навантаження на суди. У самій Рекомендації виокремлені декілька альтернативних засобів врегулювання спорів: внутрішній перегляд, примирення, медіація, урегулювання шляхом переговорів та арбітраж. Деякі альтернативні засоби, як-от: внутрішній перегляд, примирення, медіація й пошук урегулювання шляхом переговорів, можуть застосовуватися до судового розгляду. При цьому наголошується, що саме ці засоби можна було б зробити обов'язковою попередньою умовою судового розгляду.

Звертаючись до українського законодавства, варто зауважити, що відповідно до п. 6 ч. 5 ст. 160 Кодексу адміністративного судочинства України серед інших вимог до позовної заяви зазначено вказівку на відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, однак, робиться і зауваження – лише у випадку, якщо законом встановлений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Правовим наслідком недотримання цієї вимоги є залишення позовної заяви без руху, а у випадку не усунення порушень – залишення позовної заяви без розгляду.

Проте, наразі ця норма у сфері екологічних правовідносин носить більше рекомендаційний характер, адже у чинному законодавстві відсутні вимоги до обов'язкового досудового порядку урегулювання спорів у сфері доступу до екологічної інформації. Крім того, подальший аналіз Рекомендації Рес (2001)⁹ дає змогу зробити висновок, що такі альтернативні засоби вирішення спорів як примирення сторін, медіація й урегулювання шляхом переговорів, рекомендовано застосовувати під час судового провадження. При чому ініціатором застосування таких процедур можуть виступати самі сторони, а можливо – за рекомендацією судді.

Українське законодавство з прийняттям нових процесуальних кодексів ввело інститут врегулювання спору за участю судді – судової процедури, яка полягає у проведенні суддею спільних (за участю всіх сторін) та закритих (з кожною із сторін окремо) нарад з метою мирного врегулювання спору. Так, в адміністративному судочинстві процедура врегулювання спору за участю судді також може бути застосована за винятком таких випадків:

- в адміністративних справах, визначених главою 11 розділу II Кодексу адміністративного судочинства (статті 264-266 КАС України), за винятком справ, визначених статтею 267 зазначеного кодексу, та типових справ;
- у випадку вступу у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

У разі винесення ухвали про проведення процедури врегулювання спору за участю судді, на першому етапі врегулювання спору суд за участі всіх сторін та їх представників проводить спільну нараду, основною метою якої є роз'яснення сторонам мету вжиття такого засобу врегулювання спору, порядок проведення врегулювання, права та обов'язки сторін. Задля досягнення ефективності даного інституту під час спільних нарад суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та

здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Також, з посиланням на існуючу судову практику в аналогічних спорах суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору. Проте, це не означає, що суд має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів у справі, оскільки це б порушувало принцип безсторонності. Як вбачається з вимог чинного законодавства, сам процес урегулювання спору за участі судді є конфіденційним, тому інформація, отримана під час проведення врегулювання спору, є також конфіденційною. У зв'язку з цим, під час проведення врегулювання спору за участю судді протокол наради не ведеться та не здійснюється фіксування технічними засобами.

Таким чином, суддя виступає у ролі медіатора, а з метою забезпечення подальшого розгляду справи безстороннім судом, процесуальним законодавством закріплено, що у разі припинення врегулювання спору за участю судді з підстав, відмінних від укладення мирової угоди, справа передається на розгляд іншому судді. Також у Рекомендації Res (2001)9 підкреслюється, що використання арбітражу має у принципі виключати судовий процес. Водночас, зважаючи на існуючу не тільки в національному законодавстві проблему виконання остаточних рішень у справі, щоб рішення не залишались декларативними, а призводили до реального поновлення порушених прав, рекомендовано допускати відповідний судовий контроль, який становить остаточну гарантію захисту прав як користувачів, так і адміністрації.

При цьому судовий контроль буде залежати від обраного альтернативного засобу, від категорії справи, а тип і обсяг цього контролю буде охоплювати процедуру, зокрема, дотримання принципів, наведених у підпунктах a, b, c, і d пункту ii розділу I.3 (гарантувати одержання сторонами відповідної інформації про можливе використання альтернативних засобів; гарантувати незалежність і неупередженість посередників, медіаторів і арбітрів; гарантувати належний розгляд, який, зокрема, забезпечив би

дотримання прав сторін і принципу рівності; гарантувати в якомога більшій мірі прозорість при використанні альтернативних засобів і певні межі розсуду), та/або розгляд по суті.

Ця ж Рекомендація Rec (2001)9 встановлює, що перегляд будь-якого акта може охоплювати питання доцільності та/або законності адміністративного акта. Звертає на себе увагу застосована законодавча техніка, яка визначає, що акт може перевірятися не тільки у взаємозв'язку доцільності та законності, а й окремо щодо цих категорій. Причому доцільність прийнятого акта стоїть на першому місці, що є дуже важливим при оскарженні індивідуальних актів, до яких відносяться відмови у наданні екологічної інформації. Отже, у вказаній нормі порушується питання щодо презумпції єдності доцільності і законності, яка на думку деяких вчених полягає у тому, що не можна не виконувати закон, керуючись міркуванням доцільності, тому що такі міркування враховуються в законі при його прийнятті законодавчим органом [257, с. 94].

1. Беручи за основу правозастосовну сферу, перефразовуючи вище викладене, законним і доцільним буде таке рішення адміністративного органу, яке прийняте на основі діючого законодавства, найбільш точно й послідовне його застосування в кожній конкретній ситуації [258]. Однак, ця Рекомендація фактично стверджує, що доцільним має визнаватися лише такий варіант застосування норми, який дозволяє найкращим чином (за даних умов) досягти її мети [259, с. 247]. Сутність полягає у відповідності діяльності правозастосовних органів конкретним умовам часу з урахуванням особливостей особи, стосовно якої здійснюється правозастосовна діяльність, та особливостям конкретної ситуації. Основним завданням правозастосовного органу вбачається необхідність обрання у межах відповідної норми того рішення, яке найповніше відображає зміст закону [260, с. 26]. Тобто, у правозастосовному акті повинен знайти втілення найбільш виправданий та ефективний варіант реалізації правових вимог [261, с. 50].

Також Рекомендація розкриває особливості окремих альтернативних

засобів врегулювання спорів. Так, внутрішній перегляд має бути можливим щодо будь-якого акта та може бути обов'язковим як попередня умова судового процесу, а такий перегляд має проводитися компетентними органами. На жаль, у Рекомендації не наведено поняття або ознаки такого органу, однак, з урахуванням принципів, наведених у розділі 1.3, ці органи мають бути винесені за межі вертикалі органу державної влади, чії рішення оскаржуються.

Наступні види позасудового врегулювання спорів – примирення й медіація, можуть розпочинатися з ініціативи зацікавлених сторін, судді або бути обов'язковими за законом. Посередники й медіатори можуть пропонувати адміністративному органу анулювати акт, відкликати його або вносити до нього зміни з підстав доцільності або законності. Урегулювання шляхом переговорів – це участь делегованих посадових осіб органу, чії дії оскаржуються, у врегулюванні спору. Важливим тут є те, що посадові особи, що беруть участь у процедурі, мають одержати достатні повноваження за законом для того, щоб мати змогу йти на компроміс. Знову ж таки, у даному випадку не розкривається зміст компромісу, але очевидним є те, що він залежить від конкретної ситуації та полягає у анулюванні акта, відкликанні його або внесенні до нього змін з підстав доцільності або законності. Арбітраж полягає у дослідженні законності акта як попереднього питання для винесення рішення по суті. Таке дослідження необхідне навіть у тому випадку, коли арбітри не вповноважені постановляти рішення про законність акта з метою його анулювання.

Варто зазначити, що на сьогодні в Україні, як один із варіантів поновлення порушеного права, функціонує лише інститут внутрішнього розгляду, і тільки обговорюється можливість залучення арбітражу (третейського розгляду), а також примирення в публічно-правових справах. Тому з метою введення альтернативних способів позасудового врегулювання доцільним є розробка відповідних законопроектів, їх затвердження, апробація у правозастосовній діяльності з метою виявлення слабких сторін та

забезпечення належного функціонування цього інституту в майбутньому.

Висновки до розділу 3

Проведений аналіз особливостей захисту порушеного права на отримання екологічної інформації та актуальних питань вдосконалення механізму реалізації права людини на доступ до екологічної інформації в Україні дав змогу дійти таких висновків:

– судовий захист порушеного права на отримання екологічної інформації пов'язаний з дослідженням судом права на звернення до суду, що означає наявність порушеного права, свободи або інтересу, належні конкретному заявнику на момент звернення до суду. Таке порушення має бути реальним;

– оскільки екологічні інформаційні права відносяться до колективних прав, за їх захистом може звернутися будь-яка особа, навіть чий індивідуальні права у конкретний час і місці не були порушені;

– при захисті екологічних інформаційних прав особи суди повинні передусім виходити із принципу верховенства права, за якого суди при здійсненні правосуддя керуються не тільки національним законодавством, а й нормами міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

– згідно проведеної у 2018 році реформи національні суди керуючись принципом верховенства права можуть не застосовувати закони та інші правові акти, які суперечать Конституції України. У такому разі норми Конституції України підлягають застосуванню як норми прямої дії;

– порушення, невизнання або оспорювання суб'єктивного права є підставою для звернення особи до суду за захистом цього права із застосуванням відповідного способу захисту. Наведений у чинному законодавстві перелік способів захисту не є вичерпним, а суд може захистити право або інтерес іншим чином, при чому основний критерій, який ставиться до такого захисту – можливість реального поновлення порушеного права;

– з метою ефективного захисту права або інтересу суд використовує принцип *jura novit curia* («суд знає закони») може самостійно застосувати необхідні норми права, незалежно від посилань сторін на певні норми у позовних заявах, відзивах, поясненнях;

– у випадку порушення права особи на отримання екологічної інформації таке право може захищатися у судовому або адміністративному порядку відповідно до процедури, передбаченої національним законодавством;

– до гарантій захисту порушеного права Орхуською Конвенцією віднесено, що перегляд рішень розпорядників інформації має відбуватися швидко, безоплатно або за мінімальну плату. Вказане стосується і адміністративного, і судового порядку;

– остаточні рішення, прийняті як у адміністративному, так і судовому порядку повинні бути підкріплені силою примусу з метою гарантування їх виконання;

– оскаржувати порушення права на доступ до екологічної інформації мають право представники широкої і зацікавленої громадськості індивідуально і через об'єднання. Проведення державної реєстрації таких об'єднань не є обов'язковим;

– аналізуючи Європейську Конвенцію з прав людини і судову практику Європейського суду з прав людини констатовано, що незважаючи на те, що у Конвенції жодне екологічне право людини у чистому вигляді не знайшло своє відображення, проте з плином часу певні норми Конвенції можуть бути розповсюджені і на екологічні спори, зокрема ст. 8, 10;

– принципи, які застосовуються до оцінки відповідальності держави за статтею 8 Конвенції в екологічних справах, стосуються як прямого втручання держави, так і позитивного обов'язку регулювати приватну діяльність;

– виходячи з практики ЄСПЛ державі надаються широкі межі розсуду у екологічних правовідносинах, основне завдання судової гілки влади – перевірка справедливого балансу між інтересами зацікавлених осіб і

суспільства в цілому;

– починаючи з 2016 року, після прийняття Великою Палатою ЄСПЛ рішення у справі «Угорський Гельсінський комітет проти Угорщини» (заява №18030/11) до всіх справ, які стосуються права доступу до інформації застосовуються такі 4 критерії, за якими обмеження доступу до інформації може визнаватись втручанням у реалізацію свободи вираження поглядів: мета запитувача або обґрунтування необхідності отримання конкретної інформації, природа (характер) запитуваної інформації; роль запитувача, який здатен використати інформацію в суспільних, а не лише власних інтересах; готовність та зафіксованість інформації, тобто наділення інформації конкретної форми;

– ці критерії розповсюджуються і на спори щодо захисту інформаційних екологічних прав, оскільки Орхуською Конвенцією не створено окремого міжнародного механізму судового захисту порушених екологічних прав, тому у разі вичерпання національних способів захисту громадянська має лише один варіант оскарження порушеного права на доступ до екологічної інформації – звернення до Європейського суду з прав людини, який відповідно до ст. 19 ЄКПЛ виносить свої рішення, керуючись нормами Конвенції і практикою застосування своїх попередніх рішень;

– виходячи з практики ЄСПЛ, не буде вважатися порушенням права на інформацію вказівка державного органу на можливість отримання публічної інформації з інших джерел, хоча національне законодавство прирівнює такі дії до порушення права на інформацію;

– ЄСПЛ при розгляді справ цієї категорії у будь-якому випадку буде оцінювати належність розпорядника та перебування у його володінні готової інформації, тому саме на заявника покладається обов'язок доведення цих фактів;

– фактично Суд визнає порушенням права на інформацію лише в тому випадку, коли відмовивши запитувачу в доступі, державні органи створили такі перешкоди, які за своєю суттю є аналогічними цензурі;

– відповідно до положень Орхуської конвенції, Директиви ЄС № 2003/4/ЄС держава повинна забезпечити представникам громадськості, окрім можливостей судового оскарження, також можливості швидкого і безкоштовного (чи такого, що передбачає мінімальну плату) не судового (адміністративного) оскарження рішень у сфері доступу до екологічної інформації;

– на теперішній час в Україні відсутній інституційно спроможний, незалежний орган, який би здійснював ефективний контроль за виконанням розпорядниками законодавства у сфері доступу публічної інформації та міг реально поновити порушені інформаційні права;

– наразі в Україні існують три окремих способи врегулювання спорів у сфері доступу до публічної інформації: 1. оскарження рішень розпорядників керівнику розпорядника або до вищого органу, у разі їх наявності, які можуть розглянути питання про притягнення до відповідальності особу, яка допустила порушення; 2. оскарження рішень розпорядників до суду, який повноважний приймати рішення щодо суті справи (тобто визначати, чи правомірною була відмова розпорядника надати доступ до інформації у порядку, передбаченому законом), та 3. оскарження рішень розпорядників до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, представники якого складають протоколи про факти порушення права на доступ до інформації, котрі своєю чергою є підставою для накладення судом адміністративного стягнення;

– Рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи виокремлені декілька альтернативних засобів врегулювання спорів: внутрішній перегляд, примирення, медіація, урегулювання шляхом переговорів та арбітраж, які можуть застосовуватися до судового розгляду або бути застосовані під час слухань справи;

– контроль за адміністративними актами може відбуватися в порядку поступового адміністративного і судового оскарження цих актів, причому наявність етапу обов'язкового оскарження рішення в адміністративному порядку не є порушенням європейських стандартів, однак, тільки за умови, що

відомчий контроль не перешкоджає судовому;

– при розгляді спорів у адміністративному і судовому порядку доцільно вивчати мотиви, якими керувався владний суб'єкт при прийнятті конкретного рішення;

– також доцільно вивчати питання доцільності та/або законності адміністративного акта. Водночас, Рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи визначено, що передусім рішення має бути доцільним, тобто відповідати конкретним умовам часу з урахуванням особливостей особи, стосовно якої здійснюється правозастосовна діяльність, та особливостям конкретної ситуації;

– визнаючи, що ефективний доступ громадськості до екологічної інформації має вирішальне значення для забезпечення прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та судових установ останнім часом міжнародною спільнотою все більше уваги приділяється не визначенню екологічної інформації, її видів, джерел, прав і обов'язків сторін, а практичному підвищенню інформованості суспільства;

– з метою забезпечення ефективного доступу громадськості до інформації через Інтернет на теперішній час на першому місці стоїть розробка та прийняття національної державної стратегії, спрямованої на просування електронних інструментів для полегшення адміністративних процесів і послуг таких як «електронний уряд», «відкритий уряд», «відкриті дані», «відкрита наука» та «цифрова трансформація»;

– особлива увага приділяється бар'ерам у отриманні екологічної інформації, з якими можуть стикнутися різні представники громадськості, оскільки саме такі бар'єри на практиці обмежують доступ громадськості до інформації. На практиці до таких відносять: мовний бар'єр; високі витрати на підключення до мережі Інтернет та поганий зв'язок; відсутність комп'ютерної грамотності та інклюзивності при використанні цифрових технологій та електронних інформаційних інструментів для сприяння реалізації своїх прав відповідно до Конвенції групами та спільнотами, які перебувають у

вразливому становищі, щодо можливості використання матеріалів, які отримані в електронному вигляді у порівнянні з матеріалами, які отримані від представників влади (забезпечення рівної значущості отриманих матеріалів у електронному вигляді);

– подолання цих бар'єрів і створення та функціонування цифрової екологічної і інформаційної системи забезпечить доступ громадськості до інформаційних засобів та послуг, що допомагають громадськості здійснювати свої права відповідно до Конвенції, без дискримінації за ознакою громадянства, національної приналежності чи офіційного місця проживання, а у разі юридичної особи – без дискримінації за ознакою її зареєстрованого місцезнаходження чи фактичного центру його діяльності.

– до практичних кроків, які сприятимуть ширшій реалізації доступності, екологічної інформації, слід віднести такі:

- 1) забезпечення доступу до екологічної інформації у електронній формі, що допускає пошук,
- 2) документація у контексті процедур прийняття рішень з екологічних питань, повинна подаватися в електронній формі та поступово ставати доступною для громадськості через Інтернет;
- 3) загальнонаціональна цифрова екологічна інформаційна система має підтримувати громадський доступ до динамічної, у тому числі в режимі реального часу, та історичної, актуальної, точної, контрольованої якості, всеосяжної, стандартизованої та функціональної екологічної інформації;
- 4) різні види екологічної інформації, мінімальний перелік яких наведено у ст. 5 Орхуської Конвенції, мають бути загальнодоступними, надаватися через Інтернет, переважно через універсальну мережеву точку доступу;
- 5) доповідь про стан навколишнього середовища має ґрунтуватися на національних/державних екологічних показниках та відповідних показниках досягнення Цілей у галузі сталого розвитку або на екологічних показниках, узгоджених у рамках Європейської економічної комісії чи інших

міжнародних процесів;

б) резюме та прес-релізи, що стосуються екологічної інформації, повинні містити посилання на джерела з метою перевірки їх актуальності.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення наукового завдання, яке полягає у розробці теоретичних положень і наданні практичних пропозицій щодо розвитку правового забезпечення екологічної інформації, що втілились у низці відповідних узагальнень.

1. Первісною щодо поняття екологічної інформації, його субстратом є категорія «інформація», зміст якої наразі досить детально розкритий у науковій літературі та законодавстві, особливо зважаючи на виокремлення комплексної галузі інформаційного права, супроводжуване накопиченням масиву відповідного законодавства та теоретичного обґрунтування. При цьому інформація є родовим поняттям, по відношенню до якого екологічна інформація виступає видовим, переводячи його у площину конкретної предметної сфери, якою є екологічна. Відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про інформацію» екологічна інформація належить до інформації довідково-енциклопедичного характеру. Водночас наведене положення прямо суперечить ст. 10 цього Закону, яка розмежовує інформацію довідково-енциклопедичного характеру та інформацію про стан довкілля (екологічну інформацію). Разом з тим, слід констатувати нетотожність дефініцій «довкілля» та «навколишнє природне середовище» на фоні тотожності понять «довкілля» та «навколишнє середовище», оскільки довкілля, як і навколишнє середовище, включає всі штучні та природні об'єкти, що оточують людину, тоді як навколишнє природне середовище охоплює лише природну складову довкілля (навколишнього середовища). Звідси, екологічна інформація – це відомості, в першу чергу, про стан навколишнього природного середовища.

2. Видове поняття екологічної інформації, базуючись на загальних ознаках інформації, потребує з'ясування спеціальних ознак, виходячи з визначення, наданого екологічним законодавством, до яких доцільно віднести такі ознаки: 1) невід'ємність інформації про стан навколишнього природного

середовища від інформації про стан здоров'я населення; 2) нематеріальна форма екологічної інформації, причому незалежно від фіксації на матеріальних (письмових і аудіовізуальних) чи нематеріальних (електронних) носіях; 3) транспарентність, що характеризує екологічну інформацію з боку прозорості, відкритості, публічності, вільного доступу та участі в державному управлінні; 4) наявність факторів, що впливають або потенційно можуть впливати на складові навколишнього природного середовища. При цьому факторами утворення екологічної інформації є: а) шкідливі речовини (небезпечні хімічні та радіаційні); б) шкідливі відходи (екотоксичні – небезпечні для навколишнього природного середовища та вибухонебезпечні, окиснювальні, легкозаймисті, подразнювальні, токсичні, канцерогенні, корозивні, інфекційні, мутагенні, сенсibiliзуючі та радіаційні відходи – небезпечні для людини); в) екологічно небезпечна господарська діяльність; г) адміністративні заходи та адміністративні акти; г) міжнародні угоди в галузі навколишнього природного середовища; д) екологічна політика і екологічне законодавство; е) загальнодержавні та регіональні програми екологічного розвитку.

3. Уже сама наявність категорії екологічної інформації логічно передбачає необхідність виокремлення інформаційної функції екологічного права, зміст якої полягає у доведенні публічною владою до відома населення країни відомостей про: 1) стан навколишнього природного середовища; 2) потенційні загрози екологічній безпеці; 3) екологічні права та обов'язки суб'єктів екологічних правовідносин; 4) сучасний стан екологічного законодавства і перспективні напрями його розвитку. При цьому правове забезпечення екологічної інформації слід розглядати як створення за допомогою безпосередньо юридичних засобів (належного законодавства і механізму реалізації норм законодавства) і супутніх засобів (методологічно-доктринальних) необхідних і належних умов для задоволення потреб у екологічній інформації.

4. У змістовному плані екологічна інформація – це відомості про стан

навколишнього природного середовища і здоров'я населення, тоді як у правовому вимірі остання об'єктивується як суб'єктивне право, причому в першу чергу – суб'єктивне інформаційне право. Категорія інформаційних прав символізує їхню об'єктивну природу як потенційних можливостей, тоді як суб'єктивне право на інформацію трансформує ці можливості в межі вільної поведінки певного суб'єкта щодо інформації. При цьому для позначення об'єктивного аспекту достатньо його змістовної характеристики як можливостей набуття, користування, розпорядження і захисту інформації, тоді як суб'єктивне право на інформацію змістовно складається з відокремлених блоків прав на власні дії, чужі дії та звернення за захистом до уповноважених органів.

5. Право на екологічну інформацію та право на доступ до екологічної інформації слід розрізняти на основі суб'єктного критерію. Якщо правом на екологічну інформацію наділене все населення країни, то право на доступ до екологічної інформації пов'язується з конкретним суб'єктом і варіюється залежно від потреб останнього в різних видах інформації. Такими суб'єктами можуть бути фізичні та юридичні особи в приватно-правовому розумінні, а також органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські об'єднання та інші держави в публічно-правовому аспекті їх ідентифікації. Право на доступ до екологічної інформації однозначно не може бути природним, а тим більше основним екологічним правом, виконуючи лише забезпечувальну функцію для реалізації природних екологічних прав. Це забезпечувальне право, що забезпечує реалізацію та захист природних екологічних прав людини на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище. Звідси випливає належність права на доступ до екологічної інформації до групи соціальних забезпечувальних прав.

6. Правове забезпечення екологічної інформації є субінститутом правового інституту екологічного управління. Водночас таке становище не виключає в подальшому переходу цього субінституту на наступний інституційний рівень, виходячи зі стрімкого розвитку інформаційної складової

суспільного прогресу, який спостерігається наразі в світі, який вже призвів до появи сучасної галузі інформаційного права.

7. З огляду на виконання зацікавленою громадськістю спеціальної функції – участь у прийнятті управлінських рішень, її права значно розширені у порівнянні із правами широкої громадськості, так само розширено коло інформації, до якої мають доступ її представники. Так, вона повинна мати доступ до всієї наявної інформації як на момент початку процедури оцінки впливу на довкілля, так і відомостей, які стали відомими у процесі прийняття рішення. При чому Конвенцією рекомендується створити національним юрисдикціям мінімальний перелік інформації, яка стосується прийняття конкретного рішення, доступ до якої являється безумовним. Будь-які рішення про не розкриття певної інформації мають містити чітке та прозоре обґрунтування такої відмови. Загальні підстави для відмови у розкритті такої інформації є недостатніми. До інформації, яка надається зацікавленій громадськості у процесі прийняття управлінських рішень, не висуваються вимоги щодо її точності і необхідності здійснення перевірок, навпаки, наявність у розпорядженні органів влади не обробленої і не перевіреної інформації не може бути підставою для відмови у наданні такої інформації або відкладення у її наданні. Оскільки у процесі прийняття рішень громадськість має доступ до спеціальної, передусім технічної інформації, на органи державної влади покладаються додаткові зобов'язання з метою подолання бар'єрів розуміння інформації.

8. Відповідно до положень Конституції України в умовах воєнного стану в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам можуть встановлюватись додаткові обмеження окремих конституційних прав і свобод, у тому числі права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Аналіз нормативних документів, якими введено воєнний стан в Україні, свідчить, що на даний час відсутні законодавчі норми, які б обмежували права на звернення і на доступ

та поширення інформації про стан довкілля та якість харчових продуктів. Водночас, з огляду на місце знаходження та умови роботи конкретних органів влади надання екологічної інформації може бути ускладнене з об'єктивних причин, з огляду на що рекомендується активно застосовувати такі засоби як відстрочка і призупинення розгляду інформаційних запитів.

9. Судовий захист порушеного права на отримання екологічної інформації пов'язаний з дослідженням судом права на звернення до суду, що означає наявність порушеного права, свободи або інтересу, належні конкретному заявнику на момент звернення до суду. Таке порушення має бути реальним. Оскільки екологічні інформаційні права відносяться до колективних прав, за їх захистом може звернутися будь-яка особа, навіть чий індивідуальні права у конкретний час і місці не були порушені. Особа при зверненні до суду за захистом порушеного права не обмежена способами захисту, які передбачені чинним законодавством, головний критерій, який ставиться до такого захисту – можливість реального поновлення порушеного права. Також, суд не обмежений посиланнями сторін на конкретні норми права, а діючи на підставі верховенства права та використовуючи принцип «суд знає закони» може самостійно застосувати необхідні норми права з метою ефективного поновлення порушеного права.

10. Незважаючи на те, що у Європейській Конвенції з прав людини жодне екологічне право людини у чистому вигляді не знайшло своє відображення, з плином часу Європейський суд з прав людини розповсюдив, зокрема статті 8, 10 Конвенції, на екологічні спори. На даний час ЄСПЛ до всіх справ, які стосуються права доступу до інформації застосовуються такі 4 критерії, за якими обмеження доступу до інформації може визнаватись втручанням у реалізацію свободи вираження поглядів: мета запитувача або обґрунтування необхідності отримання конкретної інформації; природа (характер) запитуваної інформації; роль запитувача, який здатен використати інформацію в суспільних, а не лише власних інтересах; готовність та зафіксованість інформації, тобто наділення інформації конкретної форми.

Фактично ЄСПЛ визнає порушенням права на інформацію лише в ті випадки, коли відмовивши запитувачу в доступі, державні органи створили такі перешкоди, які за своєю суттю є аналогічними цензури.

11. Наразі в Україні існують три окремі способи врегулювання спорів у сфері доступу до публічної інформації: 1. оскарження рішень розпорядників керівнику розпорядника або до вищого органу, у разі їх наявності, які можуть розглянути питання про притягнення до відповідальності особу, яка допустила порушення; 2. оскарження рішень розпорядників до суду, який повноважний приймати рішення щодо суті справи (тобто визначати, чи правомірною була відмова розпорядника надати доступ до інформації у порядку, передбаченому законом), та 3. оскарження рішень розпорядників до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, представники якого складають протоколи про факти порушення права на доступ до інформації, котрі своєю чергою є підставою для накладення судом адміністративного стягнення.

12. На теперішній час в Україні відсутній інституційно спроможний, незалежний орган, який би здійснював ефективний контроль за виконанням розпорядниками законодавства у сфері доступу публічної інформації та міг реально поновити порушені інформаційні права. З огляду на важливість швидкого поновлення порушених інформаційних екологічних прав Рекомендаціями Комітету міністрів Ради Європи виокремлені такі альтернативні засоби врегулювання спорів: внутрішній перегляд, примирення, медіація, урегулювання шляхом переговорів та арбітраж, які можуть застосовуватися до судового розгляду або бути застосовані під час слухань справи.

13. При сучасному розвитку інформаційних технологій на першому місці стоїть розробка та прийняття національної державної стратегії, спрямованої на просування електронних інструментів для полегшення адміністративних процесів і послуг таких як «електронний уряд», «відкритий уряд», «відкриті дані», «відкрита наука» та «цифрова трансформація», оцифрування екологічної інформації та її надання громадськості через

Інтернет; такі бази даних, реєстри, переліки, кадастри та інші ресурси, що містять екологічну інформацію, мають постійно наповнюватися, оновлюватися в цифровій формі. Ця система має бути гарно структурованою відповідно до тематичних рубрик. Особлива увага має бути приділена бар'єрам у отриманні екологічної інформації. На практиці до таких відносять: мовний бар'єр; високі витрати на підключення до мережі Інтернет та поганий зв'язок; відсутність комп'ютерної грамотності та інклюзивності при використанні цифрових технологій та електронних інформаційних інструментів для сприяння реалізації своїх прав відповідно до Конвенції групами та спільнотами, які перебувають у вразливому становищі, щодо можливості використання матеріалів, які отримані в електронному вигляді у порівнянні з матеріалами, які отримані від представників влади (забезпечення рівної значущості отриманих матеріалів у електронному вигляді).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософія: Навч. посіб. / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. 7-ме вид., стер. Київ: Вікар, 2008. 534 с.
2. Панов М. Проблеми формування понятійного апарату юридичної науки: методологічні аспекти. Вісник Академії правових наук України. 2003. № 2-3 (33-34). С. 54–67.
3. Теленик С. С. Понятійно-категоріальний апарат адміністративно-правового регулювання створення державної системи захисту критичної інфраструктури. KELM (Knowledge, Education, Law, Management). 2020. № 3(31). С. 212–220.
4. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. Право України. 2014. № 1. С. 50–60.
5. Любченко М. І. Юридична термінологія: Поняття, особливості, види: монографія. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2015. 280 с.
6. Ткаченко І. М. Розмежування термінів: «правове поняття», «правова категорія» та «правовий концепт» (на прикладі норм Цивільного кодексу України). Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Т. 22 (61). 2009. № 1. С. 384–388.
7. Новий словник іншомовних слів: 40 000 слів і словосполучень; За ред. Л. І. Шевченко. Київ: АРІЙ, 2008. 672 с.
8. Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
9. Гетьман А. П. Термінологія екологічного законодавства: методологічні засади та перспективи уніфікації. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та екологічного права / за ред. Ю. С. Шемшученка. Харків: Право, 2008. С. 260–272.

10. Гетьман А. П. Мова екологічного законодавства: сучасні проблеми та перспективи розвитку. Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (10-11 вересня 2010 р., м. Луцьк). Луцьк: ЛНТУ, 2010. С. 24–27.

11. Тугарова О. К. Інформація як основний об'єкт інформаційних правовідносин. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 358–361.

12. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності: Закон України від 18.02.1992 р. № 2132-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 21. Ст. 296.

13. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 48. Ст. 650.

14. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України від 13.01.2011 р. № 2938-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 32. Ст. 313.

15. Погорілко В. Ф. Інформація. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2: Д–Й. Київ: Укр. енциклопедія, 1999. С. 717.

16. Костецька Т. А. Інформаційне законодавство. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2: Д–Й. Київ: Укр. енциклопедія, 1999. С. 715.

17. Краснова М. В. Гарантії реалізації права громадян на екологічну інформацію: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.06; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1997. 17 с.

18. Анісімова Г. В. Екологічна інформація. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 14: Екологічне право / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. Харків: Право, 2018. С. 270–273.

19. Про затвердження Переліку видів екологічної інформації та Регламенту розміщення її на веб-сайті Мінприроди: Наказ Міністерства

екології та природних ресурсів України від 22.12.2011 р. № 561. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561737-11#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

20. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон Української РСР від 25.06.1991 р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991. № 41. Ст. 546.

21. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 28.11.2002 р. № 254-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 4. Ст. 31.

22. Малишева Н. Р., Єрофєєв М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. 416 с.

23. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція): Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 25.06.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення; 25.04.2024).

24. Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля: Закон України від 06.07.1999 р. № 832-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 34. Ст. 296.

25. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата доступу: 09.04.2025).

26. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення: 09.04.2025).

27. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 09.04.2025).

28. Заблоцький В. Поняття. Філософський енциклопедичний словник.

Київ: Абрис, 2002. С. 497–498.

29. Бондарчук Ю. В., Марущак А. І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи. Київ: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. 372 с.

30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.

31. Ярославський С. Ю. Види інформації та ознаки як об'єкта правовідносин у медичній сфері. Часопис Київського університету права. 2024. № 2. С. 238–241.

32. Аблякімова Е. Е. Правове і суспільне значення публічної інформації. Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 50. С. 52–60.

33. Яриш О. М. Ознаки інформації як об'єкта цивільних прав. Приватне право і підприємництво. 2014. Вип. 13. С. 100–103.

34. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 3-тє вид., опрацьоване і доповн. Львів: БаК, 2008. 512 с.

35. Шемшученко Ю. С. Навколишнє природне середовище. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 4: Н–П. Київ: Укр. енциклопедія, 2002. С. 8.

36. Пилипенко П. Д. Слово до читача. Право довкілля (екологічне право): навч. посібник / П. Д. Пилипенко, В. І. Федорович, М. Я. Ващишин [та ін.]; За ред. П. Д. Пилипенка. Київ: Ін Юре, 2010. С. 3–8.

37. Про забезпечення хімічної безпеки та управління хімічною продукцією: Закон України від 01.12.2022 р. № 2804-ІХ. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2023. № 55. Ст. 161.

38. Гетьман А. П., Шульга М. В. Правове регулювання екологічної безпеки в Україні (загальні положення). Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: навч. посіб. / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. Л. Бредіхіна та ін. Харків: Право, 2012. С. 9–16.

39. Про затвердження Положення про операції банків з векселями: постанова Правління Національного банку України від 28.05.1999 р. № 258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0258500-99#Text> (дата доступу:

11.04.2025).

40. Конвенція про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів: Конвенція ООН від 14.06.1974 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_002#Text (дата доступу: 11.04.2025).

41. Про ратифікацію Конвенції про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів 1974 року: Постанова Верховної Ради України від 14.07.1993 р. № 3382. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 36. Ст. 368.

42. Про внесення змін до Закону України «Про телебачення і радіомовлення»: Закон України від 12.01.2006 р. № 3317-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3317-15#Text> (дата доступу: 11.04.2025).

43. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.04.2025).

44. Наливайко Л., Романов М. Поняття та ознаки транспарентності в контексті євроінтеграції. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 5 (21). С. 27–29.

45. Демчук Т. І. Правове забезпечення реалізації права на доступ до екологічної інформації: дис. ... докт. філос.: 081-Право; Нац. ун-т «Одеська юридична академія» МОН України. Одеса, 2021. 242 с.

46. Державні санітарні правила і норми скидання з суден стічних, нафтоутримуючих, баластних вод і сміття у водоймища: ДСанПІН 199-97, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.07.1997 р. № 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0199282-97#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

47. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-80#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

48. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення:

12.04.2025).

49. Про ринок електричної енергії: Закон України 13.04.2017 р. № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#n1784> (дата звернення: 12.04.2025).

50. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20.02.2003 р. № 555-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-15#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

51. Конвенція про захист працівників від професійного ризику, спричиненого забрудненням повітря, шумом та вібрацією на робочих місцях: Конвенція Міжнародної організації праці від 01.06.1977 р. № 148. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_051#Text (дата звернення: 12.04.2025).

52. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 р. № 15/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-80#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

53. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

54. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з управління небезпечними відходами: постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2023 р. № 1728. Офіційний вісник України. 2024. № 5. Ст. 226.

55. Червякова О. Б., Битяк О. В. Адміністративний примус. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 2: Адміністративне право / редкол. Ю. П. Битяк (голова) та ін. Харків: Право, 2020. С. 67–69.

56. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

57. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

58. Перелік міжнародних угод в галузі навколишнього природного середовища. URL: <https://data.gov.ua/dataset/14e88505-7761-4565-ab3b-d60e9ead0b34> (дата звернення: 12.04.2025).

59. Гетьман А. П. Екологічна політика. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 14: Екологічне право / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заступник голови) та ін. Харків: Право, 2018. С. 275–277.

60. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

61. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23.03.2000 р. № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

62. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

63. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року: Закон України від 21.04.2011 р. № 3268-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

64. Про затвердження Загальнодержавної цільової програми «Питна вода України» на 2011-2020 роки: Закон України від 20.10.2011 р. № 2455-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2455-15#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

65. Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року: Закон України від 24.05.2012 р. № 4836-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

66. Про затвердження Регіональної екологічної програми «Екологія

2023-2026»: Наказ Волинської обласної військової адміністрації від 20.02.2023 р. № 59. URL: <https://voladm.gov.ua/article/nakaz-vid-23022023-59-pro-zatverdzhennya-regionalnoyi-ekologichnoyi-programi-ekologiya-20232026/> (дата звернення: 12.04.2025).

67. Чопко Х. І. Функції екологічного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2013. 20 с.

68. Шемшученко Ю. С. Екологічне право – комплексна галузь права. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник. Друге видання / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2008. С. 8–26.

69. Каракаш І. І. Предмет, метод, принципи і система екологічного права. Екологічне право України: підручник / за ред. Каракаша І. І. Одеса: Фенікс, 2012. С. 15–39.

70. Бурлай С. В. Функції права. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. О. В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 825–829.

71. Луць В. Функції цивільного права. Енциклопедія цивільного права України; відп. ред. Я. М. Шевченко. Київ: Ін Юре, 2009. С. 876–877.

72. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 1: Історія держави і права України / редкол. В. Д. Гончаренко (голова) та ін. Харків: Право, 2016. 848 с.

73. Шевченко А. Є., Кудін С. В. Історія держави і права України: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. 688 с.

74. Середа А. М. Історія держави і права України. Частина 1: навчальний посібник. Запоріжжя: ФОП Зеленкевич Л. П.; Суми: Університетська книга, 2010. Ч. 1. 332 с.

75. Ухач В. З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.

76. Дудник О. В. Історія держави і права України: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Умань: УДПУ

ім. П. Тичини, 2012. 141 с.

77. Історія держави і права: навч.-метод. реком. для здобувачів вищ. освіти ступ. «бакалавр», за спец. 081 «Право» на ф-ті прокуратури та слідства (кримінал. юстиції) НУ «ОЮА» [Електронне видання] / [укл.: Н. В. Єфремова, І. В. Корнієнко, О. В. Горяга]. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Одеса: Фенікс, 2023. 88 с.

78. Погорілко В. Ф. Функції права. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 6: Т–Я. Київ: Укр. енциклопедія, 2004. С. 313.

79. Погорілко В. Ф. Функції держави. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 6: Т–Я. Київ: Укр. енциклопедія, 2004. С. 313.

80. Костицький В. В. Екологічна функція ліберальної держави: еколого-правова доктрина й суспільна практика. Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку: монографія / редкол.: О. В. Петришин (голова редкол.), В. А. Журавель (заст. голови редкол.), Н. С. Кузнецова (заст. голови редкол.) [та ін.]; Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2021. С. 518–527.

81. Матійко М. В. Інформаційна функція цивільного права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03; Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2009. 20 с.

82. Пирожкова Ю. В. Поняття та специфіка інформаційної функції адміністративного права. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. № 24. С. 52–54.

83. Макеєва О. М. Інформаційна функція права та її вплив на правову культуру суспільства. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2015. № 3. С. 47–51.

84. Антошина І. В. Інформаційна функція права як основа правової інформованості в Україні. LEX PORTUS. 2017. № 1(3). С. 134–146.

865. Кузь С. В. Реалізація функцій права у контексті механізму правового регулювання. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського

університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2017. №4(16). С. 69–72.

86. Філюк О. С. Юридичне забезпечення захисту майнових прав сільськогосподарських товаровиробників: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Київ, 2021. 210 с.

87. Гордєєв В. В. Правова природа юридичного факту. Держава і право. 2011. Вип. 51. С. 690–695.

88. Лазарєв В. В. Правова природа актів Конституційного суду України. Прикарпатський юридичний вісник. 2023. Вип. 6 (53). С. 15–18.

89. Кодинець А. О. Правова природа договору в системі цивільно-правових категорій: доктринальні традиції та сучасне розуміння. Актуальні проблеми держави і права. 2018. Вип. 80. С. 72–79.

90. Вечерова Є. М. Поняття та правова природа нормативності кримінального права. Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право. 2018. Вип. 48. Т. 2. С. 49–52.

91. Яновська О. Г. Правова та соціальна природа адвокатської професії. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 2. С. 108–113.

92. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Діалектична єдність інформаційних прав та інформаційної свободи. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2017. № 1 (32). С. 5–15.

93. Калюжний Р. А., Марценюк О. Г. Предмет та методи інформаційного права. Правова інформатика 2008. № 3(19). С. 5–9.

94. Рабінович П. М. Суб'єктивне право. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: Укр. енциклопедія, 2003. С. 681.

95. Бобровник С. В. Суб'єктивне право. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 3: Загальна теорія права / редкол. О. В. Петришин (голова) та ін. Харків: Право, 2017. С. 756–760.

96. Вакарюк Л. Основні підходи до розуміння поняття «інформаційні права людини». Підприємництво, господарство і право. 2018. № 2. С. 155–159.
97. Марущак А. І. Визначення поняття «інформаційні права людини». Інформація і право. 2011. № 2(2). С. 21–26.
98. Калюжний К. Р. Сутність інформаційних прав людини в науці інформаційного права. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2012. № 4(25). С. 55–58.
99. Марущак А. І. Інформаційне право України: Підручник. Київ: Дакор, 2011. 456 с.
100. Ткачук Н. І. Інформаційні права і свободи людини і громадянина в Україні: визначення термінів, співвідношення понять. Інформація і право. 2018. № 2(25). С. 17–30.
101. Майданник О. О. Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 3: К–М. Київ: Укр. енциклопедія, 2001. С. 284–285.
102. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с.
103. Костецька Т. А. Право на інформацію. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 5: П–С. Київ: Укр. енциклопедія, 2003. С. 21–22.
104. Уткіна М. С. Інформаційне право (у схемах і таблицях): навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2022. 221 с.
105. Правдюк А. Л. Конституційні засади права на інформацію: актуальні проблеми. Юридичний електронний журнал. 2021. № 11. С. 102–104.
106. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація. Вісник Національної академії правових наук України. 2013. № 2 (73). С. 10–16.
107. Холод Ю. А. Фундаментальні права людини: загальнотеоретична

характеристика. Право і суспільство. 2023. № 6. С. 52–57.

108. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды (1972 г.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

109. Анісімова Г. В. Здійснення громадянами екологічних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 1996. 24 с.

110. Кобецька Н. Р. Екологічні права громадян України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 1998. 16 с.

111. Гетьман А. П. Доктрина екологічного права та законодавства України: монографія. Харків: ТОВ «Оберіг», 2019. 336 с.

112. Морозовська Т. В. Екологічні права громадян України та ЄС: порівняльний аналіз: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Нац. ун-т біоресурсів і природокорист. України. Київ, 2012. 19 с.

113. Медведєв К. В. Екологічні права громадян України: гарантії їх судового захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2012. 17 с.

114. Грицкевич С. Г. Конституційно-екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2002. 24 с.

115. Гетьман А. П. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля – природне право людини. Матеріали наукової конференції «Конституція України – основа модернізації держави та суспільства. 21-22 червня 2001 р., Харків». Харків: Право, 2001. С. 167–168.

116. Шемшученко Ю. С., Костицький В. В. Про соціальну обумовленість сучасних проблем теорії та методології екологічного права. Екологічне право: науково-практичний журнал. 2017. № 1-2. С. 66–74.

117. Анісімова Г. В. Екологічні права громадян. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 14: Екологічне право / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. Харків: Право,

2018. С. 302–305.

118. Бредіхіна В. Роль екологічного законодавства у забезпеченні сприятливого життєвого простору людини. Екологічне право: науково-практичний журнал. 2016. № 1-2. С. 89–90.

119. Ільків О. В. Забезпечувальні речові права: цивільно-правова природа. *Visegrad Journal On Human Rights*. 2021. № 3. С. 83–87.

120. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

121. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

122. Буцмак А. Ю. Конвенційні обмеження у реалізації права на доступ до екологічної інформації. Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 22 травня 2020 року) / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. С. 47–51.

123. Романюк О. Інституціоналізація. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. С. 306–307.

124. Підопригора О. А. Інституціоналізація. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 2: Д–Й. Київ: Укр. енциклопедія, 1999. С. 703–704.

125. Гансецька Е. В. Проблеми інституційного забезпечення гарантій реалізації права на охорону здоров'я. Екологічне право: науково-практичний журнал. 2018. № 3-4. С. 22–27.

126. Савчин М. Інституційна спроможність держави та права людини. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2019. Vol. 26 №. 3. Р. 43–61.

127. Ковбасюк С. В. Інституційна характеристика сучасної держави: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01;

Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2021. 19 с.

128. Колісніченко Н., Войновський М. Інституційна та інституціональна спроможність місцевого самоврядування: сутність понять та особливості визначення. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2015. Вип. 16. С. 296–309.

129. Масик М. З., Клименко О. В. Теоретичні основи дослідження проблем інституціональної стійкості у міждисциплінарному дискурсі. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33 (72). № 5. С. 53–58.

130. Помаза-Пономаренко А. Л. Обшир інституційної й інституціональної спроможності системи публічного управління України. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023. Вип. 6. С. 18–24.

131. Баштанник О. В. Інституціональна/інституційна спроможність інститутів політичної системи як аналітична категорія та функціональний аспект публічного управління. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2023. № 2 (80). С. 83–88.

132. Андрейцев В. І. Антропозахист – соціально-екологічний імператив розвитку екологічних правовідносин у процесі євроінтеграції. Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: матеріали «круглого столу» (м. Харків, 5 груд. 2014 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2014. С. 10–14.

133. Андрейцев В. І., Хряпінський П. В. Антропозахист в системі екологічного права та системі права України. Гуманітарний журнал. 2014. № 3-4. С. 142–155.

134. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: Навч. та наук.-практ. посіб. Київ: Знання-Прес, 2002. 332 с.

135. Єрмоленко В. М. Природоресурсне право в системі права України. Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення,

перспективи: зб. матеріалів круглого столу, 30-31 жовтня 2015 р. / за заг. ред. М.В. Шульги. Харків: Вид-во ТОВ «Оберіг», 2015. С. 65–67.

136. Прохоренко К. А. Правова охорона клімату – нова галузь екологічного права. Розвиток наук земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права [Електронний ресурс]: Збірник наукових праць Круглого столу (19 жовтня 2012 р.) / за ред. Г. І. Балюк, М. В. Краснової, А. М. Мірошніченка, В. В. Носіка. 2012. С. 125–133. URL: <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi45/0035517.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).

137. Вівчаренко О. А. Проблеми охорони навколишнього середовища України. Екологічне право: науково-практичний журнал. 2016. № 3-4. С. 11–14.

138. Гетьман А. П. Правові засади екологічного управління. Екологічне право: підручник; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. С. 56–88.

139. Екологічне право України: навчальний посібник / за ред. проф. І. І. Каракаша, д.ю.н. Т. Є. Харитонової, к.ю.н. А. І. Черемнової; вид. 1-е. Одеса: Гельветика, 2018. 408 с.

140. Єрмоленко В. М. Інституційна природа правового забезпечення екологічної інформації. Екологічне право: науково-практичний журнал. 2014. № 1(1). С. 22–28.

141. Єрмоленко В. М. Актуальні аспекти дослідження системи сучасного екологічного права. Екологічне право України: система та межі правового регулювання: матеріали Всеукраїн. наук.-практ. столу, 25 вересня 2015 р., м. Дніпропетровськ / ред. кол.: В. І. Андрейцев [та ін.]. Дніпропетровськ: НГУ, 2015. С. 72–75.

142. Барабаш А. Г., Шевченко В. С. Правова природа екологічного права як галузі права. Юридичний електронний науковий журнал. 2023. № 1. С. 216–219.

143. Соколова А. К. Система екологічного права. Екологічне право: підручник; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2019. С. 35–36.

144. Картавцев О. М. Інформаційне забезпечення екологічного управління. Наукові записки. Т. 19. Біологія та екологія. 2001. С. 89–93.

145. Краснова М. В. Екологічний контроль. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 14: Екологічне право / редкол. Ю. С. Шемшученко (голова), А. П. Гетьман (заст. голови) та ін. Харків: Право, 2018. С. 293–294.

146. Арістова І. В., Макогонюк Ю. Ю. Право на доступ до публічної інформації в екологічній сфері України: організаційно-правове забезпечення: монографія; за заг. ред. Арістової І. В. Київ: НУБіП України, 2017. 222 с.

147. Маленко Я. В., Ворошилова Н. В., Кобрюшко О. О., Перерва В. В. Загальна екологія: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 231 с.

148. Марущак А. І. Інформаційне право: правове регулювання інформаційної діяльності: [навчальний посібник]. Київ: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008. 344 с.

149. Буцмак А. Ю. Розвиток ідеї широкого доступу громадськості до екологічної інформації в умовах сьогодення. Екологічне законодавство України через призму його історичного розвитку: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. до 60-річчя Закону «Про охорону природи Української РСР» (м. Київ, 09 квітня 2021 р.). Київ: Наукова столиця, 2021. С. 167–171.

150. Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на довкілля: постанова Кабінету Міністрів України від 29.06.2011 р. № 771. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

151. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 17.06.2025).

152. Маастрихтские рекомендации по оказанию содействия эффективному участию общественности в процессе принятия решений по вопросам, касающимся окружающей среды. URL:

https://unece.org/sites/default/files/2022-03/1514364_R_web.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

153. ACCC/C/2010/53 United Kingdom. Findings and recommendations with regard to communication ACCC/C/2010/53 concerning compliance by the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. URL: https://unece.org/DAM/env/pp/compliance/CC-40/ece.mp.pp.c.1.2013.3_eng.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

154. ACCC/C/2010/48 Austria. Findings and recommendations with regard to communication ACCC/C/2010/48 concerning compliance by Austria. URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/env/pp/compliance/C2010-48/Findings/ece_mp.pp_c.1_2012_4_eng.pdf (дата звернення: 17.06.2025).

155. Буцмак А. Ю. Конвенційні обмеження у реалізації права на доступ до екологічної інформації. *Право. Людина. Довкілля*. 2020. Т. 11. № 2. С. 65–70.

156. Карпачова Н. І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: Доп. уповноваж. Верхов. Ради України з прав людини. Київ: Інтертехнологія, 2000. 377 с.

157. Буцмак А. Ю. Міжнародно-правові гарантії реалізації права людини і громадянина на екологічну інформацію. *Право. Людина. Довкілля*. 2021. Т. 12. № 4. С. 62–71.

158. Макаренков О. Л. Інституціоналізація гарантій права на інформацію як умова забезпечення відкритості суспільства. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 75–80.

159. Теплюк Є. Система гарантій забезпечення конституційного права громадян на доступ до публічної інформації. *Юридичний вісник*. Одеса. 2014. № 2. С. 49–54.

160. Бобровник С. В. Законність і правопорядок. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 526–552.

161. Гоголь Б. М. Юридичні гарантії здійснення права на інформацію.

Університетські наукові записки. 2008. № 3. С. 94–97.

162. Костецька Т. А. Право на інформацію в Україні. Київ: Вища школа права, 1998. 39 с.

163. Гарантії, охорона, форми та способи захисту екологічних прав громадян. URL: https://pidruchniki.com/1661032855679/pravo/garantiyi_ohoropa_formi_sposobi_zahistu_ekologichnih_prav_gromadyan (дата звернення: 17.06.2025).

164. Краснова М. В. Гарантії реалізації права громадян на екологічну інформацію: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 1997. 199 с.

165. Механізм реалізації, гарантії та захист прав та свобод людини та громадянина в Україні. Обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина в Україні. Головне управління Держгеокадастру у Миколаївській області. URL: <https://mykolaivska.lapd.gov.ua/механізм-реалізації-гарантії-та-захи/> (дата звернення: 17.06.2025).

166. Нестеренко О. Конституційно-правове регулювання права на доступ до інформації. Юридичний журнал. 2008. № 3. С. 90–100.

167. Червякова О. Б. Актуальні питання забезпечення гласності в діяльності органів місцевого самоврядування. Проблеми законності. 2006. № 83. С. 103–108.

168. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Кондор, 2004. 384 с.

169. Костецька Т. А. Конституційне право на інформацію і гарантії його реалізації. Правова держава: Щорічник наукових праць. 1988. № 9. С. 53–57.

170. Чуб О. О. Конституційне право громадян України на участь в управлінні державними справами: монографія. Харків: Одіссей, 2005. 232 с.

171. Нестеренко О. В. Інформація в Україні: права на доступ: монографія. Харків: Акта, 2012. 312 с.

172. Буцмак А. Ю. Розмежування права на звернення та права на доступ до екологічної інформації через інформаційний запит. Актуальні проблеми земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: збірник

матеріалів науково-практичної конференції (10 грудня 2021 року) / за ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2021. С. 37–40.

173. Рекомендації розпорядникам публічної інформації на місцевому рівні. URL: https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/print_2505_recommendations1.pdf (дата звернення: 30.06.2024).

174. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212²⁴): Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 30.06.2024).

175. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів: Закон України від 12.12.2019 р. № 377-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

176. Права людини в Україні – 2004: Доп. правозахис. орг. Харків: Фоліо, 2005. 332 с.

177. Рабінович П. М., Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування: монографія. Львів: Астрон, 2001. 108 с.

178. Васечко Л. Обмеження прав людини в умовах глобалізації: проблеми теорії і практики. Юридична Україна. 2013. № 1. С. 4–8.

179. Басов А. В. Поняття «обмеження» як юридична категорія: теоретичний аспект. Адміністративне право і процес. 2013. № 1(3). С. 27–33.

180. Бредіхіна В. Деякі теоретичні аспекти обмеження екологічних прав громадян в умовах реалізації концепції сталого розвитку. Юридичний вісник. 2020. № 2. С. 179–187. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.1721> (дата звернення: 30.04.2025).

181. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. № 3855-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

182. Про затвердження Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв

інформації, що містять службову інформацію: постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2016 р. № 736. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/736-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

183. Погребняк С. П. Тест на пропорційність. Юрист України. 2013. № 2. С. 5–10.

184. Про затвердження переліку відомостей, що не становлять комерційної таємниці URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

185. Буцмак А. Ю. Співвідношення комерційної таємниці і права на доступ до екологічної інформації. Економіка, облік, фінанси та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 5 грудня 2019 р.): у 10 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 4. С. 27–28.

186. Шахов В. С. Екологічні інтереси і права людини. Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку: короткі тези допов. та наук. повідом. республ. наук.-практ. конфер., 9-11 листоп. 1995 р. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 1995. С. 214–215.

187. Гетьман А. П. Правові засади безпеки людини в навколишньому природному середовищі. Забезпечення прав в аграрних, земельних, екологічних та природоресурсних відносинах: зб. матеріалів Четвертого зібрання фахівців споріднених кафедр / відп. ред. Т. Є. Харитонова, Х. А. Григор'єва. Одеса: Гельветика, 2019. С. 13–16.

188. Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти: монографія / за заг. ред. В. М. Єрмоленка. Київ: НУБіП України, 2017. 589 с.

189. Степаненко А. В. Еколого-економічні стратегії в системі забезпечення екологічної безпеки. Наука та наукознавство. 2014. № 4. С. 77–89.

190. Балюк Г. І. Світоглядні та еколого-правові засади взаємодії людини і природи. Екологічне право України. 2017. № 1/2. С. 8–13.

191. Шефель С. В. Екософія права: антропологічний контекст. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2013. № 1(15). С. 101–109.

192. Постанова Касаційного адміністративного суду від 29.01.2019 р. у справі № 807/257/14. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79528977> (дата звернення: 30.04.2025).

193. Справа «Ніколова проти Болгарії» № 7888/03: Рішення Європейського суду з прав людини від 25.03.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_404#Text (дата звернення: 30.04.2025).

194. Буцмак А. Ю. Обмеження права на екологічну інформацію. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2023. Т. 1. № 78 (2023). С. 345–350.

195. Дика Ю. В. Адміністративно-правові засади регулювання обмежень прав громадян на екологічну інформацію: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. аграр. ун-т. Київ, 2008. 18 с.

196. Буцмак А. Ю. Становлення поняття «екологічної інформації» на території сучасної України. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022. С. 223–226.

197. Перший ядерний вибух в Україні: півстоліття тому на Харківщині ним невдало гасили пожежу на газовій свердловині. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/pershiy-yaderniy-vibuh-v-ukrayini-piv-stolittya-tomu-na-harkivschini-nim-nevdalo-gasili-pozhezhu-na-gazoviy-sverdlovini-1455804.html> (дата звернення: 20.03.2025).

198. У шахті на Донбасі провели ядерний вибух. Gazeta. UA (6 вересня 2024 року). URL: https://gazeta.ua/articles/history/_u-shahti-na-donbasi-proveli-yadernij-vibuh/1052008 (дата звернення: 20.03.2025).

199. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію»: Закон України від 13.01.2011 р. № 2938-VI. Відомості Верховної Ради України

(ВВР). 2011. № 32. Ст. 313.

200. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 02.05.2025).

201. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

202. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

203. Доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/> (дата звернення: 02.05.2025).

204. Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 р. № 263. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

205. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 р. № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

206. Доповідь уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/> (дата звернення: 30.04.2025).

207. Про тимчасове обмеження доступу до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 20.04.2022 р. № 177. URL: <https://mepr.gov.ua/pakaz->

mindovkillya-177-vid-20-04-2022/ (дата звернення: 30.04.2025).

208. Про часткове відкриття доступу до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15.06.2022 р. № 225. URL: <https://mepr.gov.ua/pakaz-mindovkillya-225-vid-15-06-2022/> (дата звернення: 30.04.2025).

209. Цілі сталого розвитку. United Nations Development Programme. UNDP. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 04.05.2025).

210. RES/20/8 The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. RightDocs. URL: <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-20-8/> (дата звернення: 04.05.2025).

211. RES 23/2 adopted by the Human Rights Council: the role of freedom of opinion and expression in women's empowerment. Handle Proxy. URL: <http://hdl.handle.net/20.500.12389/21816> (дата звернення: 04.05.2025).

212. RES/31/32 Protecting human rights defenders, whether individuals, groups or organs of society, addressing economic, social and cultural rights. RightDocs. URL: <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-res-31-32/> (дата звернення: 04.05.2025).

213. ECE/MP.PP/2021/2/Add.2 Recommendations on the more effective use of electronic information tools. URL: https://unece.org/sites/default/files/2022-05/ECE_MP.PP_2021_2_Add.2_R.pdf (дата звернення: 04.05.2025).

214. RES 23/2 adopted by the Human Rights Council: the role of freedom of opinion and expression in women's empowerment. Handle Proxy. URL: <http://hdl.handle.net/20.500.12389/21816> дата звернення: 04.05.2025).

215. Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 21.03.2019 р. (справа № 127/3170/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80592881> (дата звернення: 04.05.2025).

216. Постанова Верховного Суду від 01.10.2020 р. (справа № 904/4470/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91973284> (дата звернення: 04.05.2025).

217. Рішення Європейської економічної комісії Рішення VI/1 Сприяння ефективному доступу до інформації ECE/MP.PP/2017/2/Add.1. URL: https://unesce.org/fileadmin/DAM/epv/pp/mop6/Decision_Excerpts_RU/Decision_VI_1.pdf (дата звернення: 04.05.2025).

218. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

219. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

220. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

221. Про визнання незаконною бездіяльності щодо обрання суддів: Постанова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду від 11.04.2017 р. № 800/340/16. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/66808137> (дата звернення: 02.05.2025).

222. Щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес): Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 р. № 18-рп/2004 (Справа № 1-10/2004) у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

223. Презентація судді Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Міщенко І. С. «Суд знає закони» та змагальність сторін: баланс та взаємодія» URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_Mischenko.pdf (дата звернення: 02.05.2025).

224. Керівні принципи щодо забезпечення доступу до екологічної

інформації та участі громадськості в процесі ухвалення рішень в галузі охорони навколишнього середовища: Конференція міністрів Європейської економічної комісії ООН, м. Софія 23-25 жовтня 1995 року URL: <https://www.unepce.org/fileadmin/DAM/epv/documents/1995/sep/ece.sep.24r.pdf> (дата звернення: 02.05.2025).

225. Січевлюк В. А. Еволюція категорії «правова суб'єктність» (теоретико-прикладні засади): монографія. Київ: Юридична думка, 2020. 462 с.

226. Ватрас В. А. Поняття сімейної правосуб'єктності. Університетські наукові записки. 2005. № 3 (15). С. 93–99.

227. Про професіональні спілки, їх права і гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

228. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 02.05.2025).

229. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

230. Справа «Дубецька та інші проти України» (заява № 30499/03): Рішення Європейського суду з прав людини від 10.05.2011 р. № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689#Text (дата звернення: 03.05.2025).

231. Справа «Кіртатос проти Греції» (Kyrtatos v. Greece), заява № 41666/98: від 22.05.2003 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-61099%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-61099%22]}) (дата звернення: 03.05.2025).

232. Справа «Леандер проти Швеції» (заява № 9248/81): Рішення Європейського суду з прав людини від 26.03.1987 р. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / За заг. редакцією

Шевченко Т. С., Розкладай І. Є. Київ: Москаленко О. М., 2014. С. 9–44.

233. Справа «Співдружність Матерів Південної Чехії проти Чеської Республіки» (заява № 19101/03): Рішення Європейського суду з прав людини від 10.07.2006 р. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / За заг. редакцією Шевченко Т. С., Розкладай І. Є. Київ: Москаленко О. М., 2014. С. 107–124.

234. Справа «Угорська спілка громадянських свобод проти Угорщини» (заява № 37374/05): Рішення Європейського суду з прав людини від 14.04.2009 р. URL: <https://cedem.org.ua/library/sprava-ugorske-obyednannya-gromadskyh-svobod-proty-ugorshhyny/> (дата звернення: 03.05.2025).

235. Справа «Кенеді проти Угорщини» (заява № 31475/05): Рішення Європейського суду з прав людини від 26.05.2006 р. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / За заг. редакцією Шевченко Т. С., Розкладай І. Є. Київ: Москаленко О. М., 2014. С. 138–149.

236. Справа «Гіллберг проти Швеції» (заява № 41723/06): Рішення Європейського суду з прав людини від 03.04.2012 р. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / За заг. редакцією Шевченко Т. С., Розкладай І. Є. Київ: Москаленко О. М., 2014. С. 150–183.

237. Справа «Букур і Тома проти Румунії» (заява № 40238/02): Рішення Європейського суду з прав людини від 08.01.2013 р. Рішення Європейського суду з прав людини щодо доступу до інформації / За заг. редакцією Шевченко Т. С., Розкладай І. Є. Київ: Москаленко О. М., 2014. С. 184–186.

238. Справа «Вебер проти Німеччини» (заява № 70287/11): Рішення Європейського суду з прав людини від 12.10.2011 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22%3A%5B%5D%2C%22itemid%22%3A%5B%5D%7D> (дата звернення: 03.05.2025).

239. Справа «Угорський Гельсінський комітет проти Угорщини» (заява №18030/11). Правові позиції європейського суду з прав людини у справах щодо доступу до публічної інформації. Аналітичний огляд. С. 8–12. URL: https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/2681/1/ECHR_Cases

_2020_web.pdf (дата звернення: 03.05.2025).

240. Справа «Студіо Моніторі та інші проти Грузії» (заяви № 44920/09, 8942/10). Правові позиції європейського суду з прав людини у справах щодо доступу до публічної інформації. Аналітичний огляд. С. 20–26. URL: https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/2681/1/ECHR_Cases_2020_web.pdf (дата звернення: 03.05.2025).

241. Справа «Дімітріс Сіоутіс проти Греції» (заява 16393/14). Правові позиції європейського суду з прав людини у справах щодо доступу до публічної інформації. Аналітичний огляд. С. 34–37. URL: https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/2681/1/ECHR_Cases_2020_web.pdf (дата звернення: 03.05.2025).

242. Справа «Канджі проти Туреччини» (заява № 24973/15). Правові позиції європейського суду з прав людини у справах щодо доступу до публічної інформації. Аналітичний огляд. С. 18–19. URL: https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/2681/1/ECHR_Cases_2020_web.pdf (дата звернення: 03.05.2025).

243. Справа «Токарев проти України» (заява № 44252/13). Правові позиції європейського суду з прав людини у справах щодо доступу до публічної інформації. Аналітичний огляд. С. 41–43. URL: https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/2681/1/ECHR_Cases_2020_web.pdf (дата звернення: 03.05.2025).

244. Справа «Центр демократії та верховенства права проти України» (заява № 10090/16). Правові позиції європейського суду з прав людини у справах щодо доступу до публічної інформації. Аналітичний огляд. С. 26–31.

245. Справа «Центр демократії та верховенства права проти України» ((заява № 75865/11). Правові позиції європейського суду з прав людини у справах щодо доступу до публічної інформації. Аналітичний огляд. С. 44–47. (дата звернення: 03.05.2025).

246. Огляд справи «Центр демократії та верховенства права проти України» (заява № 75865/11) | Центр демократії та верховенства права. Центр

демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/library/oglyad-spravu-cedem-vs-ukraїne/> (дата звернення: 03.05.2025).

247. *Справа Бубон проти росії»* (заява № 63898/09). Правові позиції європейського суду з прав людини у справах щодо доступу до публічної інформації. Аналітичний огляд. С. 13–16. URL: https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/bitstream/123456789/2681/1/ECHR_Cases_2020_web.pdf (дата звернення: 03.05.2025).

248. Як виграти в ЄСПЛ справу з доступу до публічної інформації: лайфхаки від ЦЕДЕМ. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/yak-vygraty-v-yespl-dostup/> (дата звернення: 03.05.2025).

249. Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду від 26.09.2016 р. № 10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010760-16#Text> (дата звернення: 03.05.2025).

250. Лученко Д. В. Європейські стандарти у сфері оскарження рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень. *Lex Portus*. 2017. № 5 (7). С. 51–66.

251. Establishing a Justice Programme for the period 2014 to 2020: Regulation (EU) № 1382/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1382/oj/eng> (дата звернення: 03.05.2025).

252. Establishing the Justice Programme and repealing Regulation (EU) № 1382/2013: Regulation (EU) 2021/693 of the European Parliament and of the Council of 28 April 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/693/oj/eng> (дата звернення: 03.05.2025).

253. Resolution (77) 31 on the Protection of the Individual in relation to the Acts of Administrative Authorities (Adopted by the Committee of Ministers on 28 September 1977, at the 275th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://rm.coe.int/cmres-77-31-on->

the-protection-of-the-individual/1680a43b6f (дата звернення: 03.05.2025).

254. Recommendation R (80)2 of the Committee of Ministers Concerning the Exercise of Discretionary Powers by Administrative Authorities (Adopted by the Committee of Ministers on 11 March 1980 at the 316th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://rm.coe.int/cmrec-80-2-concerning-the-exercise-of-discretionary-powers-by-administ/1680a43b39> (дата звернення: 03.05.2025).

255. Recommendation Rec(2001)9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties (Adopted by the Committee of Ministers on 5 September 2001 at the 762nd meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/16805e2b59> (дата звернення: 03.05.2025).

256. Recommendation Rec(2003)16 of the Committee of Ministers to member states on the execution of administrative and judicial decisions in the field of administrative law (adopted by the Committee of Ministers on 9 September 2003 at the 851st meeting of the Ministers' Deputies). URL: [https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805df14f%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805df14f%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}) дата звернення: 03.05.2025).

257. Грек Б., Грек Г. Співвідношення принципів законності, доцільності та справедливості в теорії кримінального права. Юридична Україна. 2013. № 5. С. 92–99.

258. Васильєв С. В. Принцип доцільності у цивільному судочинстві України. Теорія і практика правознавства. 2015. № 2. URL: file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/tipp_2015_2_12.pdf (дата звернення: 03.05.2025).

259. Перепелюк А.М. Принципи та вимоги права як основоположні засади правозастосовчої діяльності. Альманах права. 2012. № 3. С. 245–249.

260. Борисенко М. О. Ознаки та принципи правозастосовної діяльності:

теоретичний аспект. Вісник Академії адвокатури України. 2015. Т. 12, № 3 (34). С. 23–29.

261. Григоренко О. В. Принципи реалізації прав фізичних осіб у відносинах, що виникають при застосуванні допоміжних репродуктивних технологій. Право і суспільство. 2016. № 3(1). С. 46–51.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Буцмак А. Ю. Конвенційні обмеження у реалізації права на доступ до екологічної інформації. *Право. Людина. Довкілля*. 2020. Т. 11. № 2. С. 65–70.
2. Буцмак А. Ю. Міжнародно-правові гарантії реалізації права людини і громадянина на екологічну інформацію. *Право. Людина. Довкілля*. 2021. Т. 12. № 4. С. 62–71.
3. Буцмак А. Ю. Обмеження права на екологічну інформацію. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2023. Т. 1. № 78 (2023). С. 345–350.

Тези наукових доповідей

1. Буцмак А. Ю. Співвідношення комерційної таємниці і права на доступ до екологічної інформації. *Економіка, облік, фінанси та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 5 грудня 2019 р.): у 10 ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 4. С. 27–28.*
2. Буцмак А. Ю. Конвенційні обмеження у реалізації права на доступ до екологічної інформації. *Актуальні правові проблеми земельних, аграрних та екологічних відносин в умовах сучасної земельної реформи: збірник матеріалів науково-практичної конференції (м. Харків, 22 травня 2020 року) / за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2020. С. 47–51.*
3. Буцмак А. Ю. Розвиток ідеї широкого доступу громадськості до екологічної інформації в умовах сьогодення. *Екологічне законодавство України через призму його історичного розвитку: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. до 60-річчя Закону «Про охорону природи Української РСР» (м. Київ, 09 квітня 2021 р.). Київ: Наукова столиця, 2021. С. 167–171.*
4. Буцмак А. Ю. Органи державної влади як користувачі екологічної

інформації. На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України»: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26 листопада 2021 р.). За заг. ред. проф. В.М. Єрмоленка. Київ: ФОП Гуляєва В.М., 2021. С. 295–296.

5. Буцмак А. Ю. Розмежування права на звернення та права на доступ до екологічної інформації через інформаційний запит. Актуальні проблеми земельного, аграрного, екологічного та природоресурсного права: збірник матеріалів науково-практичної конференції (10 грудня 2021 року) / за ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Харків: Юрайт, 2021. С. 37–40.

6. Буцмак А. Ю. Становлення поняття «екологічної інформації» на території сучасної України. Продовольча та екологічна безпека у воєнний і післявоєнний часи: правові виклики для України та світу: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної онлайн/офлайн конференції (м. Київ, 16 вересня 2022 р.). Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2022. С. 223–226.

7. Буцмак А. Ю. Транспарентність як визначальна істотна ознака екологічної інформації. Правове регулювання забезпечення ядерної та радіаційної безпеки в Україні в мирних умовах та в умовах воєнного стану (до 39-х роковин катастрофи на Чорнобильській АЕС): збірник тез наукових доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (25 квітня 2025 року) / За ред. д.ю.н., проф. Г.І. Балюк, к.ю.н., доц. Т.Г. Ковальчук та к.ю.н., доц. Е.В. Позняк. Київ: КНУ, 2025. С. 109–111.

8. Буцмак А. Ю. Місце правового забезпечення екологічної інформації в системі екологічного права. Концептуальні засади розвитку земельного, аграрного та екологічного законодавства в умовах кліматичних змін: матеріали Всеукр. круглого столу, присвяч. 75-річчю від дня народж. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України Олексія Олексійовича Погрібного (м. Харків, 28 листоп. 2025 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2025. С. 286–289.